

YLIRAJAINEN TILA SOSIOKULTTUURISEN OPPIMISEN YMPÄRISTÖNÄ

Fenomenografia venäjänkielisten nuorten elämästä rajan läheisyydessä

**Helena Wright
Tampereen yliopisto
Kasvatustieteiden yksikkö
Ammatillinen lisensiaatintyö
Lokakuu 2013**

Tampereen yliopisto

Kasvatustieteiden yksikkö

WRIGHT HELENA: Ylirajainen tila sosiokulttuurisen oppimisen ympäristönä: Fenomenografia venäjänkielisten nuorten elämästä rajan läheisyydessä

Ammatillinen lisensiaatintyö, 135 sivua, 2 liitesivua

Lokakuu 2013

TIIVISTELMÄ

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää venäjänkielisten nuorten käsityksiä elämästä ylirajaisessa tilassa. Ylirajaisuutta tarkasteltiin mikrotasolla eli tutkittiin nuorten ei-institutionaalisia suhteita ja toimintaa. Tehtävänä oli etsiä vastauksia kysymyksiin, miten venäjänkieliset nuoret jäsentävät elämäänsä ja identiteettiään ylirajaisessa tilassa sekä millaisia sosiokulttuurisia oppimisen prosesseja ylirajaisessa tilassa tapahtuu.

Tutkimuksessa käytettiin fenomenografista lähestymistapaa. Aineisto kerättiin haastattelulla itäsuomalaisen yläkoulun kahdeksaa venäjänkielistä oppilasta. Kaikki tutkimukseen osallistuneet olivat syntyneet joko entisen Neuvostoliiton alueella tai Venäjällä. Haastatteluihin osallistuneet nuoret olivat iältään 13–16 -vuotiaita ja kaikkien äidinkieli oli venäjä. Haastattelut toteutettiin teemahaastatteluina. Temaattisesti rakentuva haastattelu loi perustaa toiselle haastattelukierrokselle, joka oli niin sanottu virikkeitä antava eli Stimulated Recall (STR) -haastattelu.

Suoritettu tutkimus osoitti, että venäjänkieliset nuoret jäsentävät elämäänsä ja identiteettiään ylirajaisessa tilassa eri tavoin. Vaikka kaikki nuoret olivat pohtineet ja reflektoineet omaa etnistä identiteettiään, kaikille haastateltaville ei välttämättä ollut helppoa määritellä, mihin kulttuuriseen ryhmään he kuuluvat. Nuorten etnisen identifioitumisen pohdinnoissa tulivat esiin omat juuret ja sidokset lähtömaahan. Venäjän kieli oli tärkeä osa identiteetin rakentamista, vaikka nuorten arjessa sosiaalisten suhteiden ylläpitäminen tapahtuikin lähes kokonaan suomen kielellä. Osa vastaajista koki, että päivittäin ystävien kanssa puhuttu suomen kieli määritteli suomalaiseksi identifioitumista, ja osalle asuinmaa oli merkityksellinen identifioitumisen kannalta. Kaiken kaikkiaan tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että maahanmuuttajanuorelle etninen identiteetti on jatkuvan itsemäärittely- ja itsearviointiprosessin tulos. Sen sijaan eläminen ylirajaisessa ei näyttäisi tuovan lisähaasteita identiteetin rakentumiselle.

Tarkasteltaessa venäjänkielisten nuorten akkulturaatioasenteita voidaan todeta heidän olevan melko vahvasti integroituneita suomalaiseen yhteiskuntaan. Tässä mielessä heitä voidaan pitää kaksi- tai monikulttuurisina.

Nuorten sosiokulttuurinen sopeutuminen ilmeni muun muassa sosiaalisten verkostojen kautta. Haastateltujen nuorten läheiset ystävyys-suhteet valtaväestön nuorten kanssa olivat vaikuttaneet uuden asuinmaan kulttuuriin oppimiseen ja näin ollen edistäneet sosiokulttuurista sopeutumista. Sujuva suomen kielen osaaminen vahvisti sopeutumista suomalaiseen yhteiskuntaan. Uuteen kulttuuriin sopeutumista edistävänä tekijänä voidaan pitää myös sitä, että nuoret pitivät omaa etnistä kulttuuriaan arvokkaana ja säilyttämisen arvoisena, mutta halusivat omaksua ja olivat omaksuneet myös uuden asuinmaansa kulttuuria.

Asiasanat: maahanmuutto, nuori, ylirajaisuus, identiteetti, sosiokulttuurinen sopeutuminen, sosiokulttuurinen oppiminen, fenomenografia

University of Tampere

School of Education

WRIGHT HELENA: Finnish-Russian transnational space as a socio-cultural learning environment: Phenomenography of Russian-speaking young people living close to the border

A Licentiate of Education Thesis with Vocational Orientation, 135 pages, 2 appendices

October 2013

ABSTRACT

The purpose of the study was to explore and describe the perceptions and conceptions of Russian-speaking youth on their daily life close to the Finnish-Russian border. Transnational experiences were researched at the micro level i.e. it was studied in the level of non-institutional relations and activities in young people's life. The main questions addressed were: (1) How do the Russian-speaking young people structure their lives and identities in a transnational space?; and (2) What kind of socio-cultural learning processes take place in the Finnish-Russian transnational space?

The phenomenographic approach was used in this study. The data was collected by interviews of Russian-speaking students (n=8) from 13 to 16 years old.

The research findings show that ethnic identity of a young immigrant is the result of continuous self-definition and self-evaluation processes. Instead the study did not show that living in a transnational space would bring additional challenges to construction of identity. The Russian language was important part of the identity formation even though the social relationships mainly happened in Finnish. In large, the young people under study can be regarded as multicultural and quite strongly integrated into the Finnish society. Their close friendships with the Finnish population had influenced how they adopted the new host country's culture.

The socio-cultural learning and adaptation of Russian-speaking young respondents was manifested through their social networks. Their Finnish language skills were very good. At the same time, the respondents found their own ethnic culture important, which promoted their adaptation into the mainstream culture of the Finnish society.

Keywords: immigration, youth, transnationalism, identity, socio-cultural adaptation, socio-cultural learning, phenomenography

Sisällys

1 JOHDANTO	7
2 YLIRAJAINEN TILA TOIMINTA- JA OPPIMISYMPÄRISTÖNÄ	9
2.1 Ylirajaisuus	9
2.2 Sosiokulttuurisen sopeutumisen prosessi	13
2.2.1 Akkulturaatio	13
2.2.3 Sosiokulttuurinen sopeutuminen ja oppiminen	18
2.3 Sosiokulttuurinen identiteetti	20
2.3.1 Identiteetin rakentuminen sosiaalisessa vuorovaikutuksessa	20
2.3.2 Identiteettien määrittelyä	22
3 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	28
3.1 Tutkimustehtävä	28
3.2 Fenomenografinen lähestymistapa	28
3.3 Tutkimusaineisto	30
3.4 Aineiston analysointi	34
3.5 Tutkimuksen eettiset kysymykset	38
4 NUORTEN KÄSITYKSIÄ ELÄMÄSTÄ YLIRAJAISESSA TILASSA	40
4.1 Nuorten ylirajaiset siteet	40
4.1.1 Emotionaaliset siteet	41
4.1.2 Sosiaaliset siteet	46
4.2 Nuorten ylirajaiset toimintaympäristöt	57
4.2.1 Nuorten ylirajaiset sosiaaliset suhteet	57
4.2.2 Nuorten ylirajaiset käytännöt	62
4.3 Identiteetin kiinnikkeet	66
4.3.1 Koti kansallisen identiteetin kiinnikkeenä	67
4.3.2 Kieli kansallisen identiteetin kiinnikkeenä	72
4.3.3 Käytännöt kansallisen identiteetin kiinnikkeinä	77
4.4 Kansallisen identiteetin liikkuvuus	81
4.4.1 Sisältäpäin määritelty kansallinen identiteetti	82
4.4.2 Ulkoapäin määritelty kansallinen identiteetti	87
4.5 Toiseus nuorten kokemana	91
4.5.1 Nuorten omat toiseuden kokemukset	91
4.5.2 Toisten suhtautuminen nuoriin	98
5 YHTEENVETO JA POHDINTA	105
5.1 Suomi- Venäjä ylirajainen tila toiminta- ja oppimisympäristönä	105
5.2 Tulosten arviointia	112
5.3 Tutkimuksen luotettavuuden arviointia	115
LÄHTEET	119

LIITTEET

Liite 1. Lista aineistolainauksissa käytetyistä nuorten nimistä, sukupuolesta, peruskoulun luokka-asteesta ja Suomessa asutuista vuosista	30
Liite 2. Tiedote tutkimuksesta	31

KUVIOT

Kuvio 1. Akkulturaatiostrategiat	16
Kuvio 2. Analyysiprosessin vaiheet.....	37
Kuvio 3. Nuorten yllirajaiset siteet.....	40
Kuvio 4. Nuorten yllirajaiset toimintaympäristöt	57
Kuvio 5. Identiteetin kiinnikkeet.....	67
Kuvio 6. Kansallisen identiteetin liikkuvuus.....	82
Kuvio 7. Toiseus nuorten kokemana.....	91

1 JOHDANTO

Uuteen maahan muuttettuaan maahanmuuttajanuori joutuu opettelemaan uuden kielen ja omaksumaan uusia kulttuurisia tapoja. Hän rakentaa identiteettiään vuorovaikutuksessa uuden asuinmaan ihmisten kanssa. Maahanmuuttajanuori voi kohdata ristiriitatilanteita, kun hänen on selviydyttävä sekä suomalaisen että vanhempiansa edustaman etnisen yhteisön vaatimuksista. Nuori saattaa joutua tasapainoilemaan eri kulttuuristen ja kielellisten vaatimusten kentissä rakentaessaan identiteettiään. (Liebkind 2000, 128–129; Iskanius 2006, 79.)

Ulkomailta Suomeen muuttaneen nuoren identiteetin rakentumisen prosessit ja sosiaaliset verkostot yltävät usein kansallisten rajojen yli. Nämä suhteet ovat vivahteikkaita ja nuori voi olla suhteessa useampaan maantieteelliseen paikkaan ja siten useampaan kulttuuriin käytäntöön. Maahanmuuttajanuoren orientoituminen ylirajaisessa tilassa voidaan ymmärtää dynaamisena prosessina, jossa eri tilojen ja paikkojen tarjoamia mahdollisuuksia ja rajoituksia arvioidaan suhteessa toisiinsa ja niiden avaamiin hyvän elämän mahdollisuuksiin. (Huttunen 2002, 44–45; Huttunen 2004, 153.) Maahanmuuttajien elämismaailmat ja kulttuurit eivät välttämättä ole palautettavissa lähtömaahan ja kohdemaahan, vaan ne yhdessä muodostavat heidän elämänkontekstit (Davydova 2006, 44). Transnationaalisen verkoston eri paikat erityisesti eri maat voidaan nähdä moninaistuneena kontekstina, joilla on maahanmuuttajanuoren identiteettiä muokkaava ominaisuus (Haikkola 2012a, 45). Ylirajaisuus koskettaa vahvasti identiteetin määrittymistä. Maahanmuuttajanuori voi identifioitua samanaikaisesti useampaan kansallisvaltioon. (Raunia, Säävälä, Hammar-Suutari & Pitkänen 2011, 29.)

Sosiokulttuurisen sopeutumisen on todettu olevan yhteydessä kontakteihin uuden asuinmaan asukkaiden kanssa, sen vuoksi kontaktit valtaväestöön ovat erittäin tärkeitä kulttuurin oppimisen välineitä. Vuorovaikutussuhteiden kautta maahanmuuttaja saa mahdollisuuden oppia uutta kulttuuria ja sen erilaisia käytäntöjä. Uuden asuinmaan kielen oppimisella on myös merkitystä sosiokulttuuriseen sopeutumiseen. (Ward & Kennedy 1993a, 132.)

Perhe, ystävyysverkostot ja vapaa-aika ovat tärkeitä tekijöitä nuorten kiinnittyessä ja tuntiessa kuuluvansa yhteiskuntaan. Maahanmuuttajataustaisen nuoren sosiaaliin suhteisiin voi liittyä haasteita. Jäsenyys tietyssä sosiaalisessa verkostossa on nuorelle hyvin tärkeää,

sillä vasta verkoston jäsenenä nuori tuntee olevansa osallinen jossakin. (Heikkinen 1999, 133; Niemi 2009, 142.) Maahanmuuttajanuoren ylitajaiset perhe- ja ystäväverkotot voivat antaa nuorelle mahdollisuuksia kuulumisen kokemuksiin. Maahanmuuttajanuoren kotoutumisen kannalta ylitajaiset sosiaaliset suhteet eivät ole integraation uhka, vaan ne voivat tukea nuorta kotoutumisessa. Tukea antava perhe- ja ystäväverkosto voi lisätä nuoren emotionaalista turvallisuutta ja uuteen asuinmaahan kiinnittyminen helpottuu. (Harinen & Niemelä 2005, 169; Honkatukia & Suurpää 2007, 68.)

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tutkia ja kuvata venäjänkielisten nuorten käsityksiä elämästä Suomi-Venäjä -ylitajaisessa tilassa. Rajoilla on merkitystä identiteettien rakentamiseen. Rajoja tarvitaan erojen luomisessa ja erilaisuuksien hahmottamisessa. Erojen luomiset ovat välttämättömiä, jotta ihmiset voivat rakentaa erilaisia merkityksiä. Rajan tunnumaan sijoittuva identiteetin sisältö on ambivalentti ja muuttuva. (Jukarainen 2000, 162, 164.) Keskityn tässä tutkimuksessa tarkastelemaan yhden itäsuomalaisen yläkoulun oppilaiden käsityksiä elämästä ylitajaisessa tilassa. Olen valinnut tutkimuskohteeksi nuoret, koska hyväksytyksi tuleminen ja vertaissuhteet ovat nuoruudessa kotoutumisen kannalta tärkeitä. Halusin tutkia maahanmuuttajanuorten sosiokulttuurista sopeutumista ja identiteettien rakentumista ylitajaisessa tilassa.

Tutkimusaineisto kerättiin haastattelemalla kahdeksaa venäjänkielistä yläkoulun oppilasta syksyllä 2006 ja toisen kerran keväällä 2007. Tutkimuksellinen lähestymistapa oli fenomenografinen. Fenomenografiassa ollaan kiinnostuneita käsitteellisistä ja kokemuksellisista asioista, kuten esimerkiksi mitä ajatellaan, miten koetaan, mikä on kulttuurin mukana opittua ja mitkä ovat yksilöllisesti kehittyneitä tapoja ymmärtää maailmaa (Gröhn & Jussila 1993, 12). Käsillä olevassa raportissa fenomenografisen tutkimuksen tuloksena syntyneet kuvauskategoriat ilmaisevat tutkimukseen osallistuneiden nuorten käsityksiä elämisestä ylitajaisessa tilassa.

Raportin teoreettisessa osuudessa tarkastelen ylitajaisuutta, sosiokulttuurista sopeutumista ja sosiokulttuurisen identiteettien rakentumista. Tulososuudessa vertaan tutkimustuloksia olemassa olevaan tutkimustietoon. Lopuksi esittelen tulosten yhteenvedon ja arvioin omaa tutkimustani.

2 YLIRAJAINEN TILA TOIMINTA- JA OPPIMISYMPÄRISTÖNÄ

Rajat ylittävää liikkuvuutta ja muita ylirajaisia toimintoja kuvaamaan on syntynyt transnationalisuuden käsite. Transnationalisuudella tai ylirajaisuudella viitataan maahanmuuttajien verkostoihin ja yhteyksien jatkumoon yli erilaisten rajojen. Kun ihmiset ylittävät kansallisten valtioiden rajoja, syntyy uudenlaisia sosiaaliset, poliittiset ja kulttuuriset rajat ylittäviä verkostoja. (Raunio ym. 2011, 27- 28.)

2.1 Ylirajaisuus

Viime vuosikymmenien aikana kansainvälinen liikkuvuus on muuttunut siten, että ihmiset eivät välttämättä siirry pysyvästi ja yhdensuuntaisesti maasta toiseen. Nykyisin on pikemminkin tavanomaista, että muutetaan enemmän tai vähemmän tilapäisesti ja pidetään yllä suhteita niin lähtömaahan ja sinne jääneeseen etniseen yhteisöön kuin ympäröivään uuteen yhteiskuntaan. Ihmiset myös sukkuloivat kahden tai useamman maan välillä, tai elävät kahdessa maassa yhtä aikaa. (Raunio ym. 2011, 28.) Muuttoliikkeet eivät tarkoita ainoastaan yksilöiden ja perheiden siirtymistä paikasta toiseen, vaan niiden seurauksena syntyy erilaisia riippuvuuksia ja yhteyksiä eri paikkojen ja valtioiden välille Näitä eri linkkejä voidaan kuvata käsitteillä: (1) *kansainvälisyys*, (2) *transnationaalisuus* ja (3) *diaspora*. Transnationaalisuus suomennetaan usein ylirajaisuudella. Transnationaalisuus on tietyllä tavalla vastine kansainvälisyydelle. (Martikainen, Sintonen & Pitkänen 2006, 24–25.) Maahanmuuttajien lähtömaat ja kohdemaat yhdessä muodostavat arjen toimintaympäristöt. Transnationalismi muuttoliikkeiden tutkimuksen lähestymistapana keskittyy niihin monimuotoisiin käytäntöihin ja suhteisiin, jotka yhdistävät maahanmuuttajia ylitse kansallisten valtioiden rajojen. (Davydova 2006, 44.) Transnationaalisuudella viitataan myös niihin toimintoihin ja verkostoihin, jotka ovat olemassa yli rajojen (Martikainen & Tiilikainen 2007, 24–25). Transnationaalisuuden käsitteessä on keskeistä se, että ihmisillä on monenlaisia valtio- ja kansallisuusrajat ylittäviä siteitä, joilla on erilaisia merkityksiä. Siteet määrittävät ihmisten mahdollisuuksia kuulua johonkin. (Rastas 2007, 23–25.)

Transnationaalisia, ylirajaisia suhteita voidaan tutkia esimerkiksi politiikan, talouden ja arkielämän tasolla Transnationaalisen elämäntavan leviäminen liitetään globalisaatioon. (Davydova 2006, 41; Davydova 2009, 49). 1990-luvulla transnationalismikeskusteluissa viitattiin lähinnä hyödykkeiden ja pääoman liikkeeseen. Globalisaatiotutkimukset ovat toi-

saalta keskittyneet ihmisten väliseen viestintään ja matkustamiseen ottamatta huomioon niiden vaikutuksia perheenjäseniin. Maahanmuutto- ja diasporatutkimukset ovat dokumentoineet ihmisten liikkeitä yli kansallisvaltioiden rajojen jäljittäen etnisten virtojen liikkeitä aina alkuperäisestä maasta tiettyyn määränpäämaahan. (Bryceson & Vuorela 2002, 3-4.)

Sekä *diaspora* että transnationaalisuuden käsitteet kuvaavat ylijarajaisia prosesseja. Ero diasporien ja väljempien transnationaalien verkostojen välillä on useimmiten liikkuva. Diaspora-käsitettä on käytetty kuvaamaan uskonnollisten ja kansallisten ryhmien elämistä kotimaansa ulkopuolella, kun taas ”transnationaali” suppeammin ymmärrettynä ilmentää maahanmuuttajien siteitä yli eri maiden ja laajemmin ymmärrettynä myös siihen liittyviä aktiivisia verkostoja, ryhmiä ja organisaatioita (Tiilikainen 2003, 61–62; Huttunen 2004, 138; Faist 2010, 9.) Bryceson ja Vuorela (2002, 2) toteavatkin, että diasporan käsite on jossain määrin vanhentunut, sillä se korostaa liikaa menneisyyteen ja kotimaahan paluun ajatusta. Diasporan käsitteeseen liittyy selkeämmin kuin transnationaaliin ajatus lähtömaasta, yhteisestä kotimaasta, paluun toiveesta entiseen kotimaahan (Huttunen 2002, 45). Diasporalle on tyypillistä, että lähtömaa toimii konkreettisenä tai symbolisena keskuksena siten, että esimerkiksi sukulaisverkostot tai poliittinen ja taloudellinen toiminta suuntautuvat lähtömaahan ja tuottavat keskuksen ympärille organisoituvan verkoston. (Huttunen, Löytty & Rastas 2005, 33.) Diasporan käsite viittaa näin ollen transnationaalien suhteiden erityiseen muotoon (Tiilikainen 2003, 61–62).

Transnationalisuus on käsitteenä laajempi kuin diaspora, sillä se viittaa lähtömaiden ja toisissa maissa asuvien maahanmuuttajien välisiin yhteyksiin. Kyseessä voi olla myös maahanmuuttajien keskinäisestä kontaktista ilman alkuperäisessä lähtömaassa asuvien maanmiesten mukanaoloa. Transnationaaliset toimintaympäristöt sisältävät kulttuurisia, poliittisia ja taloudellisia prosesseja (vrt. Faist 2000). Poliittinen transnationalisuus tarkoittaa maahanmuuttajien harjoittamaa poliittista toimintaa, joka suuntautuu kotimaan olojen parantamiseen, joko suoraan lähtömaan politiikkaan tai epäsuorasti vaikuttamalla asuimaahan ja lähtömaan välisiin suhteisiin. Tie sosiaaliseen nousuun uudessa yhteiskunnassa voi tapahtua taloudellisesti transnationaalisia suhteita ja osaamista hyödyntämällä. Transnationaaleja siteitä maahanmuuttaja voi hyödyntää taloudellisesti työllistymällä kansainvälisiin tehtäviin. Sosiokulttuurinen transnationalismi puolestaan liittyy kulttuurin, uskonnon ja sosiaalisen yhteisöllisyyden ylläpitämiseen tähtäävään toimintaan. Maahanmuuttajaperheen lasten kasvattaminen kieleen, uskontoon ja kulttuuriin perinteisiin ovat osoitus kult-

tuurisen ja etnisen tietoisuuden ylläpidosta ja välittämisestä seuraavalle sukupolvelle. Yhteydellä entiseen kotimaahan ja etnisiin juuriin eli sosiokulttuurisella transnationalismilla on merkittävä osa toisen sukupolven identiteetin rakentumiselle. Transnationalisuuden eri muodot eivät kuitenkaan käytännössä eroa toisistaan jyrkästi. Sosiokulttuurisella transnationaalilla toiminnalla on taloudellisia ja poliittisia vaikutuksia ja päinvastoin. (Forsander, A. 2001, 50–51.) Vertovec (1999, 2004, 7-9) määrittelee transnationaalisuuden siten, että se viittaa useisiin siteisiin ja vuorovaikutuksiin liittäen ihmisiä ja instituutioita yli kansallisvaltioiden rajojen. Tänä päivänä uusi teknologia mahdollistaa nopean ja tehokkaan verkostojen ylläpitämismahdollisuuden. Transnationalisuus kuvaa niitä mahdollisuuksia, jotka pitkistä välimatkoista ja rajojen läsnäolosta huolimatta, ovat globaalisti kasvaneet.

Transnationaalinen on toisinaan suomennettu ylirajaisuudeksi ja sillä viitataan siis erilaisiin valtioiden rajat ylittäviin arkisiin sosiaalisiin ja kulttuurisiin käytäntöihin, kuten ystävyys ja perhe-siteiden ylläpitoon tai poliittiseen toimintaan valtioiden rajojen yli. Ylirajaisuus tarkoittaa myös, että kulttuuri on interaktiivista, eli kulttuurisilla rajapinnoilla tapahtuu aina neuvottelua ja kokemusten vaihtoa. Seurauksena on rikastuttavia kokemuksia, toisaalta väistämättä myös erilaisten ajattelu- ja toimintatapojen ristivetoa. Myös kulttuuristen ryhmien sisällä ihmiset ovat eriarvoisia. (Huttunen 2004, 138; Huttunen, Löytty & Rastas 2005, 33–34.) Kun puhumme transnationaaleista sosiaalisista kentistä, sosiaalisista tiloista tai transnationalismista, viittaamme ihmisten välisiin suhteisiin ja verkostoihin, jotka ulottuvat yli valtiorajojen. Nämä voivat olla joko vahvasti tai heikosti institutionalisoituneita. Tällä emme kuitenkaan tarkoita maahanmuuttajien satunnaisia ja lyhytaikaisia ylirajaisia kontakteja. Transnationaalisuus on prosessi, jonka avulla maahanmuuttajat luovat ja ylläpitävät erityyppisiä sosiaalisia suhteita lähtömaansa ja uuden asuinmaansa välillä. (Faist 2000) Transnationaalit sosiaaliset suhteet eivät sijoitu tietylle maantieteelliselle alueelle eivätkä ole tiettyjen kansallisvaltioiden jatkeita, vaan ulottuvat vallitsevien kulttuuristen rajojen yli (Pries 2001, 17–19).

Hautaniemen (2004, 169–170) mukaan transnationaalisuudella tarkoitetaan ylikansallisuutta, joka usein korvataan ylirajaisuuden käsitteellä. Transnationaalin vastineeksi suomen kielessä on vahvistumassa ylirajaisuuden termi. Transnationaalisuus ja ylirajaisuus käsitteinä kuvaavat prosessinomaista kansallisvaltioiden rajat ylittävää ja näitä läpäisevää kulttuurista ja sosiaalista liikkuvuutta. Kun puhumme kansainvälisyydestä tai internationalismista, tarkoitamme eri kansojen ja ihmisryhmien välistä vuorovaikutusta. Transnationaa-

lilla tai ylikansallisuudella tarkoitetaan usein myös niitä vuorovaikutuksen ja riippuvuuden verkostoja, jotka ovat syntyneet yksilöiden, sukuryhmien, etnisten ryhmien, liikeyritysten tai poliittisten liikkeiden välille yli kansallisvaltionrajojen.

Uuteen asuinmaahan asetuttuaan monet maahanmuuttajat pitävät yllä suhteita lähtömaahan tai ystäviin ja sukulaisiin muualla maailmassa. Se maisema, jossa he elävät, ei pääty välttämättä uuden asuinmaan valtiollisille rajoille. Guarnizon (2003, 667–668) mukaan transnationaalisuus saa aikaan uudenlaisen elämäntavan, jossa maahanmuuttajalla on tiivis yhteydenpito entisen kotimaansa ja nykyisen asuinmaansa välillä. Transnationaali eletty tila käsittää useita konkreettisia paikkoja, toisaalta se voidaan ymmärtää paikkojen välisenä tilana, jossa tämä välisyys tarkoittaa useampaa asiaa (Huttunen 2006, 77–78). Muutto maasta ei useinkaan katkaise ystävyys- tai sukulaisuussiteitä tai poliittisia ja taloudellisia sitoumuksia. Uudessa tilanteessa suhteet saavat uusia muotoja, ja niiden merkitys voi olla suuri niin taloudellisesti, sosiaalisesti kuin kulttuurisestikin. (Huttunen, Löytty & Rastas 2005, 33.) Ruohonjuuritason transnationaaleilla eli kansallisvaltion rajat ylittävillä suhteilla on materiaalisia ja vertauskuvallisia ulottuvuuksia. Ne voivat olla perhesuhteita tai poliittisia suhteita, mutta usein eri ulottuvuudet kietoutuvat toisiinsa (Bryceson & Vuorela 2002, 4–5). Muuttoliikkeen ja median yhteys on ilmeinen. Sähköpostista ja internetistä on tullut arkinen tiedotus- ja yhteydenpitoväline. Näin ollen monipaikkainen elämäntapa on mahdollista ilman liikkumista yli rajojen. Kansallisvaltioilla on kuitenkin valta säädellä ihmisten liikkumista yli rajojen, mutta informaation ja mielikuvien kulkuun ne eivät pysty vaikuttamaan. Uudet elektroniset naapurustot muodostuvat eri maissa asuvien maahanmuuttajien välille. (Davydova 2006, 45–46.)

Transnationaalisuus voidaan jakaa makro-, meso- ja mikrotasoon (Martikainen ym. 2006, 24). Mikrotasolla viitataan yksilöiden ja perheiden ei-institutionaaliseen toimintaan. Mikro- eli yksilöllisen tai perheen taso liittyy ei-institutionaalisiin suhteisiin, joita yksilöllä, perheillä tai muilla ryhmillä on muihin valtioihin (Pries 2001, 25; Martikainen ym. 2006, 24.) Maahanmuuttajaperheiden rahalahetykset entisessä kotimaassa asuville sukulaisille on tyypillinen esimerkki mikrotason transnationalisuudesta (Levitt 2001, 59–63). Meso- eli välitason transnationaalisuus liittyy erilaisten organisoitujen yhteisöjen kuten yritysten ja yhdistysten yllirajaiseen toimintaan. Makrotason transnationaalisuus liittyy niihin puitteisiin, jotka erilaisilla kansainvälisillä sopimuksilla ja vastaavilla asettavat rajoja ja mahdollisuuksia yhteisöjen ja yksilöiden väliseen toimintaan. (Martikainen ym. 2006, 24; Pries 2007, 15–16.) Nä-

mä transnationalisuuden tasot Davydovan (2009, 50) mukaan on nähtävä enemmänkin analyysin apuvälineinä kuin todellisina, erillään toimivina, koska mikrotason ylirajaisuus näyttää olevan muiden tasojen toimijoiden ehdollistamaa ja läpitunkemaa.

Valtioiden rajat ovat siis todellisia, ihmisten mahdollisuuksia sääteleviä rajapintoja. Ne eivät kuitenkaan katkaise yksinkertaisella tavalla sosiaalisia ja kulttuurisia käytäntöjä. Ihmiset pikemminkin kehittävät monenlaisia tapoja pitää yllä suhteita valtioiden rajojen yli esimerkiksi silloin, kun eri maiden lainsäädännöt ja viranomaiskäytännöt tekevät mahdottomaksi asua samassa maassa niiden ihmisten kanssa, jotka ymmärretään oman perheen jäseniksi. Suomen voi siis ajatella yhteiseksi maisemaksi, jossa eri ihmiset elävät eri asemassa. Vaikka eri ryhmillä on myös toisistaan poikkeavia kulttuurisia käytäntöjä, nämä eri käytännöt kohtaavat toisensa suomalaisessa arjessa. Suomalainen monikulttuurisuus on ylirajaista monessakin mielessä. Ensinnäkin kulttuurien väliset rajat ovat huokoisia ja katkonaisia; yksilöt voivat siis identifioitua useampiin kulttuuriin ryhmiin tai elää yhdistellen omassa elämässään erilaisia kulttuurisia käytäntöjä. Toisaalta yhä useammilla Suomessa elävillä ihmisillä on monenlaisia suhteita paikkoihin, kulttuureihin ja ihmisiin Suomen rajojen ulkopuolella. (Huttunen ym. 2005, 33–34.) Kun maahanmuuttaja uudessa asuinmaassa alkaa rakentaa elämäänsä, joutuu hän kohtaamaan erilaisten kulttuuristen traditioiden aiheuttamaa muutosprosessia eli sosiokulttuurisen sopeutumisen prosessin.

2.2 Sosiokulttuurisen sopeutumisen prosessi

2.2.1 Akkulturaatio

Akkulturaatio määritellään useimmiten yksilön mukautumiseksi ja sopeutumiseksi uuteen kulttuuriin (Liebkind 2000, 17). Maahanmuuttoon liittyy kulttuurinen muutos, johon reagointia voidaan pitää muutosprosessina, ja jolla on kaksi suuntaa. Toisaalta maahanmuuttaja joutuu uusien kulttuurivaikutteiden piiriin ja toisaalta uusi yhteisö pääsee maahanmuuttajan välityksellä kosketuksiin hänen kulttuurinsa kanssa. Kahden kulttuurin välinen kontakti käynnistää yksilöä, ryhmää ja yhteisöä koskevia muutosprosesseja. Maahanmuuttajan kannalta olennaista on se pitkä prosessi, jonka varassa hän sopeuttaa toimintaansa uudessa toimintaympäristössä. Tätä muutosprosessia kutsutaan akkulturaatioksi. (Berry 1992, 69; Soilamo 2006, 26.) Akkulturaatio kuvaa prosessia, jossa eri kulttuureista tulevat ihmiset ovat keskinäisessä vuorovaikutuksessa ja tässä kohtaamisessa molempien tai toi-

sen ryhmän kulttuurikäsitteissä tapahtuu muutoksia (Berry, Phinney, Sam & Vedder 2001, 306–307).

Enkulturaation, primäärin tai sekundaarin sosialisointin myötä, yksilö omaksuu ympäristönsä kulttuurin ollessaan jatkuvassa ja muuttuvassa vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. Enkulturaatio liittyy yksilön hänen omaan kulttuuriympäristöönsä, kun taas akkulturaatio viittaa sellaiseen prosessiin, jonka yksilö käy läpi kohdatessaan uuden kulttuuriympäristön. (Jasinskaja-Lahti & Liebkind 2000, 127; Mikkola 2001, 39; Lauhamaa, Rasmus & Judén-Tupakka 2006, 190.) Akkulturaatio on maahanmuuttajalle uusi sosialisointiprosessi (Berry 1997, 17). Enkulturaatiolla tarkoitetaan koko elämän kestävästä kulttuurissa tapahtuvaa sisäistymisprosessia, jonka aikana kulttuurin arvot ja käyttämistavat opitaan vanhemmilta kulttuurin jäseniltä. Enkulturaatiossa korostuu kulttuurisen yhteisön jäseneksi kasvaminen ja kulttuurin oppiminen kun taas sosialisointi painottaa yhteiskunnan jäsenyyteen kasvamista. (Judén-Tupakka 2003, 315.) Maahanmuuton seurauksena yhteiskunnan ja sosiokulttuurisen ympäristön muuttumisen myötä tutut arvot ja opitut käyttäytymistavat eivät välttämättä ole sovellettavissa uusien elämäntapojen vaatimuksiin. Sopeutuminen uuteen kulttuuriin edellyttää osittaista poisoppimista jo lapsena enkulturaation kautta opituista tavoista jäsentää ympäröivä maailma. (Alitolppa-Niitamo 2010, 59–60.)

Useat akkulturaatioprosessia koskevat teoriat voidaan jakaa kahteen eri ryhmään. Toinen näistä painottaa yksilöluonteista prosessia, joka päättyy etnisen vähemmistön sulautumiseen, ja toinen painottaa kulttuuripluralismia eli monikulttuurisuutta. Yksilöluonteisuutta painottavan näkemyksen mukaan akkulturaatio ei poikkea juurikaan assimilaatiosta eli sulautumisesta. Sillä tarkoitetaan yksisuuntaista prosessia, jossa vähemmistöryhmän jäsen omaksuu enemmistön arvot, käyttäytymisen ja tavat. Sulautumismalli olettaa, että tämä muutosprosessi johtaa vähitellen alkuperäisen etnisen tai kulttuurisen identiteetin häviämiseen. Monikulttuurisuutta painottava malli on kaksiluonteinen. Siinä etniset vähemmistöryhmät ja niiden jäsenet säilyttävät enemmän tai vähemmän perinteisen kulttuurinsa sopeutuessaan valtakulttuuriin. (Liebkind 2000, 14; Liebkind, Mannila, Jasinskaja-Lahti, Jaakkola, Kyntäjä & Reuter 2004, 49.)

Akkulturaatio on prosessi ajassa ja tilassa, jossa yksilöt, ryhmät ja rakenteet ovat vuorovaikutuksessa. Uuteen kulttuuriin sopeutuminen etenee kullekin maahanmuuttajalle yksilöllisellä tavalla (Alitolppa-Niitamo 1994, 29). Prosessina akkulturaatio merkitsee ajan ku-

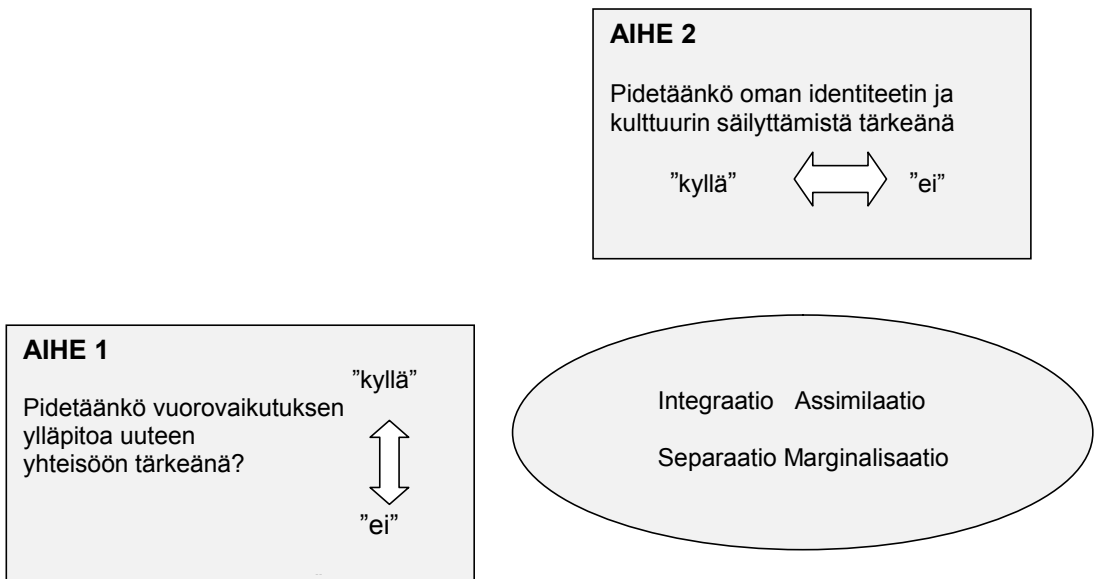
luessa tapahtuvia muutoksia toisen kulttuurin kanssa kosketuksissa olevissa ihmisten tunteissa, asenteissa, arvoissa, käyttäytymisessä ja samastumiskuvioissa. (Liebkind 2000, 13; Liebkind ym. 2004, 49.) Maahanmuuttajan etninen tai kulttuurinen identiteetti muuttuu akkulturaatioprosessin aikana (Liebkind 1994, 29). Akkulturaatiota pidetään dynaamisena prosessina, jossa on huomioitava sitä edeltäviä, välittäviä ja muokkaavia tekijöitä (Berry 1992, 69–70). Akkulturaatiossa kaksi itsenäistä kulttuurijärjestelmää vaikuttavat toisiinsa. Kulttuuristen elementtien siirtyminen kummallekin taholle saa aikaan muutoksia molemmissa järjestelmissä. Usein toisen puolen vaikutus on voimakkaampi tarkoittaen juuri maahanmuuttajien kulttuurijärjestelmissä tapahtuvia muutoksia. (Berry 1992, 70; Mikkola 2001, 35.) Kaksi eri kulttuuria voivat vaikuttaa toisiinsa tasavertaisesti, mutta käytännössä toinen kulttuureista on kuitenkin määräävässä asemassa ja toisen kulttuurin on akkulturoiduttava siihen (Liebkind 1994, 25).

Akkulturaatioasenteet

Akkulturaatio on moniulotteinen prosessi. Akkulturaatio ei etene suoraviivaisesti kohti suhautumista hallitsevaan kulttuuriin, vaan siihen liittyy useita eri vaihtoehtoja. (Liebkind 1994, 25; Paavola & Talib 2010, 101.) Kaksiulotteisten akkulturaatioprosessien eli monikulttuurisuutta painottavien mallien mukaan etnisten ryhmien jäsenet voivat samastua sekä omaan että valtakulttuuriin ja näin ollen side omaan etniseen kulttuuriin ei välttämättä merkitse vähäistä sitoutumista valtakulttuuriin (Phinney, Horenczyk, Liebkind & Vedder 2001). Tähän näkemykseen perustuen akkulturaatiota voidaan tarkastella Berryn (1992, 71–72) kehittämän kaksisuuntaisen akkulturaatiomallin avulla (kuvio 1). Mallin kautta voidaan hahmottaa maahanmuuttajan suhtautumista akkulturaatioprosessiin. Berry (1997, 9) tarkastelee akkulturaatioprosessia kaksisuuntaisena ilmiönä, jonka keskeisiä piirteitä ovat akkulturaatioasenteet tai -strategiat.

Uuteen kulttuuriin sopeutumisessa korostuu yksilön suhtautuminen kulttuuri-identiteetin ja kulttuurin ominaispiirteiden säilyttämiseen. Vuorovaikutuksen merkitys valtakulttuurin edustajiin on keskeistä. Sopeutumisen kannalta on tärkeää se, miten maahanmuuttaja näkee oman asemansa yhteisössä, mitkä ovat hänen tarpeensa ja mahdollisuutensa säilyttää oman kulttuurinsa arvoja ja tapoja, ja miten hän haluaa omaksua valtakulttuurin. Toisaalta maahanmuuttaja joutuu arvioimaan sitä, missä määrin hän haluaa olla tekemisissä toisten kulttuuriryhmien jäsenten kanssa vai haluaako hän olla kanssakäymisessä ainoas-

taan oman kulttuuriryhmänsä edustajien kanssa. (Berry 1992, 71–72; Alitolppa-Niitamo 1994, 30–32). Akkulturaatio ei tapahdu sosiaalisessa tyhjiössä, vaan se etenee oman ryhmän sisäisten ja ryhmien välisten suhteiden verkostossa, joka antaa etnisen ja kulttuuri-identiteetin uudelleen muokkaamiselle sekä tukea että haasteita (Liebkind 2000, 25).

KUVIO 1. Akkulturaatiostrategiat (Berry 1997,10)

Berry (1992, 71–73)) jaottelee akkulturoitumisessa neljä erilaista akkulturaatioasennetta kuvaavaa strategiaa: (1) integraatio; (2) assimilaatio; (3) separaatio ja marginalisaatio. *Integraatiossa* maahanmuuttaja haluaa säilyttää oman kulttuurinsa mutta haluaa myös osallistua uuden asuinmaansa elämään ja ylläpitää hyviä sosiaalisia suhteita valtaväestön jäseniin. Integraatioasenne luo edellytykset maahanmuuttajan molempiin kulttuureihin kiinnittyvälle elämäntarinalle, oppimiselle, joka erojen kautta vaikuttaa kunkin kulttuurin näkyväksi tekemiseen. Integraatioasenne luo edellytyksiä myös uuden kielen oppimiselle, ja näin antaa ymmärrystä kielen merkityksestä ja olemuksesta kulttuurien kantajina. Integraatioasenne on edellytyksenä paikan saamiselle kummassakin kulttuurisessa yhteisössä sekä monikulttuurisessa yhteisössä. Integraatioasenteen katsotaan takaavan parhaan psykologisen lopputuloksen maahanmuuttajan sopeutumisessa uuteen kulttuuriin. (Liebkind 1994, 26; Mikkola 2001, 37.)

Assimilaatio- eli sulautumisasenteen omaksunut maahanmuuttaja haluaa hylätä oman kulttuurinsa ja omaksua enemmistökulttuurin. Tämä asenne voi olla haitallinen sopeutumiselle. Varsinkin nuoret maahanmuuttajat voivat menettää oman kulttuurinsa hallinnan ja kyvyn olla vuorovaikutuksessa oman kulttuurinsa jäsenten kanssa johtuen juuri heidän pyrkimyksistään tulla hyväksytyiksi valtakulttuurin jäsenten kanssa. Assimilaatioasenteen omaksunut maahanmuuttaja luopuu aiemmasta identiteetistään. (Liebkind 1994, 26; Berry 1997, 9.)

Separaatiota eli eristäytymistä esiintyy silloin, kun maahanmuuttaja korostaa vain omaa kulttuuriaan ja vetäytyy vuorovaikutuksesta valtaväestön edustajien kanssa. Tämä asenne tarjoaa tilapäistä suojaa, mutta siihen sisältyy myös riskejä. Separaatioasenne voi aiheuttaa myöhemmin sopeutumisvaikeuksia ja johtaa syrjäytymiseen. (Berry 1992, 72–73; Ali-tolppa-Niitamo 1994, 33; Liebkind 1994, 26–27; Soilamo 2008, 33.)

Marginalisaatio merkitsee, että maahanmuuttaja torjuu oman kulttuurinsa eikä myöskään halua omaksua enemmistökulttuuria. Tällöin yksilö jää molempien kulttuurien ulkopuolelle, jolloin tilanne voi johtaa syrjäytymiseen ja identiteettiongelmien. Marginalisaatioasenteessa maahanmuuttaja on valinnut tilan kahden kulttuurin välissä kuulumatta kumpaakaan ja saamatta kummankaan hyväksyntää. Hän ei edusta enää mitään kulttuuria, vaan sijoittuu tällöin kulttuuriseen marginaaliin. (Liebkind 1994, 26; Berry 1997, 9; Soilamo 2006, 28.)

Akkulturaatioasenteista assimilaatio- ja separaatioasenne haittaavat ja hidastavat yksilön akkulturaatioprosessia. Marginalisaatioasenne johtaa syrjäytymiskehitykseen etenkin, jos yhteiskunnan erilaisuuden sietokyky on alhainen. Maahanmuuttajan hyvinvoinnin kannalta integraatiota voidaan pitää parhaimpana asennemallina. (Berry 1992, 70–71; Liebkind 1994, 26; Soilamo 2008, 28.) Integraatiota voidaan tarkastella sekä yksilön sisäisenä että ulkoisena prosessina. Uudessa asuinmaassa maahanmuuttaja voi kielitaidon avulla saavuttaa toimintakyvyn, sosiaalisia kontakteja ja aseman. Ulkoisesti tarkasteltuna kaikki näyttää toimivan hyvin. Maahanmuuttajan on kuitenkin myös saavutettava sisäinen tasapaino ja näin sovitettava yhteen entinen ja nykyinen elämä. Uudessa asuinmaassa opitut merkitykset ja arvot on sovitettava etnisen kulttuurin antamaan, primaarin sosialisaaation luomaan todellisuuteen. Uuden kulttuurin kohtaaminen tuo tietoisuuteen aiemman ainoana mahdollisena omaksutun maailmanjärjestyksen. Entisen ja uuden opitun totuuden välille nousee ristiriitoja, jotka maahanmuuttajan on selvitettävä. Yksilön sisäinen integraatio

edellyttää sillan rakentamista entisen ja nykyisen välille. Hänen tulee hyväksyä ja ymmärtää sekä entinen että nykyinen itsensä ja kyettävä luomaan ja ylläpitämään yhtenäinen elämäntarina. (Mikkola 2001, 37–38.)

2.2.3 Sosiokulttuurinen sopeutuminen ja oppiminen

Akkulturaatioon liittyvä sopeutuminen voidaan jakaa sekä psykologiseen että sosiokulttuuriseen sopeutumiseen (Ward & Kennedy 1993b, 222). Psykologisesta akkulturaatiosta puhutaan silloin, kun tarkoitetaan yksilön identiteetissä, arvoissa, asenteissa ja käyttäytymisessä tapahtuvia kulttuurien kohtaamisesta johtuvia muutoksia. (Berry 1992, 70–71; Ward, & Kennedy, 1993a, 131; Liebkind 1994, 25). Sosiokulttuurinen sopeutuminen ilmenee yksilön uuden yhteisön normien mukaisena käyttäytymisenä ja sujuvina sosiaalisina taitoina. (Ward, & Kennedy 1993a, 131; Liebkind 2000, 117; Talib, Löfström & Meri 2004, 43.) Akkulturoituvat henkilöt haluavat ylläpitää psyykkistä hyvinvointiaan ja oppia uudessa kulttuurissa tarvittavia tietoja ja taitoja (Liebkind ym. 2004, 56). Psykologinen ja sosiokulttuurinen sopeutuminen ovat yhteydessä toisiinsa, vaikka ne kuitenkin eroavat käsitteellisesti toisistaan. Ensinnäkin niitä ennustavat eri tekijät. Psykologista sopeutumista selittävät muun muassa sosiaalinen tuki, maahanmuuttajan persoonallisuuden piirteet ja elämänmuutosten määrä. (Ward & Rana-Deuba 1999, 423–424.)

Maahanmuuttajan oman etnisen ryhmän jäsenet muodostavat merkittävän tukiverkoston ja hänen tyytyväisyytensä näihin suhteisiin on tärkeää psykologiselle sopeutumiselle. Sosiokulttuurisen sopeutumisen on todettu olevan yhteydessä kontakteihin uuden asuinmaan asukkaiden kanssa ja siksi kontaktit valtaväestöön ovat erittäin tärkeitä kulttuurin oppimisen välineitä Vuorovaikutussuhteiden kautta maahanmuuttaja saa mahdollisuuden oppia uutta kulttuuria ja sen erilaisia käytäntöjä. Sosiokulttuurisen sopeutumisen on todettu olevan myös yhteydessä kielitaitoon, uudessa asuinmaassa oleskeluaikaan ja maahanmuuttajan lähtömaan ja uuden asuinmaan kulttuuriseen etäisyyteen. Psykologinen ja sosiokulttuurinen sopeutuminen ilmenevät vahvuudeltaan erilaisina eri aikoina. Sekä sosiokulttuurisessa että psykologisessa sopeutumisessa on eniten haasteita uuteen asuinmaahan tulo-vaiheessa. Sosiokulttuuriset vaikeudet vähenevät yleensä uudessa asuinmaassa asumisen myötä. Psykologiset ongelmat voivat vaihdella uudessa kulttuurissa asumisen eri aikoina. (Ward & Rana-Deuba 1999, 423–424; Jasinskaja-Lahti 2000, 19–20.)

Akkulturaatioon vaikuttavat erilaiset yksilö-, yhteisö- ja yhteiskuntatason tekijät. Tällaisia ovat esimerkiksi erilaiset yhteiskunnalliset tekijät sekä lähtö- että tulomaassa, valtaväestön asenteet, ryhmän ominaisuudet, maahanmuuttajien inhimillinen, sosiaalinen ja taloudellinen pääoma ja niin sanottu kulttuurietäisyys vastaanottavan ja lähtömaan välillä. (Berry 1997, 16–19; Alitolppa-Niitamo 2010, 46.) Ihmiset suhtautuvat akkulturaatioprosessiin eri tavoin. Maahanmuuttajan sopeutumiskyvystä riippuu, miten hänen sopeutumisensa etenee. Sopeutumiskykyyn vaikuttavat hänen luonteenpiirteensä ja hänen demografiset ominaisuutensa kuten ikä sekä hänen lähtömaansa kulttuurin samanlaisuus uuden asuinmaansa kulttuurin kanssa. (Alitolppa-Niitamo 1994, 30.)

Akkulturaatioprosessin lopputulos tarkoittaa yksilön psykologista ja sosiokulttuurista sopeutumista. Psykologinen sopeutuminen liittyy maahanmuuttajan emotionaaliseen hyvinvointiin ja tunteiden tasolla tyytyväisyyteen elämään uudessa kulttuurissa. Sosiokulttuurisesti sopeutunut henkilö on omaksunut uudessa kulttuurissa onnistuneen toimimisen edellyttämät tiedot ja tavat ja näin osaa toimia arkipäivän tilanteissa. (Ward & Kennedy 1999, 660; Jasinskaja-Lahti & Liebkind 2000, 128.)

Psykologiseen sopeutumiseen on sovellettu stressin hallintaan liittyviä teorioita ja sosiokulttuurista sopeutumista on tutkittu sosiaalisen oppimisen näkökulmasta (Ward & Kennedy 1993a, 131–132). Akkulturaatioon sovellettavan sosiaalisen oppimisen näkökulmasta uuden asuinmaan sosiaalisen ympäristön ja maahanmuuttajan kulttuuristen taitojen välinen ristiriita heijastaa niin sanottua ”kulttuurisen sopivuuden” puuttumista. ”Kulttuurisella sopivuudella” tarkoitetaan sitä, miten hyvin maahanmuuttajan arvot ja persoonallisuus sekä uuden asuinmaan normit sopivat yhteen. Uuteen kulttuuriin tapahtuva akkulturaatio ei tapahdu sosiaalisessa tyhjiössä, vaan se etenee maahanmuuttajan etnisen ryhmän sisäisten ja uuden asuinmaan ryhmien välisten suhteiden verkostossa, mikä tarjoaa tukea ja haasteita etnisen ja kulttuuri-identiteetin uudelleenmuokkaamiselle. (Liebkind 2000, 22, 25.)

2.3 Sosiokulttuurinen identiteetti

2.3.1 Identiteetin rakentuminen sosiaalisessa vuorovaikutuksessa

Identiteetti ilmaisee kaikkia niitä ryhmiä ja määritteitä, joilla yksilöä voidaan kuvata kuten etnisyys, sukupuoli, uskonto kieli sukupuoli. Globalisaatio ja postmoderni aika ovat vaikuttaneet käsitykseen vakaana pidetystä identiteetistä. Tällä hetkellä tulkinnat identiteetistä viittaavat siihen, että identiteetti ei ole pysyvä järjestelmä vaan muuttuva ja uudelleen rakentuva käsitys itsestä. Voidaankin puhua identifikaatiosta, joka on eri tilanteisiin mukautuvaa. Jokaisella on monia identiteettejä, joista muutamat nousevat sosiaalisesti merkittäviksi. (Paavola & Talib 2010, 60–61.) Näin ollen etnisyys ei ole myöskään ikuinen ominaisuus, vaan etnisyys on sosiaalisiin suhteisiin tukeutuva ilmiö, joka näyttäytyy yhdessä muiden identifikaatioiden kanssa (Bauman 1997, 44–45).

Hall (1999, 21–23) on jäsentänyt länsimaiset identiteettikäsitykset kolmeen eri ryhmään: (a) valistuksen subjekti, (b) sosiologinen subjekti ja (c) postmoderni subjekti. Kukin jäsenys kuvastaa kunkin ajan yhteiskunnallista ajattelua ja todellisuutta. Valistuksen subjekti perustui käsitykseen ihmisestä, jolla oli tietoisuus, järki ja toimintakykyisyys. Ihminen oli yhtenäinen yksilö, jonka keskus koostui sisäisestä ytimeästä. Tämä ydin sai alkunsa kun ihminen syntyi, minkä jälkeen se on kehittynyt ja kuitenkin pysynyt olemukseltaan samana koko yksilön olemassaolon ajan. Tämä minän olemuksellinen keskus oli sama kuin ihmisen identiteetti. Valistuksen ajan identiteetti oli pysyvä.

Sosiologisen identiteettikäsityksen mukaan identiteetti muodostuu minän ja yhteiskunnan välisessä vuorovaikutuksessa. Subjektilla on Hallin (1999, 22–23) mukaan sisäinen ydin, joka on tosi minä, mutta se muokkautuu minän ja yhteiskunnan välisessä vuorovaikutuksessa. Sosiologinen identiteettikäsitys korostaa sosiaalisen vuorovaikutuksen merkitystä identiteetin rakentumisessa. Yksilön identiteetti muodostuu paljolti refleктоimalla sitä, mitä muut hänestä ajattelevat. (Eteläpelto & Vähäsantanen 2006, 33.)

Postmoderni identiteettikäsitys esittää identiteetin pirstaloituneeksi, eri tilanteesta toiseen muuttuvaksi ja epäjatkuvaksi. Sen mukaan identiteetti rakentuu ja muokkaantuu jatkuvasti suhteessa niihin tapoihin, joilla yksilöä representoidaan tai puhutellaan häntä ympäröivissä kulttuurisissa järjestelmissä. Sosiokulttuurisesta lähtökohdasta tarkasteltuna identiteetti rakentuu suhteessa aikaan, paikkaan ja kulttuuriin. Postmoderni identiteettikäsitys kiinnit-

tyy konstruktiiiviseen käsitykseen subjektista ja näin eroaa essentialistisista identiteettikäsitteistä, joita sosiologinen ja valistuksen ajan identiteettikäsitteet edustivat. Konstruktiiivisesta näkökulmasta tarkasteltuna identiteetti ei ole koskaan valmis. (Hall 1999, 22–23.) Vaan se on jatkuva dialoginen rakentumisprosessi, joka on altis erilaisille vaikutteille ja on niistä riippuvainen (Davydova 2002, 159). Identiteetin sijasta voisimme puhua identiteeteistä, sillä ihmisen olemassaoloa kuvaavat monet identiteetit, jotka saavat eri tilanteissa erilaisen painoarvon. Identiteetti pyrkii määrittelemään, miten olemme samankaltaisia muiden kanssa ja toisaalta sen, miten eroamme toisista. Identiteetissä on siis kyse samankaltaisuudesta ja erilaisuudesta. Identiteetin käsite auttaa meitä ymmärtämään keitä me olemme, mutta se myös erottaa meidät toista. (Pietikäinen, Dufva & Laihiala-Kankainen 2002, 9.)

Identiteetin käsitettä määriteltäessä identiteetin on katsottu toimivan ikään kuin yksilön ja yhteiskunnan leikkauspisteessä. Identiteetti rakentuu aina yksilöllisen ja yhteiskunnallisen keskinäisessä riippuvuussuhteessa ja vuorovaikutuksessa. Jotta voimme ymmärtää identiteettejä, meidän tulee kiinnittää huomiota sekä yksilölliseen että sosiaaliseen todellisuuteen. Erilaiset identiteettiteoriat eroavat siinä, miten niissä painottuvat yksilöllinen ja sosiaalinen tai kummasta näkökulmasta identiteettiä lähestytään. Oppimista koskevassa tarkastelussa identiteetti-käsitteen nousu on yhteydessä 1990-luvulla alkaneeseen sosiaaliseen ja sosiokulttuuriseen käänteeseen. Sen mukaan monet yksilöiden välisten erojen selittämisessä käytetyt psykologiset käsitteet kuten temperamentti ja persoonallisuus, ovat saaneet negatiivisen sivumerkityksen, koska ne viittaavat ihmisen biologiseen ja synnynnäiseen taustaan. Sen sijaan sosiokulttuurisesta oppimisnäkökulmasta identiteetti oletetaan ihmisen tekemäksi, jatkuvasti rakennettavaksi ja vuorovaikutuksessa jatkuvasti uudelleen luotavaksi. Identiteetin käsite sisältää myös oletuksen siitä, että ihminen on aktiivinen toimija, joka muovaa omalla toiminnallaan sosiaalista elämää. Sosiokulttuurisessa lähestymistavassa ja sosiaalisen oppimisen teorioissa tarkastellaan oppimista yhteisöihin osallistumisena ja sen kautta identiteetin rakentamisena. (Eteläpelto 2007, 97–98, 101.) Sosiaalisen oppimisen teoriassa nähdään, että silloin kun yksilö on osallisena erilaisissa yhteisöissä, hän oppii uusia taitoja ja omaksuu uutta tietoa. Mutta samalla tämä prosessi vaikuttaa myös hänen identiteettiinsä. Yksilön osallistumista tärkeämpänä pidetään sitä, että yksilö tulee aktiiviseksi osallistujaksi osana sosiaalisten käytäntöjen yhteisöä ja näin rakentaa identiteettejä suhteessa näihin yhteisöihin. (Lave & Wenger 1991, 52–53. Ihmisen identiteetti kehittyy sosiaalisiin yhteisöihin osallistumisen ja yhteisöjen muodostumisen pohjalta. Yksilön itseä koskevat käsitykset muuttuvat hänen ja sosiaalisen verkoston luo-

nessa ja muovatessa vastavuoroisesti toinen toisiaan. (Hakkarainen, Lonka & Lipponen 2004, 221.)

2.3.2 Identiteettien määrittelyä

Etnisyydellä ja kulttuurilla on vahva liitos ihmisen identiteettiin. Siihen sisältyy yksilön suhde ympäristöön, jonka keskellä ihminen elää. Yksilön identiteettiä määrittävät ne viiteryhmät, joihin yksilö kuuluu. Identiteetti on sekä yksilöllinen että kollektiivinen käsite. Pohjimmiltaan se on kuitenkin luonteeltaan kollektiivinen käsite, joka on yksilön kehityksessä ja sosialisatiossa aina yhteydessä joihinkin viiteryhmiin. (Kaikkonen 2004, 68–69.)

Identiteetin käsite voidaan jakaa: (1) persoonalliseen, (2) sosiaaliseen ja (3) kulttuuri-identiteettiin. *Persoonallinen identiteetti* merkitsee jatkuvuuden ja johdonmukaisuuden tunnetta yksilön minäkokemuksessa, kun elämänkerta muuttuu ajallisella jatkumolla. Sosiaalinen identiteetti tarkoittaa samastumista erilaisiin sosiaalisiin yhteisöihin ja ryhmiin sekä johdonmukaisuutta erilaisissa sosiaalisissa rooleissa toimittaessa. Sen avulla ilmaistaan tapaa, jolla yksilö hahmottaa itseään suhteessa toisiin ja sitä, miten hän itse kokee liittyvänsä yhteiskuntaan. Henkilön sosiaalinen luokittelu ja ryhmän jäsenyys määrittävät hänen sosiaalista identiteettiään, joka vaikuttaa yksilön itsetuntoon ja itsearvostukseen. (Talib 2005, 46.)

Sosiaalinen identiteetti on summa kaikista niistä ryhmistä, joihin yksilö tuntee kuuluvansa esimerkiksi ikänsä, sukupuolensa tai uskontonsa puolesta (Talib 2005, 46). Kulttuuri-identiteetti viittaa laajempaan järjestelmään kuin yksilön itse valittuihin ryhmiin. Se merkitsee kuuluvuutta yhteen tai useampaan ryhmään ja tunteisiin, jotka liittyvät ryhmän jäsenyyteen. *Kulttuuri-identiteetti* on osa henkilön sosiaalista identiteettiä. Maahanmuuttajataustaiselle henkilölle sosiaalinen identiteetti voi merkitä identifikaatiota omaan etniseen ryhmään tai alkuperäiskulttuuriin ja samalla kuulumista laajempaan yhteisöön. (Saastamoinen 2006, 172; Paavola & Talib 2010, 61–62.) Persoonallisen identiteetin katsotaan muodostuvan primaarin sosialisatation tuloksena. Sekundaarinen sosialisatio, joka painottuu varhaislapsuuden jälkeisiin vuosiin, merkitsee osallistumista yhteiskunnan jäsenyyteen. Sekundaarinen sosialisatio ilmaistaan yleisimmin sosiaalistumisena rooleihin tai sosiaalisen identiteetin muodostumisena. Sosiaalistuminen on sekä kehitystapahtuma että oppimistapahtuma. Sosialisatiota opitaan periaatteessa vastaavalla tavalla kuin muussa-

kin oppimisessa, mutta samalla oppiminen on tulosta kasautuvasta elämäkokemuksesta. (Antikainen 1998, 104.)

Ryhmäidentiteettiä määriteltäessä voidaan erotella kansallinen, etninen ja sosiaalinen identiteetti. (Talib 2005, 46). Käsitteitä etninen, kulttuuri-identiteetti ja kansallinen identiteetti käytetään ajoittain toistensa synonyymeina, vaikka niillä ei kuitenkaan ole täysin samanlaista merkitystä. Joissakin tilanteissa henkilön on tärkeää korostaa etnisyyttään, vaikka hän ei välttämättä halua korostaa kuulumuuttaan tiettyyn laajempaan yhteisöön. Etninen identiteetti ja kansallinen identiteetti voivat olla ryhmäidentiteetin kaksi eri aluetta, jotka vaihtelevat. Molemmat identiteettialueet voivat vaikuttaa toisiinsa. (Paavola & Talib 2010, 62.) Etninen identiteetti voidaan liittää joko yksilön laajempaan identiteettikäsitykseen tai sitä voidaan tarkastella ryhmien välisten suhteiden yhteydessä (Liebkind 1994, 24; Talib 2005, 46). Kieli on useimmin esiintyvä etnisen identiteetin tuntomerkki. Tietyn kielen puhuminen ilmentää tiettyä etnisyyttä. Kun yhteisön kanssa on kadotettu yhteinen kieli, on enää vaikeaa tunnistaa etnistä identiteettiä. Identiteetti on tällöin muuntunut. Etnistä identiteettiä on vaikea, muttei mahdotonta, vaihtaa. Kouluikäiselle identiteetin vaihtuminen voi tapahtua vieraannuttamalla itsensä omasta alkuperästään ja oleskelemalla riittävän pitkään uudessa yhteisössä. (Kupiainen 1994, 39.)

Liebkindin (1997, 36–37) mukaan nuorelle henkilölle identiteetin kehittyminen voi olla haasteellista etenkin niissä tilanteissa, joissa hän joutuu neuvottelemaan erilaisissa yhteisöissä ja jopa niiden välillä. Yksilö joutuu järjestämään oman itsensä eri elementit porrastettuun järjestykseen niin, että toiset ovat hänelle itselleen hyvin keskeisiä ja toiset jäävät sivummalle. Etnistä vähemmistöä edustavan yksilön identiteetin kehittyminen edellyttää kotona opittuja arvojen, asenteiden ja käytänteiden tarkastelua ja niiden vertailua valtakulttuurin arvoihin ja käytäntöihin. Tämä prosessi voi joko vahvistaa omaan ryhmään kuulumista tai sitten epävarmuutta tai oman ryhmän vastustamista ja hylkäämistä. (Paavola & Talib 2010, 62.)

Etninen identiteetti on jatkuvan itsemäärittely- ja itsearviointiprosessin tulos. Ihmiset eivät samastu johonkin ryhmään tai kulttuuriin joko- tai -periaatteella, vaan yleensä he samastuvat vain johonkin osaan kulttuurista ja torjuvat lopun. Maahanmuuttaja voi omaksua omasta kulttuuristaan oman kielensä muttei tapoja ja perinteitä. Kulttuuri ja identiteetti ovat yhteydessä toisiinsa. Käyttämämme identiteetin käsite voi olla vailla merkitystä jossakin toi-

sessä kulttuurissa. Kulttuuri-identiteetillä ja etnisellä identiteetillä on sosiologiassa ja antropologiassa hiukan eri merkitys, vaikka kyseisiä termejä on usein käytetty toistensa synonyymeina. Sosiologiassa ja antropologiassa kulttuuri-identiteetillä tarkoitetaan kulttuuriryhmään kohdistuvaa yhteenkuuluvuuden tunnetta ja yhteisiin arvoihin kuten kieleen ja perinteisiin perustuvaa käyttäytymistä. Etnisellä identiteetillä tarkoitetaan etnistä tietoisuutta eli samastumista tiettyyn etniseen ryhmään. Sosiologiassa etnisyyden käsite on laaja ja se kattaa sekä kulttuuri-identiteetin että etnisen identiteetin. (Liebkind 1994, 21–22)

Kulttuuri-identiteetin muodostuminen on yhteydessä vuorovaikutukseen muiden kulttuuriryhmien kanssa, esimerkiksi suomalaiset vertaavat itseään tilanteesta riippuen muihin kansalaisuuksiin. Kulttuuri-identiteetin tarkastelussa puhumme ilmiöstä ”me” ja ”muut”. Kun rakennamme omaa identiteettiämme, peilaamme itseämme suhteessa joihinkin toisiin kulttuuriryhmiin sekä näiden meistä tekemiin merkityksenantoihin. (Pyykkönen 2007, 46–47.) Kulttuuri-identiteetillä tarkoitetaan kulttuuriryhmään kohdistuvaa yhteenkuuluvuuden tunnetta ja yhteisiin arvoihin, yhteiseen kieleen, historiaan ja perinteeseen perustuvaa käyttäytymistä. Kulttuuri-identiteetti muodostuu niistä yhteisistä piirteistä, jotka ovat yhteisiä jollekin ryhmälle. Identiteetti voidaan tulkita sosiaaliseksi tuotokseksi. (Liebkind 1994, 21 - 22.) Kulttuurinen identiteetti on jatkuvasti muuttuva ja neuvottelunalainen asia, joka saa erilaisen merkityksen kulloisessakin sitä koskevassa representaatiossa ja representaatiotilanteessa. Kulttuurisilla identiteeteillä ei ole pysyvää olemusta, vaan ne muuttuvat sisäisessä ja ulkoisessa vuorovaikutuksessa omaksuen piirteitä toinen toisiltaan. (Pyykkönen 2007, 46–47.)

Etnisyyden käsite yhdistetään kulttuuriin tai rotuun eikä niihin liittyviin kysymyksiin ole yksinkertaisia vastauksia. Käsitteinä etnisyys ja kulttuuri ovat monin paikoin päällekkäisiä ja toisiaan täydentäviä. Ne kuvaavat samaa ilmiötä vain hieman eri näkökulmista. Tästä syystä käsitteitä voidaan pitää toistensa synonyymeina. Samasta syystä etninen identiteetti ja kulttuuri-identiteetti tarkoittavat samaa asiaa. Perustan yksilön kulttuuri-identiteetille antaa yhteisön elämänmuoto kokonaisuudessaan. Vaikuttavina tässä ovat muun muassa koti ja muu sosiaalinen ympäristö, kieli, historia, perinteet, uskonto, elinkeinot, taide ja luonto. Enkulturaatiossa, primaarin ja sekundaarin sosialisoinnin myötä, yksilö sisäistää oman kulttuurinsa tavat, uskomukset ja arvot. (Kupiainen 1994, 35; Mikkola 2001, 39, 78.)

Kulttuuri-identiteetin kehittyminen liittyy yksilön identiteetin kehittymiseen, jonka on perinteisesti katsottu tapahtuvan primaarisosialisaatiossa, lapsuuden ja nuoruuden ensimmäisessä sosiaalistumisprosessissa. Se on hyvin kokonaisvaltainen prosessi, joka ei ole pelkkää tiedollista oppimista, vaan tapahtuu emotionaalisesti latautuneissa olosuhteissa. Tämä oppimisprosessi edellyttää emotionaalista kiintymystä merkityksellisiin ihmisiin. Primaarisosialisaation aikana yksilö ottaa omakseen sen historiallisesti muodostuneen maailman, jossa muut hänen primaariryhmäänsä kuuluvat ihmiset jo elävät. Primaarisosialisaatiossa ei ole identifikaatio-ongelmia, koska yksilön lähipiiriin ei kuulu vaihtoehtoisesti merkitseviä ihmisiä. Sekundaarisen, institutionaalisen sosialisaation myötä emotionaalisen sidoksen merkitys käy vähäisemmäksi, mutta ei kuitenkaan menetä kokonaan asemaansa vuorovaikutuksessa. Identifikaatioiden lukumäärä kasvaa, ja nuori voi näin valikoida erilaista ainesta oman identiteettinsä rakentamiseen. (Antikainen 1998, 109–111; Soilamo 2006, 25.)

Kulttuurisissa kohtaamisissa kulttuuri-identiteetin merkitys nousee keskeiseksi. Näissä tilanteissa omat arvot ja identiteetti vertautuvat vieraaseen, jolloin myös oma epävarmuus ja minuuden pysyvyyden suojaaminen saattavat johtaa erojen korostamiseen. Ihmisellä on tarvetta määritellä omaa jäsenyyttään ja kuuluvuuttaan johonkin ryhmään, mutta myös tarkentaa niitä rajoja, joita meihin kuulumattomat eivät voi ylittää. (Talib 2005, 46.)

Kulttuuri-identiteettiä on määritelty useista eri lähtökohdista. Perinteiset lähestymistavat ovat korostaneet ulkoisia tunnusmerkkejä ja identiteetin omaksumista. Näissä määritelmässä ei kuitenkaan ole huomioitu kulttuuri-identiteetin oppimista monikulttuurisessa yhteiskunnassa, jossa ihmiset voivat olla jäseniä useissa kulttuuriyhteisöissä samaan aikaan. Nykyisissä kulttuuri-identiteetin määrittelyissä korostetaan ulkoisten tunnusmerkkien ohella myös yksilön subjektiivista oikeutta päättää kuulumisestaan kulttuuriryhmään sekä oikeutta pohtia identiteettien herättämiä merkityksiä ja tunteita. Identifikaatiossa olennaista onkin neuvottelemisen identiteetistä ja ryhmään kuulumisesta. Neuvotteluissa punnitaan, miten ryhmä määrittelee jäsenyyttä ja missä määrin uusilla tulokkailla on mahdollisuus luoda uusia merkityksiä ryhmäjäsenyydelle. Uusien kulttuuristen merkitysten ja ryhmään kuulumisen ehtojen tuottamisen kannalta tärkeitä ovat kulttuuriset rajanylittäjät, jotka ovat jäseninä useissa eri kulttuuriryhmissä. Identiteetin rakentuminen tapahtuu vuorovaikutuksessa yhteisöissä ja niiden käytännöissä. Kulttuuri-identiteetin oppiminen tapahtuu osallisuutena tai ei-osallisuutena eri yhteisöihin. Homogeenisessa yhteiskunnassa yksilön kulttuurinen

osallisuus on itsestäänselvyys. Kulttuurinen moninaisuus vaikuttaa siihen, että yksilö joutuu tarkastelemaan, ketkä ovat ”meitä” tai ”heitä”. (Matinheikki-Kokko 2002, 219–220.)

Ihmisen identiteetti ja maahanmuutto ovat sidoksissa toisiinsa. Uuteen maahan muutto heikentää ihmisen tietoisuutta siitä, kuka hän on. Muuton jälkeen maahanmuuttajan on muokattava identiteettiään uuteen paikkaan, kieleen ja kulttuuriin sopivaksi. (Talib ym. 2004, 35.) Maahanmuutto vaikuttaa aina identiteettiin. Uudessa ympäristössä oma identiteetti on löydettävä uudelleen. Identiteetti ei ole siis pysyvä staattinen, vaan se muuttuu tilanteen mukaan. Maahanmuutto on yksilölle uusi tilanne, jossa sosiaalinen ja kulttuurinen ympäristö vaihtuvat. Esimerkiksi venäläinen koululainen kuuluu Suomessa etniseen ja kielelliseen vähemmistöön, jolloin hänen on ikään kuin rakennettava identiteettinsä uudestaan erilaisessa kulttuurisessa ympäristössä ja löydettävä sopiva ratkaisu aikaisemman ja uuden elämäntilanteen välillä. (Puusaari 1997, 21–22.)

Identiteetin sisältöjä ovat identiaalit. Ne voivat olla annettuja, saavutettuja tai omaksuttuja. Maahanmuuttajan annetut identiaalit liittyvät hänen alkuperäiskulttuuriinsa kuten etninen alkuperä, kansallisuus. Tullessaan uuteen asuinmaahansa maahanmuuttaja saa annettuna maahanmuuttajan identiteetin. Uuden asuinmaan kielen oppiminen kiinnittää hänet suomalaiseen elämään. Maahanmuuttotapahtuma vaikuttaa aikaisempien saavutettujen ideaalien pätevyYTEEN ja arvoon. Myös omaksuttujen ideaalien suhteen maahanmuuttotapahtuma luo uuden tilanteen. Maahanmuuttajan identiteettiin kohdistuvat muutospaineet on käsiteltävä ja uusia toiminnallisia taitoja ja identiteettejä on saavutettava. (Mikkola 2001, 77–78.)

Integraation on katsottu mahdollistavan monikulttuurisen identiteetin. Monikulttuurinen identiteetti koostuu eri kielistä ja kulttuureista. Näin ajatellen maahanmuuttaja voi rakentaa perheen edustaman kulttuuri-identiteetin rinnalle uuden tai uusia identiteettejä. Voimme puhua myös kulttuurit ylittävästä eli transcultural identiteetistä, jonka muodostumiseen tarvitaan tilanteita tai kokemuksia, joissa on monia tulkintamahdollisuuksia ja joihin entiset tulkintavälineet eivät riitä. Erilaisuuden ja monitulkintaisuuden kokemukset ovat tärkeitä yksilön kulttuuri-identiteetin kasvulle. Näiden kokemusten myötä voi alkaa niin kutsuttu kolmas sosialisatiovaihe, jossa yksilö kasvaa monikulttuurisuutta luonnollisena pitäväksi, suvaitsevaksi ja kansainväliseksi toimivaksi ihmiseksi. (Talib ym. 2004, 66–67.)

Kansainvälistymisen ja ihmisten liikkuvuuden lisääntymisen seurauksena on alettu puhua monikulttuurisesta identiteetistä. Monikulttuurinen identiteetti on vahvasti yhteydessä toisaalta ihmisten lisääntyneeseen liikkuvuuteen ja toisaalta individualismin voimakkaaseen valinnan vapauteen. Monikulttuurinen identiteetti näkyy yhteiskunnassa sen eri etnisten ja kulttuuristen ryhmien kautta. Merkittäviä ryhmiä ovat erityisesti maahanmuuttajat. Maahanmuuttajien identiteetti määräytyy ainakin jossakin määrin valtakulttuurin kautta, koska vähemmistö on aina toisenlaisessa suhteessa enemmistöön kuin enemmistö vähemmistöön (Kaikkonen 2004, 94–95.) Monikulttuurinen identiteetti voidaan liittää käsitykseen postmodernista identiteetistä, joka korostaa yksilön mahdollisuutta irrottautua perinteistä ja itsestään selvistä sidoksista tiettyyn ryhmään. Postmodernin käsityksen mukaan maahanmuuttaja voi muokata uudelleen identiteettiään sen sijaan, että hän hyväksyisi perityn identiteetin (Talib ym. 2004, 70.)

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

3.1 Tutkimustehtävä

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, kuvata ja analysoida venäjänkielisten nuorten käsityksiä elämästä yllirajaisessa tilassa. Yllirajaisuutta tarkasteltiin mikrotasolla eli tutkittiin nuorten ei-institutionaalisia suhteita ja toimintaa. Tutkimuksen avulla pyrittiin vastaamaan seuraviin kysymyksiin:

1. Miten venäjänkieliset nuoret jäsentävät elämäänsä ja identiteettiään Suomi – Venäjä yllirajaisessa tilassa?
2. Millaisia sosiokulttuurisia oppimisen prosesseja yllirajaisessa tilassa tapahtuu?

3.2 Fenomenografinen lähestymistapa

Tutkimuksellinen lähestymistapa on fenomenografinen. Fenomenografia on laadullisesti suuntautunut empiirinen tutkimusorientaatio, joka tutkii ihmisten erilaisia käsityksiä ympäröivästä maailmasta (Uljens 1991, 82; Järvinen & Järvinen 2004, 83). Fenomenografisessa tutkimuksessa hankitaan empiirinen aineisto, josta tehdään johtopäätöksiä ja lopulta kuvaus. Fenomenografinen tutkimus nojautuu humanistisen tutkimuksen traditioon. Ihmisen toiminnan käsittämiseksi tarvitaan humanistiselle tutkimukselle ominaista tiedonmuodostusta. (Ahonen 1994, 122, Häkkinen 1996.) Fenomenografia kiinnittyy käyttämiensä käsitteiden kautta ontologisesti ja epistemologisesti fenomenologiaan (Niikko 2003, 12). Sen filosofiset taustaoletukset muistuttavat fenomenologiaa ja konstruktivismia (Heikkinen, Huttunen, Niglas & Tynjälä 2005, 358). Fenomenologia tutkii tietoisuuden rakenteita havaintokokemuksessa. Fenomenologisessa filosofiassa pyritään tutkittavan ilmiön ja sen olemuksen eron löytämiseen osana elämismailmaa. Ilmiö ja sen olemus erottuvat toisistaan tutkimusprosessissa tapahtuvan tiedostuksen avulla. Tiedostaminen sisältää eri vaiheissa esioletuksista irtautumisen. (Judén-Tupakka 2007, 62–63). Fenomenografia pyrkii kuvailemaan, analysoimaan ja ymmärtämään erilaisia käsityksiä ilmiöistä sekä käsitysten keskinäisiä suhteita (Gröhn & Jussila 1993, 8; Huusko & Paloniemi 2006, 163).

Fenomenografinen tutkimusote ei niinkään kohdistu ajattelu- ja havainnointiprosesseihin eikä tutki jonkin ilmiön syvintä olemusta, vaan ihmisten erilaisia käsityksiä kyseessä olevasta ilmiöstä (Järvinen & Järvinen 2004, 83). Fenomenografiassa käsitellään sekä käsitteellisiä että kokemuksellisia asioita, mitä ajatellaan, miten koetaan, mikä on kulttuurin mukana opittua ja mitkä ovat yksilöllisesti kehittyneitä tapoja ymmärtää maailma. (Gröhn & Jussila, 1993, 12.)

Fenomenografia tutkii ihmisten käsityksiä asioista eli fenomenografisen tutkimuksen tavoitteena on kuvata laadullisesti erilaisia tapoja kokea ilmiöitä. Kyse ei ole ensimmäisen vaan toisen asteen näkökulmasta. Ensimmäisen asteen näkökulmassa me orientoidumme ympäröivään maailmaan ja teemme siitä päätelmiä. Toisen asteen näkökulmassa orientoidumme ihmisten käsityksiin ympäröivästä maailmasta tai heidän kokemuksiinsa siitä ja teemme niistä päätelmiä. (Marton 1981, 177–178; Uljens 1991, 83.)

Fenomenografia tutkii, miten ympäröivä maailma ilmenee ja rakentuu ihmisten tietoisuudessa. Samaa ilmiötä koskevat käsitykset voivat vaihdella henkilöstä toiseen. Käsitysten erilaisuus on riippuvainen enemmän kokemustaustasta kuin ihmisten iästä. Käsitykset ovat sisällöllisesti eli laadullisesti erilaisia, koska niiden viitetausta vaihtelee yksilöittäin. (Ahonen 1994, 114.) Käsityksillä on esireflektiivinen luonne ja se tarkoittaa, että kaikki yksilön kokemukset ovat koko ajan hänen tajunnassaan, vaikka hän ei olisi niistä itse tietoinen. Tämän vuoksi ulkopuolinen maailma näyttäytyy ihmiselle aina itsessään oikeana ja todellisenä. Yksilö ei koskaan voi tavoittaa mitään ilmiötä kokonaisuudessaan. Ihminen käsittää vain yhden osan ilmiöstä, koska hän tarkastelee sitä aina tiettyä kontekstia vasten. Tällöin ilmiö saa sisältönsä sen kontekstin mukaan, mihin se kuuluu. (Marton 1984, 267, 285–287.)

Tässä tutkimuksessa venäjänkielisten oppilaiden käsityksiä elämisestä yllirajaisessa tilassa lähestyttiin toisen asteen näkökulmasta, mikä on tutkittavien ilmiöiden epäsuoraa kuvaamista. Häkkisen (1996, 32) mukaan fenomenografinen tutkimus ei pyri lopulliseen totuuteen maailmasta, vaan sen tarkoituksena on kuvata todellisuutta toisen asteen perspektiivistä sellaisena kuin tietty joukko ihmisiä sen käsittää. Yksilöiden kokemuksiin liittyvät käsitykset muodostuvat heidän reflektionsa seurauksena, josta tutkija rakentaa erilaisten käsitysten joukon. Käsitysten kuvaaminen toisen asteen näkökulmasta on näin ollen tutkittavan ilmiön epäsuoraa kuvausta.

Fenomenografisessa tutkimuksessa ei niinkään tarkastella yksittäisten ihmisten käsityksiä kuten fenomenologiassa, vaan siinä pyritään kuvaamaan ilmiötä erilaisten kokemusten variaation kautta. Tavoitteena on kuvata todellisuutta sellaisena kuin tietty ryhmä ihmisiä sen käsittää sekä etsiä ja kuvata ihmisten käsitysten ja kokemusten eroja tietyn ilmiön suhteen. (Marton 1981, 180–181.) Fenomenografisessa tutkimuksessa ei pyritä tekemään todellisuutta koskevia väitelauseita vaan kuvataan todellisuutta sellaisena kuin tietty joukko ihmisiä sen käsittää (Huusko & Paloniemi 2006, 164–165).

Fenomenografisen tutkimuksen tuloksena syntyvät kuvauskategoriat, jotka ilmaisevat tietyn ihmisryhmän käsityksiä tutkittavasta ilmiöstä. Kuvauskategorioiden tuottaman kuvauksen avulla voimme pyrkiä ymmärtämään ihmisten ajattelua, koska kategoriat eivät edusta suoraan yksittäisen ihmisen ajattelua vaan erilaisia ajattelutapoja käsittää tutkimuksen olevaa ilmiötä. Tutkimustuloksissa tarkastellaan syntyneiden kategorioiden välisiä suhteita. (Häkkinen 1996, 33; Huusko & Paloniemi 2006, 116.)

3.3 Tutkimusaineisto

Tutkimukseen osallistui itäsuomalaisen yläkoulun kahdeksan venäjänkielistä oppilasta, joista osa oli syntynyt entisen Neuvostoliiton alueella ja osa Venäjällä. Oppilaista yksi oli seitsemännellä, neljä kahdeksannella ja kolme yhdeksännellä luokalla. Valitsin kyseisen koulun, koska siellä oli runsaasti venäjänkielisiä oppilaita.

Käytän haastatteluihin osallistuneista nuorista termiä ”venäjänkielinen nuori”. Vastaajat olivat syntyneet ja heidän vanhempansa tai vanhemmistaan toinen oli syntynyt Suomen rajojen ulkopuolella. Kaikkien haastatteluihin osallistuneiden äidinkieli oli venäjä. He olivat iältään 13–16 -vuotiaita ja olivat muuttaneet Suomeen vanhempiensa kanssa. Kaikki olivat asuneet Suomessa jo useita vuosia. Yksi haastatelluista oli asunut Suomessa lähes koko ikänsä. Haastattelut toteutettiin suomen kielellä. Olen käyttänyt raportissa pseudonymejä haastateltavien anonymiteetin säilyttämiseksi ja tunnistettavissa olevien yksityiskohtien muuttamiseksi. Haastateltujen nuorten peruskoulun luokka-aste ja Suomessa vietetty aika on esitetty liitteessä 1.

Otin yhteyttä tutkimukseen osallistuneen koulun rehtoriin lokakuussa 2006. Olin laatinut tutkimuksestani tiedotteen (Liite 2) jaettavaksi venäjänkielisten oppilaiden vanhemmille, ja sovin rehtorin kanssa että hän tiedottaa oppilaille tutkimuksestani ja kerää vanhemmilta saadut suostumukset tutkimukseen osallistumisesta. Ainoastaan yhden oppilaan vanhemmat ilmoittivat, että he eivät anna suostumusta lapsensa osallistumisesta tutkimukseen. Olin myös anonut lupaa kyseisen kaupungin kasvatus- ja opetustoimelta, ja saanut luvan tutkimuksen suorittamiseen lokakuussa 2006.

Fenomenografisen tutkimuksen aineiston voivat muodostaa erilaiset laadulliset aineistot. Tässä tutkimuksessa aineisto koostui kahdesta eri haastattelusta. Haastattelut toteutettiin teemahaastatteluina, joille on ominaista, että kaikki teemat ovat kaikille haastateltaville samat, mutta vastauksia ei ole sidottu vastausvaihtoehtoihin, vaan haastateltavat voivat vastata omin sanoin (Hirsjärvi & Hurme 2006, 47). Etukäteen laadittujen suhteellisen väljiin kysymysten tarkoituksena oli auttaa haastateltavaa heijastamaan tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä omasta viitekehyksestä käsin. Fenomenografia edellyttää syvähaastattelua, jossa haastattelu suoritetaan edeltä määrätyillä avoimilla kysymyksillä, jotka eivät ole välttämättä tarkkarajaisia vaan rakentuvat asetettujen tutkimusongelmien pohdinnan tuloksena. Haastatteluprosessi on dialoginen ja reflektiivinen, ja siinä korostuu tutkijan roolin herkkyyks. (Niikko 2003, 31–31.)

Tavoitteena oli, että haastatteluissa toteutuu fenomenografian tiedonkäsitykseen kuuluva intersubjektiivisuus. Intersubjektiivinen luottamus edellyttää, että haastattelija tiedostaa omat lähtökohtansa ja arvioi niiden vaikutusta haastateltavan ilmauksiin. Edellytyksenä myös on, että haastattelija kuuntelee, mitä haastateltava haluaa sanoa ja on aidosti läsnä tilanteessa. Intersubjektiivinen luottamus myös edellyttää, että vuorovaikutusta luonnehtii keskustelu eikä kuulustelu. (Ahonen 1994, 136–137.) Tutkimuksessani noudatin fenomenografialle tyypillistä haastattelutapaa ja keräsin aineistoni avoimella keskustelutyyppisellä haastattelulla. Keskustelun teemat pohjautuivat tutkimuskysymyksiin.

Aineiston riittävyttä pyrin varmentamaan kaksivaiheisella haastattelulla. Temaattisesti rakentuva haastattelu loi perustaa toiselle haastattelulle, joka oli niin sanottu virikkeitä antava eli Stimulated Recall (STR) -haastattelu. Sekä teemahaastattelun että STR-haastattelun tarkoituksena oli, että saisin mahdollisimman syvälle luotaavan aineiston venäjänkielisten nuorten käsityksistä elämästä yllirajaisessa tilassa.

STR -haastattelua (Stimulated Recall Interview) on käytetty lähinnä kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineiston keruussa, mutta joitakin esimerkkejä löytyy myös sen soveltamisesta kvantitatiiviseen tutkimukseen. Koska termille ”stimulated recall” ei ole virallista suomenkielistä vastinetta, menetelmästä käytetään muun muassa käännöstä ”virikkeitä antava haastattelu”. Risto Patrikainen (1997, 124–125) käyttää kyseisestä menetelmästä nimitystä STR-haastattelu. Käytettäessä STR -haastattelua on haastattelutilanteessa tavoitteena antaa haastateltaville mahdollisimman monia virikkeitä alkuperäisestä tilanteesta. Virikkeiden avulla haastateltavan on helppo palauttaa tietty tilanne mieleensä ja näin tutkimuksen luotettavuus lisääntyy. Muistiin palauttamisen helpottamaksi voidaan käyttää esimerkiksi ääninauhoja, valokuvia ja piirroksia. (Jokinen & Pelkonen 1996, 134–135.)

Tutkimuksessani sovelsin STR -haastattelua siten, että pyysin oppilaita ottamaan valokuvia heille tärkeistä ihmisistä, tilanteista ja paikoista. Oppilaille jaettiin kertakäyttökamerat ja heidän ottamia valokuvia käytiin yhdessä läpi haastattelutilanteessa. Tavoitteena oli, että valokuvien välityksellä oppilaat pystyivät helpommin kertomaan valokuvaan liittyvistä tunteuksista ja keskustelemaan haastattelun pääteemoista.

Molemmat haastattelut etenivät pääosin aiemmin suunnitellun haastattelurungon mukaisessa järjestyksessä. Jotkut haastateltavat tosin käsittelivät lisäkysymystenkin aihepiirejä tai sivusivat niitä, joten minun oli helppo auttaa heitä täsmentämään käsityksiään. Haastattelun pääteemat olivat perhe, ystävät, identiteetti ja yllirajainen tila. Teemoihin sisältyvät tarkemmat kysymykset olivat seuraavat:

Teema: PERHE

Keitä kuuluu perheeseen? Ketkä ovat sinulle tärkeimpiä ihmisiä? Mitä perhe sinulle merkitsee?

Teema: KAVERIT

Ketkä ovat ystäviäsi? Oletko saanut sellaisia ystäviä, joita olet halunnut? Kenen / keiden kanssa sinulla on eniten yhteistä ja miksi? Kenen / keiden kanssa vietät vapaa-aikaasi?

Teema: IDENTITEETTI

Millaista on olla venäjänkielisenä nuorena Suomessa? Oletko mielestäsi suomalainen vai venäläinen? Miksi? Mitä suomalaisuus / venäläisyys sinulle merkitsee?

Minkä maalaisena muut sinua pitävät?

Minkä kulttuurin tavat (suomalainen / venäläinen) koet itsellesi kaikkein lähimmäksi, miten se ilmenee ja missä tilanteissa?

Mitä kieltä puhut koulussa, kotona ja kavereiden kanssa?

Mikä yhdistää sinut mielestäsi suomalaisiin / venäläisiin?

Missä on kotisi ja miksi? Missä tunnet olosi kotoisaksi? Mitä haluat tulevaisuudeltasi?

Teema: YLIRAJAINEN TILA

Pidätkö yhteyttä Venäjälle? Miten? Keihin? Kuinka usein?

Kun olet Venäjällä, pidätkö yhteyttä Suomeen? Miten? Keihin? Kuinka usein?

Onko jotain, mitä kaipaavat Venäjältä, kun olet Suomessa? Miksi?

Onko jotain, mitä kaipaavat Suomesta, kun olet Venäjällä? Miksi?

Miten rajan läheisyydessä eläminen vaikuttaa sinuun ja mitä se sinulle merkitsee?

Milloin menet seuraavaksi Venäjälle ja keiden luo? Kuinka usein käyt Venäjällä?

Ensimmäisen haastattelun toteutin marraskuussa 2006. Olin sopinut koulun rehtorin kanssa haastattelupäivän. Hän järjesti minulle molemmille haastattelukerroille rauhallisen haastattelutilan koulun kirjaston yhteyteen. Aloitin ensimmäisen haastattelun kertomalla itsestäni, tutkimuksestani ja sen tavoitteista. Kerroin myös, että jos heillä ilmenee jotakin kysyttävää haastattelun aikana, niin he voivat esittää kysymyksiä minulle. Pysin luomaan haastattelutilanteesta mahdollisimman luontevan oloisen pitämällä haastattelun mahdollisimman lähellä tavallista keskustelua kuin mahdollista. Haastattelutilanteen vuorovaikutukseen pystyin mielestäni vaikuttamaan siten, että itselläni on pitkäaikainen kokemus opetustyöstä ja vuorovaikutuksessa olemisesta nuorten oppilaiden kanssa. Kerroin haastattelutaville haastattelujen nauhoituksesta ja siitä ettei heidän henkilöllisyytensä tule esille missään tutkimuksen vaiheessa. Molemmat haastattelut toteutettiin oppituntien aikana ja ne sujuivat ongelmitta, mitään teknisiä ongelmia nauhoituksen suhteen ei syntynyt. Haastattelut kestivät keskimäärin noin tunnin.

Olin sopinut koulun rehtorin kanssa, että tammikuussa 2007 tulen koululle tapaamaan haastattelemani oppilaita ja antamaan heille kertakäyttökamerat seuraavaa haastattelukertaa varten. Tapasin jokaisen tutkimukseen osallistuvan oppilaan erikseen ja kerroin huhtikuussa 2007 tapahtuvasta haastattelusta (STR -haastattelu), jossa käytetään oppilaan ottamia valokuvia keskustelun virikkeenä. Annoin jokaiselle haastateltavalle kertakäyttökameran, joka sisälsi 27 valokuvan filmin. Pyysin heitä ottamaan heille itselleen tärkeistä asioista valokuvia ennen toista haastattelukertaa.

Oppilaat palauttivat koululle kertakäyttökamerat sovittuun päivään mennessä. Filmit kehitytin valokuvaamossa ja niistä saatuja värikuvia käytin seuraavassa haastattelussa. Oppilaat olivat ottaneet keskimäärin 18 valokuvaa, joissa he olivat kuvanneet perheenjäseniään, ystäviään, koti- ja kouluympäristöään. Yksi oppilaista oli ottanut valokuvia myös Venäjältä. STR-haastattelun aloitin käymällä oppilaan kanssa valokuvat läpi yksitellen. Annoin oppilaan kertoa vapaamuotoisesti ottamistaan valokuvista. Itse esitin tarkentavia kysymyksiä liittyen ensimmäisen kerran haastattelun pääteemoihin. Useimmat oppilaat kertoivat yksityiskohtaisesti ottamistaan kuvista ja niihin liittyvistä ihmisistä ja tapahtumista. Ainoastaan muutamat oppilaat, jotka olivat ottaneet alle kymmenen valokuvaa, kertoivat niukemmin valokuviansa sisällöistä.

3.4 Aineiston analysointi

Aineiston analysointi tapahtui aineistolähtöisesti. Fenomenografisessa tutkimuksessa teoriaa ei käytetä ennakolta käsitysten luokitteluun eikä johdettujen valmiiden olettamusten testaukseen, vaan tulkinta muodostuu vuorovaikutuksessa aineiston kanssa, ja aineisto toimii kategorisoinnin pohjana. Keskustelu aikaisempien teorioiden kanssa on mukana tulkinnallisten kategorioiden muodostamisessa. Tutkijan teoreettinen perehtyneisyys toimii perustana, josta aineiston hankinta ja tulkinta lähtevät liikkeelle. (Ahonen 1994, 123–124; Häkkinen 1996, 40; Huusko & Paloniemi 2006, 166.) Aineistoa analysoidessani lähtökohdiana oli, että analyysi on aineiston lukemisen ja merkityksellisten ilmausten ja reflektoinnin jatkuva kehä, mikä merkitsee olennaisten piirteiden etsimistä aineistosta. Tutkittavien maailmaan pääseminen vaatii tutkijaa jättämään sivuun omat esioletuksensa, jotta hän voisi kuulla, mitä tutkittavat haluavat sanoa. (Niikko 2003, 34–35.) Fenomenografisessa tutkimuksen analyysissä korostetaan tutkijan omien lähtökohtien tiedostamista ja omien ennako-oletusten sulkeistamista (Ahonen 1994, 122). Analyysissä keskitytään ilmauksiin, ei niitä tuottaneisiin tutkittaviin henkilöihin (Häkkinen 1996, 42). Analyysin tavoitte-

na on nostaa esiin aineistosta sellaisia rakenteellisia eroja, jotka selventävät yksilön suhdetta tutkittavaan ilmiöön. Näiden erojen perusteella muodostetaan kuvauskategoriat, jotka ovat empiiriseen kontekstiin ankkuroituja käsitteellisiä konstruktioita. Jokainen kategoria kuuluu myös muihin kategorioihin osana laajempaa kategoriasysteemiä. (Häkkinen 1996, 41.

Analyysiprosessissa yritin luoda selkeyttä aineistoon rekonstruoiden analyysiprosessin kautta erilaisia käsityksiä koskevat kategoriat eli käsitystyyppit. Kategorioiden muodostamiseen liittyy aina tulkintaa siitä, millä perusteella kategoriat on koottu ja miten niitä kuvataan.

Fenomenografisessa tutkimuksessa tutkimustulokset esitetään kategorioina. Tässä esitettävässä tutkimuksessa tarkastelin erilaisia käsitystyyppejä horisontaalisesti: erilaiset luokat olivat keskenään yhtä tärkeitä, samanarvoisia. Tavoitteena oli kuvata niitä erilaisia käsityksiä, joita oppilaat omilla puheissaan toivat esille elämästään ja kokemuksistaan yllirajaisessa tilassa. Horisontaalisessa kategorisoinnissa laadullisesti erilaiset kategoriat ovat keskenään yhtä tärkeitä tai samanarvoisia, kategoriat eivät kuvaa keskinäistä paremmuutta. Vertikaalisessa kuvaustavassa kategoriat asettuvat jonkin aineistosta nousevan kriteerin avulla keskinäiseen järjestykseen, joka ei kuitenkaan ole paremmuusjärjestys, vaan esimerkiksi yleisyysaste tai ajallinen järjestys (käsitysten muutosta kuvattaessa). Hierarkkisessa kuvaustavassa kuvattavat käsitykset ovat toisiinsa nähden eri kehitysasteella. (Järvinen & Järvinen 2004, 85.) Tutkimuksen analyysivaiheita kuvataan kuviossa 2.

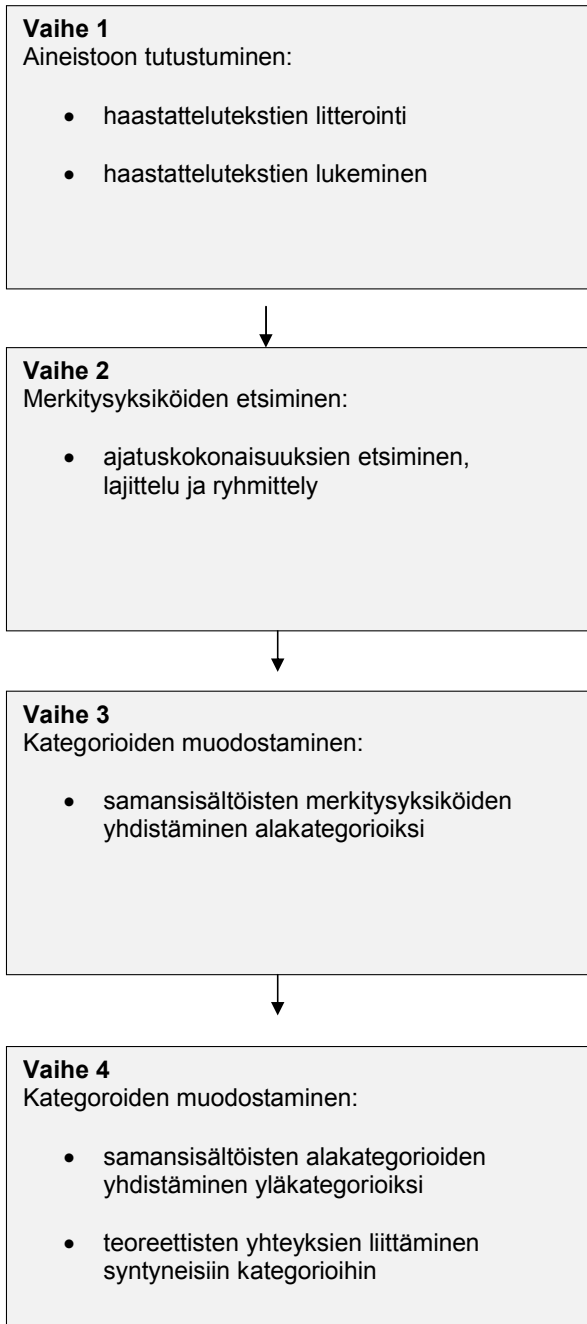
Ensimmäisen haastattelukierroksen jälkeen kirjoitin haastattelunauhoitukset puhtaaksi sanasta sanaan eli litteroin koko haastatteludialogin. Tämän jälkeen luin haastattelujen litteointeja ja kuuntelin nauhoituksia. Aineistoon perusteellisesti tutustumalla valmistauduin STR-haastatteluihin.

Analyysin ensimmäisessä vaiheessa aineisto luetaan huolella useaan kertaan. Analyysi työssäni alkoi aineistoon tutustumisella eli kuuntelin molempia haastattelunauhoituksia ja luin haastatteluja läpi useaan eri kertaan saadakseni niistä kokonaiskuvan. Tässä vaiheessa minulle muodostui alustava käsitys siitä, että haastateltavilla oli melko yhtenevät käsitykset tutkittavasta ilmiöstä. Lukemisen tarkoituksena on löytää tekstistä tutkimuksen

ongelmanasettelun kannalta tärkeitä ilmauksia ja hahmottaa tutkittavien kokonaiskäsitys suhteessa tutkimusongelmiin (Niikko 2003, 33).

Analyysin ensimmäisessä vaiheessa aineistosta etsitään merkitysyksiköitä. Luin koko aineiston huolellisesti läpi. Alustavien merkitysyksiköiden laatimisessa esitin jokaiselle haastattelulle erityyppisiä kysymyksiä, jotka ovat tutkimukseni ongelmanasettelun kannalta mielenkiintoisia ja merkittäviä. Analyysin ensimmäisessä vaiheessa etsin aineistosta tutkimustehtävän kannalta merkitykselliset ilmaisut. Analyysiyksikkönä oli haastateltavan henkilön käsitys, ei hänen tuottamansa aineisto. Käsitys voi muodostua sanasta, lauseesta tai laajemmasta kokonaisuudesta. Tulkinta kohdistuu ajatukselliseen kokonaisuuteen eikä yksittäiseen sanaan tai lauseeseen. Merkitysyksikön tutkija määrittelee lukemalla ilmaisut ja tarkkailemalla, miten laajalle niiden ajatusyhteydet tekstissä ulottuvat ja millaisia käsityksiä vastaajat ovat tuottaneet. Apuna tutkija voi käyttää erilaisten kysymysten esittämistä aineistolle. (Uljens 1991,90; Huusko & Paloniemi 2006, 166–167.)

Analyysin toisessa vaiheessa aloin ryhmitellä merkitysyksiköitä kategorioiksi. Ryhmittelyn suoritin vertailemalla merkityksellisiä ilmauksia toistensa kanssa. Tavoitteena oli etsiä merkitysten joukosta samanlaisuuksia ja erilaisuuksia, mutta myös harvinaisuuksia. Etsin merkityksellisten ilmausten yhtäläisyyksiä ja erilaisuuksia ja pyrin samanlaisten ja erilaisen ilmausten tunnistamiseen niitä toisiinsa vertaillen. Analyysin toisessa vaiheessa tutkija etsii, lajittelee ja ryhmittelee merkitysyksiköitä kategorioiksi (Uljens 1991, 90–91; Huusko, & Paloniemi 2006, 168). Samaa tarkoittavat merkitykselliset ilmaukset yhdistin alakategorioiksi ja yhdistämällä toisiinsa samansisältöiset alakategoriat muodostin yläkategoriat. Näitä luokituksia kutsutaan kuvauskategorioiksi, jotka ovat jo sinänsä tutkimustuloksia (Järvinen & Järvinen 2004, 85). Käsillä olevassa raportissa esitän tutkimustulokset muodostuneiden ylä- ja alakategorioiden muodossa.

KUVIO 2. Analyysiprosessin vaiheet

3.5 Tutkimuksen eettiset kysymykset

Etiikka tarkastelee asioita moraalisesta näkökulmasta ja tällöin ollaan kiinnostuneita siitä, mikä on oikein ja väärin, hyväksyttävää tai tuomittavaa, sallittua tai kiellettyä, hyvää tai pahaa. Etiikan edellytyksenä on, että asioihin on olemassa moraalinen näkökulma. Käsitteinä etiikka ja moraalit ovat läheisiä ja aina niitä ei eroteta toisistaan. (Pietarinen & Launis 2002, 42.)

Tutkimuksen ja etiikan yhteys on kahtalainen. Tutkimuksen tulokset vaikuttavat eettisiin ratkaisuihin ja eettiset kannat vaikuttavat tutkijan tieteellisessä työssään tekemiin ratkaisuihin. Tätä jälkimmäistä etiikan ja tutkimuksen yhteyttä kutsutaan varsinaisesti tieteen etiikaksi. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 122–123.) Tutkimusetiikka ei ole erillinen osa tiedettä, vaan osa tieteen ydintä, joka ei sijaitse missään ”paikassa” tieteen kentällä vaan kaikkialla (Pihlström 2008, 31). Tutkijan eettinen vastuu korostuu etenkin sellaisissa tutkimuksissa, joissa tutkimus kohdistuu ihmisten henkilökohtaisiin kokemuksiin ja joissa tutkija käyttää menetelmiä, jotka edellyttävät tiivistä dialogia tutkijan ja tutkittavan välillä (Syrjäläinen 1994, 78, 87). Tutkimuksessani eettinen vastuu korostui erityisesti, koska haastattelin monikulttuurisia nuoria ja haastattelujen tavoitteena oli, että nuoret kertoivat heidän käsityksistään elämästä yllirajaisessa tilassa. Martikaisen (2009) mukaan tutkimusetiikalla tarkoitetaan tutkijan pohdintoja ja valintoja liittyen tutkimusprosessiin eettisiin kysymyksiin, joissa pohditaan tutkimuksen oikeutusta, ja sen mahdollisia seurauksia tutkimuskohteille. Maahanmuuttotutkimukseen liittyvät eettiset ulottuvuudet ovat tieteellisen tutkimuksen vieraus, tutkijan ja tutkittavan välinen valta-asema ja metodologinen nationalismi.

Kun olin saanut tutkimusluvut, laadin haastateltaville ja heidän huoltajilleen tutkimukseen liittyvän kirjallisen suostumusluvan. Näin halusin varmistaa sen, että oppilaat saavat jo etukäteen tietoa tutkimukseni sisällöstä ja tavoitteesta. Lomakkeessa oli myös maininta, että oppilaan anonymiteetti säilyy kaikissa tutkimusprosessin vaiheissa. Haastattelutilanteissa kerroin haastateltaville vielä tutkimuksen tarkoituksesta ja mahdollisista vaikutuksista. Korostin heille, että heidän henkilöllisyytensä ei tule missään vaiheessa esiin ja että litteroidussa haastatteluaineistossa käytän pseudonyymejä ja litteroinnit hävitetään tutkimuksen valmistumisen jälkeen. Varmistin haastateltavilta, olivatko he ymmärtäneet osallistuvansa tutkimukseen.

Maahanmuuttotutkimus ei voi enää turvautua metodologisena nationalismina tunnettuun lähtökohtaan, jossa kansallisvaltio oli itsestään selvä analyysiyksikkö ja etniset ryhmät itsestään selvä maahanmuuttajien kategorisoinnin lähtökohta, minkä seurauksena tutkimuksessa jätettiin huomioimatta muut kuin kansallisesta näkökulmasta tulevat näkökulmat (Raunio ym. 2011, 32–33). Haastattelututkimuksissa kulttuurierojen läsnäolo voi olla todennäköistä. Jos haastattelija ja haastateltava ovat eläneet eri kulttuurien piirissä, heidän kokemuksensa ovat erilaiset ja olettamuksena voidaan pitää, että he tulkitsevat ympäröivää todellisuutta eri tavoin. Tämä voi heikentää haastateltavan ja haastattelijan mahdollisuutta ymmärtää toisiaan. (Rastas 2005, 78, 80.)

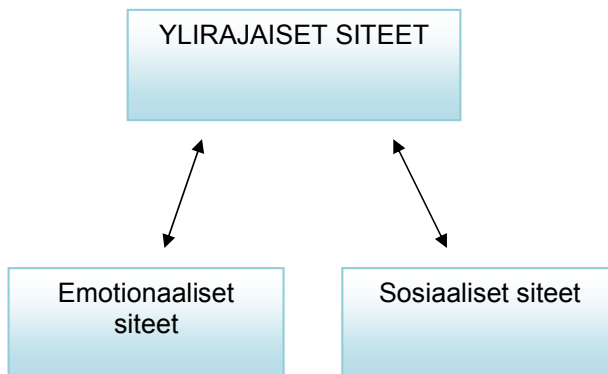
Tutkijan ja tutkittavien suhteita leikkaavat tutkimuksessa monet erot, jotka yksilöiden kokemusten ja elämänhistorioiden ohella vaikuttavat tapoihin jäsentää todellisuutta. (Souto 2011, 40–41.) Omalla kohdallani tutkimuksessani edustin erikulttuurista taustaa ja eri sukupolvea. Tutkijana olin tietoinen, että nämä erot vaikuttavat yksilöiden asemoitumiseen paikallisissa sosiaalisissa järjestyksissä, ja niiden huomiointi on tärkeää. Pysin ottamaan huomioon oman perehtymättömyyteni haastateltavien kulttuuritaustoihin ja olemaan varovainen sen suhteen, millaisia tulkintoja teen haastateltavien asioille antamista merkityksistä. Tutkijana pyrkimykseni oli reflektoida omaa toimintaani tutkimusprosessin eri vaiheissa ja tehdä näin näkyväksi oma positioni. Oman toimintani reflektoinnissa käytin apuna tutkimuspäiväkirjaa, johon kirjasin vapaamuotoisesti ajatuksiani ja tuntemuksiani esimerkiksi haastattelutilanteiden jälkeen. (ks. Rastas 2005, 86, 93–96; Suoto 2011, 41) Vaikka itselläni on pitkäaikainen kokemus nuorten kanssa työskentelystä, monikulttuuristen nuorten haastattelu oli aivan uusi kokemus. Kaikki haastateltavat nuoret olivat asuneet Suomessa jo useita vuosia, muutama lähes koko ikänsä, ja näin heidän suomen kielen osaamisensa oli hyvä. Haastateltavien nuorten äidinkieli oli kuitenkin venäjä, jota itse en osaa. Haastattelut tehtiin suomen kielellä, minkä haastateltavat tiesivät etukäteen jo ilmoittautuessaan tutkimukseen. Tutkijana tiedostin, että suomen kielen käyttö voi vaikuttaa haastatteluun, koska haastateltavat joutuvat ilmaisemaan itseään muulla kuin omalla äidinkielellään. Haastattelun alussa pyysin heitä esittämään kysymyksiä tai kommentteja haastattelun aikana. Näin pyrin vaikuttamaan haastattelutilanteeseen niin, että siitä muodostuisi mahdollisimman tasavertainen kohtaamistilanne ja luottamuksellisuuden tunne pääsisi kehittymään.

4 NUORTEN KÄSITYKSIÄ ELÄMÄSTÄ YLIRAJAISESSA TILASSA

Seuraavissa luvuissa esitän tutkimuksen tulokset nuorten käsityksistä muodostuneiden pääkategorioiden muodossa. Analysoinnin tuloksena muodostuivat seuraavat pääkategoriat: (1) ylirajaiset siteet, (2) ylirajaiset toimintaympäristöt, (3) identiteetin kiinnikkeet, (4) identiteetin liikkuvuus ja (5) toiseus.

4.1 Nuorten ylirajaiset siteet

Haastatteluissa ilmeni, että venäjänkielisten nuorten ylirajaiset siteet ilmenivät sekä emotionaalisina että sosiaalisina siteinä (Kuvio 3). Joillekin nuorille perhe ja suku merkitsivät laajempaa tärkeiden ihmisten verkostoa kuin, millaiseksi suomalaiset nuoret yleensä perhekäsitystään määrittävät. Venäjänkielisen nuoren arjessa näyttäytyy myös ylirajainen perhekäsitys. Haastatelluille nuorille ystävä- ja kaveriverkostot muodostuivat pääsääntöisesti suomenkielisistä nuorista, mutta myös ylirajaisia ystäväverkostoja nuorten elämässä oli olemassa. Vapaa-aika erilaisine harrastustoiminnan muotoineen on venäjänkielisille nuorille merkittävä sosiaalisen hyväksynnän paikka.

KUVIO 3. Nuorten ylirajaiset siteet

4.1.1 Emotionaaliset siteet

Lähes kaikkien haastateltavien puheessa perhe näyttäytyi ydinperheenä. Venäläistaustaisilla maahanmuuttajilla muutto Suomeen merkitsee melko usein länsimaiseen perhemalliin sopeutumista ja perinteisen suurperheen menettämistä (Liebkind ym. 2004, 181). Vide`n & Ollilan (2004) tutkimuksessa nuoret määrittivät yleisimmin perheen koostuvan perinteisen ydinperheen määritelmän mukaisesti. Perhettä nuoret määrittivät yhteisönä, jossa voi kokea olonsa rakastetuksi, arvostetuksi ja tärkeäksi. Perhettä määriteltiin tunteiden ja yksilöllisten kokemusten kautta. Venäjänkielisten nuorten pohtiessa heidän perheensä koostumusta, he pääsääntöisesti nimesivät äidin, isän ja mahdolliset sisarukset osaksi heidän perhettään. Kuten seitsemäsluokkalainen Igor, joka seitsemän vuotta sitten muutti Venäjältä Suomeen, kertoo, että hänen perheeseensä kuuluvat hänen venäjänkieliset vanhempansa ja pikkusisko: *”No pikkusisko, isä ja äiti. Ihan yhdessä kaikki asutaan.” (Igor)*

Muutaman nuoren näkemyksessä välittyi ajatus, etteivät he koe heidän perheensä rakentuvan perinteisen suomalaisen ydinperhemallin mukaisesti. He määrittivät oman perheensä laajemmin, niin että siihen kuuluu jompikumpi isovanhemmista. Maahanmuuttajaperheet eivät välttämättä rakennu suomalaisen ydinperhemallin mukaisesti, vaan kyseessä voi olla suurperhe, johon kuuluvien ihmissuhteiden määrä on laajempi kuin Suomessa on totuttu (Martikainen & Tiilikainen 2007, 27). Siim (2007, 220–221) toteaa, että joidenkin venäläistaustaisten maahanmuuttajien perhe koostuu ydinperheestä, johon käsitetään kuuluvan kaksi sukupolvea, vanhemmat ja lapset. Isovanhemmat ja erityisesti mummo ovat tärkeä osa perhettä. Anna kuvaa perhettään, niin, että siihen kuuluu hänen vanhempiansa ja isoveljensä lisäksi hänen äitinsä isä. Samoin Alina kertoo, että hänen vanhempansa ovat eronneet ja hän asuu äitinsä kanssa kahdestaan. Hänen mielestään mummo on myös hänen perhettään. Mummo asuu aina silloin tällöin heidän luonaan Suomessa.

*No miul on isoveli, pikkusisko, äiti ja isä, ja meil asuu vaari mein kaa. (Anna)
Sillai et niinku äiti ja isä on eronnut ja isä asuu tuol X:ssa ja mie ja äiti asutaan
kahdestaa, mut ku äitil on töitä aika paljon, sit mie asun myös miun äitin äitin
kaa, miun mummon kaa...(Alina)*

Yhdelläkään haastatelluista nuorista perhe ei koostunut laajasta eri sukulaissuhteita sisältävästä perhekäsityksestä, vaan perhe määriteltiin ydinperhekäsitteen ympärille. Vaikka perhe ei määrittynyt laajana perhekäsityksenä, monet venäjänkieliset nuoret toivat esiin

laajan sukulaisverkoston merkityksen heidän arjessaan. Nuoret eivät kuitenkaan koke-neet, että heidän Suomessa asuvat muut sukulaisensa kuten tädit, sedät tai serkut olisivat olleet osa heidän perhettään. Venäläisessä kulttuurissa perhe käsitetään ydinperhettä laa-jemmaksi kokonaisuudeksi ja perheeseen kuuluu vanhempien ja lasten lisäksi isovan-hemmat ja myös muita sukulaisia, joiden kanssa arkea jaetaan (Pöllänen 2008, 155–156). Samoin Rynkänen (2002, 171) toteaa, että perheellä ja perhesuhteilla on tärkeä merkitys venäläisessä kulttuurissa. Useampia sukupolvia asuu usein samassa asunnossa ja suku-laissuhteet ovat vahvat. Venäläiseen perheeseen liittyy vanhempien arvovallan korostami-nen ja kunnioittaminen sekä huolenpitoa lapsista ja vanhuksista.

Ylirajainen perhe

Haastatteluissa ilmeni, että perhe ei määrittäydy pelkästään Suomen rajojen sisällä asu-vaksi yksiköksi. Lähes kaikkien nuorten puheesta kävi ilmi se, että he käsittivät omalla perheellään olevan ylirajainen luonne. Nuorten perhesiteitä ei voida tarkastella ainoastaan Suomessa asuvan perheen näkökulmasta käsin. Kun haastateltavia pyydettiin kertomaan, ketä heidän perheeseensä kuuluu ja onko entisessä kotimaassa asuvat sukulaiset heille myös osa heidän perhettään, niin lähes kaikki nuoret kokivat, että heidän Venäjällä asuvat isovanhempansa ovat osa heidän perhettään. Seitsemän vuotta Suomessa asunut Julia vierailee lähinnä kesäisin loma-aikoina entisessä kotikaupungissaan Pietarissa. Hänelle Pietarissa asuvat mummo ja isomummo ovat osa hänen perhettään. Hän pitää mummoi-hin yhteyttä Suomesta käsin lähinnä tekstiviestien kautta.

HW: Koetko, että siulla on myös Venäjällä perhettä?

Julia: No joo siel asuu miun mummo ja isomummo. Mie käyn siel aika usein, niinku kesäsin mie aina käyn Venäjällä mökillä. Se on ollut joka kesä sellainen niinku menopaikka, et aina oon käyny siellä.

Haastateltujen nuorten perhe- ja sukulaisuhteita voidaan kuvata ylirajaisiksi, sillä nuorten perheenjäseniä ja sukulaisia asuu entisessä kotimaassa ja muualla maailmassa. Maa-hanmuuttajanuorten elämässä korostuu perheiden ja ystävyysuhteiden ylirajainen luonne (Honkasalo 2011, 134). Haastatteluissa ilmeni, että vaikka nuorten varsinainen fyysinen koti oli Suomessa, heille perhe sosiaalisina vuorovaikutussuhteina ulottuvat perinteisen ydinperheen ja nykyisen asuinmaansa valtion rajojen yli. Maahanmuuttajanuorten perhe-

kokemukset ja sukulaisuussiteet ulottuvat usein yli maantieteellisten rajojen (Hautaniemi 2004, 52,176).

Alle vuoden ikäisenä Venäjältä pois muuttaneen Jelenan perhettä voi kuvata muiden haastateltavien nuorten perheiden tavoin ylijäiseksi. Jelenan mummot ja eno perheineen asuvat Moskovassa, ja Jelena kertoo vierailevansa heidän luonaan ja pitävänsä yhteyttä heihin. Perheenjäsenet asuvat erikseen, mutta perhesuhteita ja sukulaisverkostoja pidetään yllä yli valtiorajojen. On tärkeää huomioida se, missä perhe on, ei ainoastaan, kuka perheeseen kuuluu. Monipaikkainen perhekäsitys voi maahanmuuttajanuorelle tarkoittaa päivittäistä yhteydenpitoa nykyisen asuinmaan ulkopuolelle ja sillä voi olla merkitystä identiteetin rakentumisen kannalta. (Honkatukia & Suurpää 2007, 68.)

HW: Onko siulla perhettä myös Venäjällä?

Jelena: On miul mummo, taas meil on muutenkin aika pieni suku, on kyl mommat mummot ja eno ja sen vaimo. Kyl mie aina välil käyn siellä.

HW: Voisit sie sanoa, että onks nää mummot siun perhettä, koetko että he ovat siulle läheisiä ihmisiä?

Jelena: Kyl ainakin se toinen mummo, se toinen ei oo niin läheinen, kyl se toinen on. Sillo ku mie olin pieni, niin myö asuttiin X:ssä, ja silloi miu mummo oli aika paljon miun kanssa, se hoiti minuu pienenä.

Lähes kaikilla haastatelluilla nuorilla oli tiiviit yhteydet Venäjällä asuviin sukulaisiinsa, joita he pitivät osittain myös osana heidän ylijäistä perhettään. Nuorten puheesta välittyi käsitys, että vaikka he asuvat erillään, perheenjäsenten välinen perheyhteys ei kuitenkaan vähene. Anna kokee, että hänen Venäjällä asuvat isänsä vanhemmat ja mummonsä sisko perheineen ovat osa hänen perhettään. Hän vierailee heidän luonaan ja pitää heihin puhelimitse yhteyttä:

On, meil on tää miun mummon sisko ja sen perhe asuu siel (Venäjällä) kaikki ja sitten meidän isän vanhemmat asuu. (Anna)

Samoin kahdeksaluokkalainen Vera kertoo, että hän kokee hänen isänsä suvun puolelta Venäjällä asuvat sedän ja tädit osaksi hänen perhettään. Hänellä on tiiviit yhteydet Pietarissa asuviin sukulaisiinsa, joihin yhteys säilyy puhelimitse ja vierailujen avulla.

No itse asias siel (Pietarissa) on miun isän veli ja sisari, kun niitä on kuus lasta perheessä ja miun nuorin täti on 17 vuotta melkein miun ikäinen, niin miun

on tosi helppoo olla siellä ja no niin ku suurin osa äidin suvusta on Suomessa, siellä on viissiin vaan kaks henkilöä, jotka on jäänyt sinne. Muut koko isän suku on siellä. (Vera)

Brycesonin & Vuorelan (2002, 3, 15) mukaan perheet voivat olla muuttoliikkeiden vuoksi transnationaalisia. Tämän seurauksena ihmisille syntyy erilaisia riippuvuuksia ja yhteyksiä eri paikkoihin ja valtioiden välille. Toisistaan erillään asuminen ei kuitenkaan välttämättä tarkoita, että perheenjäsenten välinen perhetunne vähenisi, vaikka yhteydenpidon eteen joutuisi näkemään enemmän vaivaa.

Perheen merkitys

Maahanmuuttajanuoren hyvät perhesuhteet voivat toimia tukena nuoren kotoutumisprosessissa. On erittäin tärkeää, että nuori kokee perheen ilmapiirin ja suhteet vanhempiinsa turvallisiksi ja hyviksi, riippumatta siitä, miten paljon hän saa vanhempien taholta tulevaa tukea. Nuoren saadessa vanhemmilta tukea, hän sopeutuu paremmin uuteen sosiaaliseen ympäristöönsä. (Liebkind & Jasinskaja-Lahti 2000, 112.) Haastatteluissa ilmeni, että Jelenalle perhe edusti tietynlaista pysyvyyttä elämässä. Hänen mielestään perhe on toiminut tuen antajana kaikissa elämän vaiheissa, kun hän on tarvinnut apua. Vaikka Jelenalla on läheinen ystäväpiiri, hänestä kavereilla ei ole samanlaista merkitystä kuin omalla perheellä. Perhesuhteet voivat tarkoittaa myös yhteisöllisyyttä esimerkiksi kaverien kanssa ja kaaverisuhdeverkosto voi toimia voimavarana nuoren elämässä (Honkasalo 2011, 119).

No, aina ku vaikka ne kaverit vaihtuu, niin perhe on aina se joka tukee, ne on aina tukenut, kun on tarvinnut apua. Jotain kuuntelemisessa, kun on jotain ongelmia, niilt voi pyytää apua ja tälle. (Jelena)

Perhe on ryhmä, jossa ihmiset hyväksytään sellaisenaan ja se toimii voimavarana (Hämäläinen & Kangas 2010, 22; Suikkanen & Kunnari 2010, 61). Nykynuorelle perhe on se, mikä itsestä tuntuu perheeltä. Perheeseen voi aina luottaa ja se antaa turvapaikan muuta maailmaa vastaan. Perhe on yhteisö ihmisiä, jotka ovat onnellisia perheenjäsenten määrään, ihonväriin, sukupuoleen tai biologisiin sukulaisuussuhteisiin katsomatta. (Vide'n & Ollila 2004, 4- 6, 17.) Peltola (2010, 66–67, 74) on tutkimuksessaan todennut, että maahanmuuttajanuorille perheen keskeisin merkitys on perheen tarjoama emotionaalinen ja sosiaalinen tukiverkko. Perhe tarjoaa erilaisia resursseja, jotka vaikuttavat perheen jäsenten hyvinvointiin. Näitä ovat taloudelliset ja sosiaaliset voimavarat, mutta myös vanhem-

muus ja kulttuurinen tieto, joiden avulla vanhemmat edistävät lastensa hyvinvointia. Yhteiskunnalliseen asemaansa perustuen eri perheillä on käytettävissään vaihteleva määrä resursseja. Maahanmuuttajataustaisilla perheillä taloudelliset resurssit voivat olla heikot, jolloin sosiaaliset ja emotionaaliset resurssit saattavat korostua perheen hyvinvoinnin tukemisessa.

Kaikki haastateltavat nuoret arvioivat oman perheen merkityksen tärkeäksi ja luonnehtivat perheenjäsenten välejä lämpimiksi. He puhuivat omista sisaruksistaan ja vanhemmistaan lämmöllä ja kunnioittavaan sävyyn. Nuoret eivät korostaneet toisen vanhemman esimerkiksi äidin ensisijaista merkitystä vanhemman roolissa. Nuorten käsitys perheestä sisälsi ajatuksen turvallisesta olotilasta, jossa perheenjäsenet välittävät toisistaan ja saavat tukea toisiltaan. Harisen & Niemelän (2005, 165) mukaan perhettä pidetään tärkeimpänä nuoren jäsenyyden rakentumisen ja emotionaalisen kuulumisen paikkana. Maahanmuuttajanuorille perheen merkitys on aidosti erittäin tärkeä. Perheestä voi tulla keskeinen emotionaalisen kiinnittymisen paikka (Harinen 1998, 54; Linnavuori 2007, 152).

HW: Mitä siulle perhe merkitsee?

Valeri: No, en mä tiä. Läheinen henkilö, jolle voi puhua kaikesta, tällaista.

Anna: No, semmoset, jotka on miulle tärkeitä ja sellai keneen mie voin luottaa niinku missä tahansa tapauksessa.

Monipaikkaisella perhekäsityksellä oli haastateltavien venäjänkielisten nuoren elämässä turvallisuutta antava merkitys. Monipaikkaisuus voi maahanmuuttajanuoren elämässä merkitä jatkuvan valppauden pitoa siitä, mitkä ovat jäsenyyden lunastamisen ehdot uudessa asuinmaassa ja muualla. Tietynlainen irrallisuuden ja juurtumisen välinen jännite voi olla läsnä maahanmuuttajanuoren elämässä. Ylirajainen perhe ei välttämättä ole integraation uhka, vaan se voi toimia uuteen yhteiskuntaan kiinnittymisen resurssina. (Honkatukia & Suurpää 2007, 68, 71–72.) Jos monikulttuurisen nuoren perhe- ja sukulaisverkosto on vahva ja tukea antava ja nuorella on mahdollisuus sukulaissuhteiden ylläpitämiseen, näyttää siltä, että nuoren emotionaalinen turvallisuus lisääntyy ja yhteiskuntaan kiinnittyminen helpottuu (Harinen & Niemelä 2005, 169).

Perheen merkityksen määrittely ei välttämättä ollut haastateltavalle nuorelle helppoa. Kukaan haastatelluista nuorista ei tuonut esiin negatiivisia asioita perheen merkitystä pohdittaessa. Nuoret eivät esimerkiksi puhuneet nuorten ja vanhempien välisistä arvoerimielii-

syyksistä, jotka olisivat liittyneet nuoren sitoutumiseen valtakulttuurin arvoihin aiheuttaen ristiriitoja perheen sisällä. Julkisessa keskustelussa elää käsitys maahanmuuttajataustaisten perheiden ongelmallisuudesta, mikä näyttäytyy muun muassa kysymyksenä tasa-arvosta sukupuolten ja sukupolvien välillä (Peltola 2010, 68). Perhe on maahanmuuttajataustaiselle nuorelle tärkeä elämää jäsentävä tekijä, mutta perheeseen voi kiteytyä myös suomalaisen ja oman kulttuurin välinen eroavaisuus. (Honkasalo 2007, 19–20; Honkasalo 2011, 144.)

No merkitsee miulle. En mie tiiä. Vaikee sillei määritellä niinku, no se aika tärkeitä sillai. (Julia)

Sitä, mitä perhe merkitsee, en mie osaa sillai sanoa tarkemmin. (Victor)

Monikulttuurisen nuoren ja hänen vanhempiansa kulttuuristen ja etnisten muutosprosessien eritahtisella etenemisellä voi olla negatiivisia vaikutuksia nuoren ja hänen vanhempien välisiin suhteisiin. Jatkuvat neuvottelut kulttuurisesta oikeasta ja väärästä sekä nuorten rajoista voivat kuluttaa monissa perheissä perheenjäsenten keskinäistä luottamusta. Neuvottelut voivat myös aiheuttaa sukupolvien välisiä ristiriitoja. Nuoret omaksuvat vaikutteita sekä entisen että uuden asuinmaansa kulttuurista ja käyvät neuvotteluja kahden eri kulttuurisen elämänmuodon välillä. He voivat kokea, etteivät kuulu kumpaakaan kulttuuriin. (Alitolppa-Niitamo 2003, 28; Honkasalo 2007, 23–27.) Muutettaessa toiseen maahan perheen merkitys sopeutumisessa uuteen kulttuuriin ja yhteiskuntaan on suuri (Siim 2007, 233). Maahanmuuttajan hyvinvoinnin kannalta perheyhteydellä on merkittävä vaikutus. Maahanmuuttajan mahdollisuus ylläpitää etniseen samastumiseen perustuvia sosiaalisia suhteita on todettu tukevan maahanmuuttajan sopeutumista uuteen kulttuuriin. (Matinheikki-Kokko 1994, 89,91; Siim 2007, 233.)

4.1.2 Sosiaaliset siteet

Lähes kaikille haastatelluille nuorille oli tyypillistä, että heidän ystäväpiirinsä oli suomalais-tunut Suomessa asuttujen vuosien myötä. Uudessa asuinmaassa asumisen alkuvaiheessa yllirajaiset ihmissuhteet voivat tarjota monikulttuuriselle nuorelle emotionaalista tukea, muuta vähitellen ystäväystyminen suomalaisnuorten kanssa lisääntyy ja kontaktit entiseen kotimaahan vähenevät.

Oikeastaan kaikki suomalaisia. On miul ollut ennen aika paljon venäläisii kavereita, mut nyt ku on muuttanut X-kaupunkiin, niin tääl on etenkin niinku luokkakaverit, ku meiän luokalla ei muita sellaisii venäläistaustaisia ihmisiä ni, niinku kaikki suomalaisii. (Julia)

Transnationaalit ihmissuhteet voivat tarjota maahanmuuttajanuorelle tukea ja hyväksyntää tilanteissa, joissa hän voisi kokea rasismia. Tällöin yhteydenpito kotimaahan jääneisiin läheisiin ihmisiin saattaa lisääntyä. Uudessa asuinmaassa solmitut ystävyys- ja kaveruus-suhteet näyttäytyvät usein ajankohtaisimmilta ja tiiviimmiltä kuin lähtömaahan jääneet. Mikäli yhteydenpito ulkomaille harvenee, sinne jääneet ystävyys-suhteet voivat väljähtyä. (Kautto 2009, 66.) Ystävöystyöt suomalaisuuden Suomessa asutun ajan kasvaessa, ja samaan maahanmuuttajaryhmään kuuluvien osuus niissä vähenee (Liebkind ym. 2004, 185). Kuten haastattelun nuoren kohdalla hän kokee, että hänellä on venäjänkielisiä nuoria vain niin sanotusti tuttuina, mutta kaikki hänen kaverinsa ovat suomalaisia. Hän näkee suomalaisten nuorten kanssa solmitun ystävyyden etuna sen, että näin kaveripiiri on laajempi ja pääsee tutustumaan myös muihin nuoriin. Ystävöystyminen venäläisten nuorten kanssa pitäisi hänen kaveripiirinsä liian suppeana ja hän haluaa verkostoitua laajemmin nuorten parissa.

Suomenkielisiin, ei oo venäjänkielisiin sellai vaan tuttuja ei oo kavereita niinku. (Igor)

HW: Mistähän se johtuu, et ne venäjänkieliset on vaan tuttuja ei kavereita?

Igor: En tiiä ku, jos niinku ystävöystyy niitten kaa, sit on pelkästään niitten piirissä. Sit jos suomalaisten kaa, niin ne tietää muita täältä ja sellai se on isompi kaveripiiri, ehkä sen takia.

Ystävyys- ja kaveruus-suhteilla on tärkeä merkitys maahanmuuttajanuoren itsetuntoon, identiteettiin ja kotoutumiseen. Uuden asuinmaan kielen omaksuminen vahvistuu ja nopeutuu erilaisissa kanssakäymisissä. Maahanmuuttajanuoren kotoutumisen kannalta on tärkeää, että nuorella on ystävyys- ja kaverisuhteita sekä oman etnisen että muita kulttuurireja edustavien kanssa. Osa maahanmuuttajanuorista pitäytyy kuitenkin oman kulttuuriyhteisönsä piirissä, mihin vaikuttavat kielitaito, sosiaaliset taidot, oman etnisen ryhmän asettamat normit ja valtaväestön keskuudessa koettu syrjintä. Ystävyys- ja kaverisuhteilla on merkitystä nuoren psyykkiseen hyvinvointiin. Sosiaalisten taitojen vajavuus ja ystävyys-suhteiden vähyys voivat vaikuttaa nuoren mahdolliseen syrjäytymiseen. (Talib & Lipponen 2008, 128–130.)

Nuoren ei välttämättä aina ole helppo määritellä omia ystäviään. Nuoren ystäväverkko voi olla monietninen. Venäjänkielisen nuoren puheesta välittyy viesti siitä, ettei ystävyys ole sidoksissa siihen, minkä maalainen toinen henkilö on. Ystävyys voi rakentua aivan samoin valtakulttuurin nuorten kanssa kuin oman etnisen ryhmän nuorten kanssa. Ystävyysrakentumisen taustalla vaikuttaa se, millainen nuori on ihmisenä.

HW: Millaisia kavereita siulla on, onks ne suomalaisia, venäläisiä vai keitä?

Valeri: No periaatteessa mä tunnen kyllä aika monia, on mulla kuitenkin pääosin suomalaisia kavereita.

HW: Ketkä on sun parhaita kavereita?

Valeri: En mää tiiä, periaatteessa ei voi sillai sanoa, niinku vertailla. Kumpikin on yhtä hyviä tavallaan.

Honkatukia & Suurpään (2007, 82) tutkimuksesta ilmeni, että monien maahanmuuttajataustaisten nuorten ystäväpiiri koostui erilaisia etnisiä taustoja edustavista nuorista. Ystävyys-suhteet eivät rakentuneet kulttuuriseen yhteenkuuluvuuteen vaan toteamukselle, että nuori piti ihmistä ja ystävää joko hyvänä tai pahana tyyppinä.

Maahanmuuttajanuorten kohdalla ystävyys-suhteiden solmimista voi hidastaa yhteisen kielin puuttuminen. Suomessa asutun ajan pitenemisen myötä ystävyys-suhteet ja sosiaalinen sulautuminen suomalaisiin verkostoihin lisääntyvät. (Liebkind ym. 2004, 196–197.) Erilainen kulttuuri ja puutteellinen kielitaito voivat vaikeuttaa ystävyys-suhteiden solmimista muiden nuorten kanssa. Sosiaalinen verkosto ja läheiset vertaissuhteet ovat kuitenkin tärkeitä nuorille, joille henkilökohtaisten kokemusten ja asioiden jakaminen parhaiden ystävien kanssa on tärkeää. (Kautto 2009, 62–63.) Kahdeksan vuotta Suomessa asunut ja sujuvaa suomen kieltä osaava Anna toteaa, että hänen kaikki ystävänsä liittyvät kouluun ja ovat suomenkielisiä. Venäjänkielisten nuorten haastatteluissa ei käynyt ilmi, että nuorilla olisi ollut vaikeuksia ystävyys-suhteiden solmimisessa suomalaisten nuorten kanssa. Hارين (2005, 34) tutkimuksessa tuli esiin, että entisen Neuvostoliiton alueelta tulleiden nuorten mielestä suomalaisten nuorten kanssa ystäväystyminen on vaikeaa. Koulua pidettiin ystäväystymisen kannalta keskeisenä paikkana.

Sillo mie puhun suomee, koska ei miul koulussa oo ketään venäjänkielisiä kavereita. (Anna)

HW: Mitä kieltä puhut vapaa-aikana?

Anna: Sillokin kyl suomee, ku ei miul oikeastaan tääl suomessa oo paljon ketään venäläisiä kavereita, et kaikki on niit suomalaisii.

Tutkimukseen osallistuneille venäjänkielisille nuorille koulu näyttäytyy tärkeänä ystävyyden solmimispaikkana. Joidenkin nuorten kohdalla heidän tämänhetkiset ystävyysuhteensa olivat muodostuneet jo ala-asteiässä. Vera kertoo, että hänelle tärkeä ystäväpiiri syntyi ala-asteella ja se on säilynyt tähän päivään saakka yläasteelle. Hän luonnehtii ystävyyttä siten, että ystävän kanssa voi jutella erilaisista asioista ja että on tunne keskinäisestä ymmärryksestä. Nuori kokee, että ystävyudessa on tärkeää myös se, että harrastuksen ja kiinnostuksen kohteet ovat samankaltaisia. Ystävyudessa on keskeistä keskinäinen ymmärrys, tuen saaminen ongelmista ja asioiden jakaminen.

*Täs (valokuva) on miun entisiä luokkalaisii tuolt ala-asteelta, myö jäätiin kav-
riks tänne yläasteelle aika hyvin. (Vera)*

*Tyttö X sillai aika persoonallinen ihminen ja sen kaa on kiva jutella kaikesta.
Sit ku myö molemmat ollaan vähän taiteilujasieluja, se piirtää ja mie soitan
musiikkia ja tälle. Ja sit Y:n kaa meil ymmärretään toisiamme tosi helposti. Se
helpottaa sen ongelmii, myö pystytään ihan mist vaan vähän henkisimmistäkin
asioista ja tälle. (Vera)*

Ystävillä ja ystävyydellä on tärkeä merkitys nuoruuden kehitysvaiheessa. Monikulttuuriselle nuorelle ystävyysuhteiden solminen ei välttämättä ole yhtä helppoa kuin suomalaiselle nuorelle. Heikko tai puutteellinen suomen kielen osaaminen ja oma etninen tausta voivat vaikeuttaa monikulttuurisen nuoren pääsyä kaveripiireihin. Ystävien puuttuminen voi olla nuorelle arkaluonteinen asia ja hän voi kokea myös häpeää. Kukaan haastatelluista nuorista ei tuonut esiin ystävien puuttumista, vaan osa nuorista kertoi, että heillä on useampia hyviä ystäviä kun taas osa mainitsi, että heillä on yksi hyvä ystävä. Ystävyys käsitteestä ja sen merkityksestä ei välttämättä ole helppo puhua. Haastatelluille nuorille ystävyys merkitsi paljon. Nuorelle on tärkeää tulla hyväksytyksi, osalliseksi ja kuulua vertaistensa joukkoon. He eivät halua kokea toiseutta ja ulkopuolisuutta. (Törrönen & Vornanen 2002, 38.)

Pääsääntöisesti nuoret luonnehtivat ystävän merkitystä siten, että ystävän kanssa voi puhua eri asioista. Sekä Annan että Valerin mielestä ystävän kanssa voi jutella kaikesta ja ystävälle voi kertoa kaiken.

*Sen kaa mie voin puhua ihan mistä tahansa, sen kaa ei tuu mitään semmosii,
et voisko sille kertoa vai ei. (Anna)
En mää tiiä, jutellaan kaikesta. (Valeri)*

Haastatteluissa nousi esiin myös ystävyysden kannalta yhdistävinä siteinä ystävien samantlaisia luonteita ja yhteisiä kokemuksia.

Ehkä samanlaiset luonteet ja tälle näin, jotenkin yhteisiä muistoja, mitä on yhdessä tehty ja kesällä ja tälle näin jotenkin yhdistää. (Jelena)

Kauton tutkimuksessa (2009, 63–65) ilmeni, että maahanmuuttajanuorille ystävyys merkitsi yhteydenpitoa ja hyväksytyksi tulemistä. Vain harvalle nuorelle ystävyys ei merkinnyt mitään. Ystävyys koettiin yleensä melko tai todella tärkeäksi. Ystävät ja kaverit tuovat nuoren elämään onnellisuutta ja iloa. Vaikka haastatellut nuoret kokivat ystävyysden tärkeäksi, ystävyydestä puhuminen oli vaikeaa. Ystävyysden merkitystä ei osattu arvioida tarkemmin. Ystävyys-suhteiden yleinen tarkastelu on haasteellista, koska ystävä-käsite sisältää erilaisia merkityksiä eri kulttuureissa.

Nuoren ihmisen läheiseen ystävyys-suhteeseen kuuluvat luottamuksen, yhteenkuuluvuuden, kiintymyksen ja samastumisen tunteet. Ystävyys-suhteet ovat tärkeässä asemassa maahanmuuttajanuorelle. Ystävän kanssa jaetaan huolia, pelkoja ja ajatuksia. Ymmärrykseen tuleminen on tärkeää. (Kautto 2009, 63.) Nuorten elämässä ystävien ja kavereiden ensisijainen tehtävä on olla kumppaneita, jotka ovat luottamuksen arvoisia ja joiden kanssa vietetään aikaa. Kavereiden kanssa ei välttämättä tehdä mitään erityistä, vaan ollaan yhdessä lähinnä ”oleillaan” ja ”palloillaan”. Tärkeintä ei ole aktiivinen tekeminen, vaan tunteen yhteenkuuluvuudesta. (Suutari 2001, 177.) Tytöille läheiset ihmissuhteet ovat erittäin tärkeitä. Tytöt tavoittelevat ystävyys-suhteita vastavuoroista ja läheistä ymmärrystä. Pojat sen sijaan valikoivat kumppaneita, jotka arvostavat heidän suorituksiaan, eivätkä he välttämättä koe tarvitsevansa henkilökohtaisia keskusteluja kuten tytöt. Tytöt puhuvat poikia useammin henkilökohtaisista asioistaan läheisille ihmisille. (Aapola 1992, 84.)

Haastatteluissa venäjänkieliset nuoret tekivät eroa ystävän, kaverin ja tutun välillä. Yhdessäluokkalainen Jelena puhuu siitä, että hän pitää venäläisiä ikätovereitaan lähinnä tuttuna, mutta ei koe heidän olevan ystäviä tai kavereita. Hänelle ystäviä ovat suomalaiset nuoret, jotka hän on tuntenut jo vuosia koulun samoilta luokilta. Venäjänkielisten nuorten puolesta välittyy käsitys, että ystävä on tiettyssä mielessä läheisempi ja toimii kumppanina nuoren arjessa ja jonka kanssa vietetään aikaa. Kaverit ja tutut liitetään usein menneeseen aikaan. Heidän kanssaan on oltu vuorovaikutuksessa varhaislapsuudessa mutta ei

enää yläasteikäisinä. Tuttujen ja kavereiden kanssa voidaan olla tekemisissä, mutta heihin ei enää liity emotionaalista sidettä.

Kaikki on suomalaisii, ei miul oo itse asiassa venäläisist ketään kaveria, on jotain tuttuja, joitten kaa mie oon pienenä ollut, mut en oo paljon yhteydessä. Mie oon ollut 9 vuotta samalla luokalla kanssa, niin myö ollaan neliste, meillä on ollut jostain kolmannelle saakka sellane porukka, aika hyviä ystäviä. Nytkin miun lähellä asuu yks tyttö, mie tutustuin jotain kaks vuotta sitten siihen, mie oon aika paljon tällai. (Jelena)

Ystävyys-suhteeseen kuuluu keskeisesti kyky ottaa huomioon toisen näkökantoja. Läheisten ystävien kesken on tyypillistä toisen osapuolen tukeminen, kuten yhdessäolo ja toisesta välittäminen siten, että kumpikin osapuoli antaa ja saa. Kaverit ja tutut ovat ystäviä etäisempiä. Heidän kanssaan ollaan tekemisissä, mutta heitä ei tunneta erityisen hyvin eikä heihin liity erityisiä tunnesiteitä. Raja ystävyuden ja toveruuden välillä on muuttuva ja liukuva. Ystävykset jakavat ajatuksensa ja kokemuksensa iloineen ja suruineen, huolineen ja pelkoineen. He uskoutuvat toisilleen ja lohduttavat toisiaan. Ymmärretyksi tuleminen koetaan tärkeäksi. Erityisesti nuoruusiässä ystävyksillä on tyypillisesti yhteisiä mieltymyksiä ja harrastuksen kohteita. (Aaltonen, Ojanen, Vihunen & Vilen 2003, 91, 92.)

Ystävät ja ikätoverit ovat tärkeitä nuoren sosiaalisen toiminnan ja minäidentiteetin kannalta. Jos nuorella ei ole vertaisryhmää, hän tuntee itsensä yksinäiseksi ja eristyneeksi. Nuoren käsitys siitä, miten hän saa sosiaalista tukea, on yhteydessä sekä hänen psyykkiseen että fyysiseen hyvinvointiinsa. Henkilökohtaisen hyvinvoinnin katsotaan olevan yhteydessä suhteiden läheisyyteen ja sosiaalisen tukiverkoston laajuuteen. Läheiset vertaisuhteet ovat nuorille tärkeitä, koska he haluavat yleensä jakaa omia asioitaan ja kokemuksiaan läheisille ystävilleen. (Kauppinen, Koivu & Nissinen 2004, 20,21.) Ystävä koetaan tärkeämmäksi ja läheisemmäksi kuin kaveri. Ystävälle voi kertoa salaisuuksista tai henkilökohtaisista asioista, ystävältä saadaan vastavuoroista ymmärrystä ja tukea. Toisaalta kavereista voidaan kuitenkin puhua ikään kuin ystävinä ja kenties myös päinvastoin. Raja kaverin ja ystävän välillä ei aina ole selvä. Joillakin nuorilla ystäviä voi olla erittäin paljon, mutta jollakin nuorella on vain muutama hyvä ystävä. Ystävä- ja kaveripiirit ovat erilaisia ja muodostuvat eritasoisista, -kokoisista tai -laatuisista sosiaalisista suhteista. (Kautto 2009, 64.)

Muutamalla haastatellulla nuorella parhaat kaverit olivat venäjänkielisiä, vaikka ystäviä oli myös suomenkielisten nuorten keskuudessa. Nuoret eivät maininneet, että olisivat koke-

neet suomalaisten nuorten taholta syrjintää, mikä olisi vaikuttanut ystävyssuhteiden solmimiseen. Turtiaisen & Kauppisen (2004, 124) mukaan nuorten kohdalla syrjäytyminen oli ensisijaisesti kaverisuhteista syrjäytymistä. Syrjäytymiseen johtavina syinä pidettiin ujoutta tai erilaisuutta. Alinan puheesta käy ilmi, että hänen ystävyssuhteensa ovat rakentuneet varhaislapsuudessa. Hänellä on tiivit kontaktit Venäjälle, jossa hän vierailee usein Suomesta käsin. Alina määrittelee Suomessa olevat valtaväestön nuoret lähinnä koulukavereiksi ja hän mainitsee venäjän kielen merkitykselliseksi ystävyyskannalta. Hänelle venäläiset kaverit ovat läheisimpiä yhteisen kielen ja kulttuurisen ymmärryksen vuoksi.

No miul on Venäjän puolella tosi paljon kavereita. Siel meil kaveripiirissä ja talojen välissä, niin ku ne asuu vierekkäin. Mie oon aina pienest asti siel käynyt, ollaan tutustuttu ja mie tiän ne jotain 10 vuotta. Ja tääl sit niin ku koulukaveri ja luokkalaisii. (Alina)

HW: Ketkä on sun parhaimpia kavereita

Alina: No, kun mi puhun enemmän viipurii eiku venäjää enemmän puhun ja niinku sillai ja oon venäläisten kaa enemmän. Sillai ku suomee puhuvaa oon koulussa ja suomalaisten kaa vaan kouluss. Kyl mie uskon, et venäläiset ymmärtää jotenkin paremmin ja sellai. ööö.. en mie tiä, kaikki ainakin Venäjällä kaikki kaverit on sellai saman tapasii, et en mie oikein osaa sanoa.

Vera toteaa, että hänellä on sekä suomen- että venäjänkielisiä ystäviä. Hänen mielestään venäjänkieliset nuoret ymmärtävät häntä paremmin juuri yhteisestä etnisestä taustasta johtuen. Hän kokee venäjänkieliset ystävänsä ”hengenheimolaisiksi”, joiden kanssa voi puhua samalla tasolla itselle tutuista asioista (vrt. Hyvönen 2007, 198). Ylirajaiset ystävyssuhteet ovat Veralle erittäin merkittäviä. Haastateltujen nuorten kohdalla ei kuitenkaan ilmennyt, että he olisivat vältelleet suomalaiskontakteja ja näin heillä olisi ollut riski syrjäytyä valtaväestön vertaisryhmistä. Maahanmuuttajanuorten ystävyssuhteiden solmimiseen on yhteydessä myös heidän huoltajiensa asenteet suomalaisiin ja suomalaiseen yhteiskuntaan. Myönteisesti suomalaisiin suhtautuvien maahanmuuttajavanhempien lapset suhtautuvat suomalaisiin nuoriin myönteisemmin kuin sellaisten maahanmuuttajavanhempien lapset, jotka suhtautuivat suomalaisiin kielteisesti. (Niemelä 2003, 111.)

No niinku miun ihan paras ystävää se asuu Vantaalla ja se on suomenkielinen tyttö, ja sit totta täältäpäin on hyvä luokkakaveri ja muutenkin vapaa-ajalla, se on venäjäläinen ...en mie oo mitään vastaan suomenkielisiä kavereita enkä mitään, mut kuitenkin venäjänkieliset kaverit on siinä suhteessa, et ne ymmärtää oman maan tapoja vähän paremmin ja tälle. Et ne on pikkasen erilaisia, et en mie osaa selittää. Se on semmosta. (Vera)

HW: Miten ne on erilaisia ?

Vera: Niin, ne ymmärtää, niinku siun puhetyylin. Jos sie sanot jotenkin väärin tai jotai, ne ymmärtää kuitenkin, mitä sie oot aikomassa sanoo. Taikka esimerkiksi, vaikka se menee vitsipuoille siis on taas sitä samaa juttuu, siinä on niin eri tasoista vitsiä, ku Suomessa on yhdellä tavalla samanlaista vitsii Venäjällä ihan erilaista.

Maahanmuuttajanuoret tarvitsevat ystäviä sekä omasta etnisestä ryhmästään että suomalaisista nuorista. Paljon syrjintää kokeneet maahanmuuttajat joutuvat usein turvautumaan omaan etniseen ryhmäänsä. Tämä voi osaltaan lisätä etniseen ryhmään kohdistuvia ennakoluuloja. (Liebkind ym. 2004, 287.) Maahanmuuttajataustaisten nuorten sosiaalisen syrjäytymisen riski on usein tavallista suurempi. Jotkut maahanmuuttajanuoret saattavat jäädä ilman suomalaiskontakteja, mikä voi johtua siitä, että he tietoisesti välttelevät ja rajoittavat kontakteja suomalaisnuorten kanssa. Maahanmuuttajanuoresta suomalaisnuorten nuorisokulttuuri saattaa sisältää heille vieraita tai oudoksuttavia asioita. (Harinen & Niemelä 2005, 167–168.) Keskisalo (2001, 195–196) toteaa, että maahanmuuttajanuoren voi olla vaikeaa saada ystäviä suomalaisnuorista eikä maahanmuuttajanuoristakaan välttämättä löydy kavereita, jotka olisivat oman tyyppisiä. Nuoren oman sosiaalisen tilan löytäminen ei välttämättä tapahdu entisin tavoin uudessa kulttuurissa. Nuoret joutuivat sopeuttamaan itseään vallitseviin olosuhteisiin.

Yhtenä nuorten sosiaaliseen hyvinvointiin ja ympäristöön integroitumisen mittarina voidaan pitää heitä ympäröivien vertaisten ja ystävien piirejä. Nuoret, joilla ei ollut suomalaisia ystäviä, olivat joko afrikkalaisten tai entisen Neuvostoliiton alueelta kotoisin olevien vanhempien lapsia. Useimmat heistä tunsivat hallitsevansa paremmin jonkun muun kuin suomen kielen. Ystävyyden solmimista suomalaisten nuorten kanssa esti yhteisen kielen puuttuminen. (Harinen 2005, 34; Kivijärvi & Harinen 2009, 82.) Kauton (2009, 68) tutkimuksesta ilmeni, että saadakseen suomalaisia ystäviä tarvittiin oma-aloitteisuutta ja aktiivisuutta. Sosiaalisuus ja rohkeus puhua auttavat tutustumaan, toisin kuin ujous tai hiljaisuus. Tämän näkemyksen mukaan jokainen voi itse vaikuttaa ainakin omalta osaltaan siihen, ettei syrjäytyisi kaveri- ja ystävyysuhteista.

Vapaa-aika nuoren elämässä

Vapaa-aika on tärkeä osa nuorten elämää sosiaalisen hyväksymisen ja sitä kautta itsetunnon ja identiteetin kehittymisen kannalta. Nuorten yhteisen vapaan toiminnan ulkopuolelle jääminen voi merkitä nuorelle voimakasta emotionaalista osattomuuden kokemusta. Va-

paa-aika on nuorille erilaisten taitojen ja toimintapätevyysien sekä arvostusten ja arvojen kehittämisen maailma. Erilaiset harrastukset kuten liikunta ja musiikki muodostavat merkittävän epävirallisen oppimiskentän. Sosiaaliset keskustelu- ja vuorovaikutustaidot, itsenäistyminen ja oman elämän hallinnan kehittyminen ovat aiheita, jotka nousevat esiin, kun pohditaan harrastusten merkitystä. (Aaltonen ym. 2003, 205.)

Harrastaminen on nuorille tärkeä elämän sisältö. Harinen (2005, 33–34, 44–45, 51–54) toteaa, että maahanmuuttajanuorten harrastukset pitävät sisällään erilaista tekemistä. Harrastukset voivat sisältää urheiluun ja liikuntaan liittyvää toimintaa. Kavereiden kanssa kävelyn, Harinen nimeää kuuluvan harrastusten luokittelusta luokkaan ”hengailu”. Nuorille ”neljännen tilan” eli hengailupaikkojen merkitys on keskeinen. Ilmaisuun liittyviä harrastuksia ovat muun muassa kirjoittaminen, tanssiminen ja näytteleminen. Maahanmuuttajanuoret ovat varsin aktiivisia harrastustoiminnan suhteen. Monikulttuuriset nuoret eivät välttämättä ole passiivisia, vaikka nuoret eivät harrastaisikaan mitään aktiivisesti. Harrastukset voivat olla yksilöharrastuksia kuten musiikin kuuntelua, soittamista, lenkkeilyä, kaveriporukoissa harrastamista kuten kerhotoimintaa, kaupungilla hengailua ja joukkuepelejä.

Igor ja Jelena kertovat, että heidän harrastuksensa liittyvät liikuntaan, mutta he mainitsevat myös, että vapaa-ajalla on tärkeää vain olla kavereiden kanssa. Honkasalon & Harisen & Anttilan (2007, 29–31) tutkimuksesta ilmeni, että monikulttuuristen nuorten harrastukset olivat liikuntapainotteisia. Suurin osa heistä harrasti liikuntaa tai urheilua eri muodoissa joko yksinään tai kavereidensa kanssa.

No mie jalkapalloa ja laskettelua, sellaset harrastukset. Ne vie sillai paljon aikaa, sit myös kavereiden kaa jotain muuta. (Igor)

No se vähän riippuu, joskus jotain urheiluun liittyvää, joskus vaan ihan muitten kavereiden kaa ollaan. (Jelena)

Haastatteluista välittyi se käsitys, että venäjänkieliset nuoret valitsevat vapaa-ajan sisällön pitkälti omien henkilökohtaisten ominaisuuksiensa ja ystävä- ja kaveriverkostojensa mukaan. Kukaan nuorista ei tuo esiin, että hänellä ei olisi mitään harrastusta. Helve (2009, 252–253) toteaa, että vapaa-ajan valinnat voivat myös vaikuttaa riskiin syrjäytyä. Ne nuoret, joilla on harrastuksia, saavat sosiaalisia ja kulttuurisia taitoja sekä tukea identiteettinsä rakentumiselle, mikä auttaa myöhemmässä elämässä. Vapaa-ajalla luoduilla sosiaalisilla

suhteilla voi olla merkitystä nuoren koulutuksellisille valinnoille. Vapaa-aika saattaa olla nuorelle aikuistumisessa merkityksellisempää kuin koulussa vietetty aika.

Kukaan nuorista ei kertonut olevansa vapaa-ajalla mukana kulttuuriperinnetoiminassa, vaan vapaa-ajan toiminta liittyi läheisesti valtaväestön nuorille tyypilliseen toimintaan. Pyykkösen & Saukkosen (2009, 120–122) tutkimuksesta ilmeni, että monikulttuuristen nuorten harrastukset liittyivät ympäristöihin, joissa elämäntavoilla ja -tyyleillä on suuri merkitys. Nuoret liikkuvat hengailupaikoissa kuten kahviloissa ja ostoskeskuksissa. Verratain monet nuoret kävivät monikulttuurisissa kohtaamispaikoissa. Sen sijaan harvat osallistuvat kulttuuristen yhteisöjen kerhotoimintaan tai taidetoimintaan liittyville kursseille. Kovinkaan moni monikulttuurista nuorista ei harrastanut vapaa-ajallaan kulttuuriperinnetoimintaa. Yli kaksikymmenvuotiaat monikulttuuriset nuoret olivat vapaa-ajantoiminnassaan kiinnostuneita myös kulttuuritaustastaan. Varhaisnuoruutta elävät nuoret kokivat yhteisöllisyyden tärkeäksi, mikä syntyy usein juuri hengailuympäristöissä ja harrastuksissa.

Haastateltujen nuorten puheesta kävi ilmi, että vapaa-ajan sisällöistä riippumatta ystävien tai ystävän kanssa ollaan yhdessä, vietetään aikaa ja liikutaan. Lähes kaikki nuoret liittivät oman harrastustoimintansa toimintaan, jossa oli mukana myös muita nuoria. Nuorten oli helppoa kertoa omasta vapaa-ajastaan ja heidän puheestaan välittyi positiivinen asennoituminen omaa vapaa-ajan toimintaa kohtaan. Harisen (2005, 38) mukaan vapaa-aikaa pidetään positiivisena asiana, se tarjoaa tilaisuuksia irrottautua muualla kohdattavista rooliodotuksista. Vapaa-ajan tulisi olla aikaa, joka mahdollistaa jonkin oman ja tärkeäksi koetun asian tekemisen. Nuorten kohdalla vapaa-ajalla tarkoitetaan koulun ulkopuolista aikaa, johon ei kuulu läksyjen tai kotitöiden tekeminen. Vapaa-ajalle annetut merkitykset ovat sekä sukupuolittuneita että kulttuurisia. Joissakin kulttuureissa ei tunneta vapaa-ajan käsitettä ja joissakin kulttuureissa on käsityksiä, mitä tehtäviä kuuluu tyttöjen koulun ulkopuoliseen aikaan. Tutkimukseen osallistuneiden Valerin ja Julian kaikki ystävät ovat suomenkielisiä ja he puhuvat suomen kieltä vapaa-ajalla. Molempien harrastustoiminnan sisällöt ovat varsin monipuolisia ja vapaa-ajan toiminta avautuu heille hyvin. Maahan juuri muuttaneille nuorille vapaa-ajan palvelut eivät kuitenkaan avaudu vaivattomasti. Ongelmien taustalla voivat olla kieliongelmat ja kaveriverkoston puuttuminen. Kaveriverkoston avulla maahanmuuttajanuoren on helpompi mennä mukaan erilaiseen toimintaan. (Pyykkönen 2003, 224; Harinen 2005, 80; Honkasalo & Souto & Suurpää 2007, 35.)

No, käyn eri harrastuksissa, harrastan kitaran soittoa ja nyrkkeilyä sitten pelaillen, käväsen joskus kaverin luona, tällästä. (Valeri)

No, välillä oon kavereiden kaa ja välillä oon kotona, jotain sellaista penkkiurheilua sohvalle vaan ja läksyjä yleensä. Mie harrastan tanssia. (Julia)

Monikulttuuristen nuorten kohdalla harrastuksilla on merkittävä asema ystävien saamisessa. Koulun lisäksi harrastukset, erityisesti urheiluharrastukset tarjoavat hyvän väylän tutustua toisiin nuoriin. Nuoren voi olla vaikeaa löytää paikkaansa koulussa, jossa jo valmiit ryhmittymät osoittavat nuorelle tämän paikan koulun oppilashierarkiassa. Yhteisissä harrastuksissa nuoret näkevät toisensa lähempää kuin koulussa, ja voivat tutustua toisiinsa eri tavalla, vaikka harrastusten luonne vaikuttaa tutustumiseen ja ystävien saamiseen. Yksin harrastettavissa lajeissa, kuten soittamisessa, ei synny samanlaista kontaktia toisiin kuin joukkuelajeissa. Tästä poikkeuksena on kuitenkin niin sanotut nettiharrastukset, jotka yleensä sitovat nuoren kotiin, mutta ovat luonteeltaan vuorovaikutteisia ja luovat yllärajoja ystävyys- ja keskustelusuhteita. Harrastukset tuovat nuoren elämään monenlaisia virikkeitä uusien ihmissuhteiden lisäksi. Harrastusten kautta ylläpidetään kuntoa ja tunnetaan tekemisen ja onnistumisen iloa. Harrastamisen merkitys psyykkiselle, sosiaaliselle ja fyysiselle hyvinvoinnille on merkittävä. (Anttila 2007, 27.)

Haastatteluista ilmeni, että yhden nuoren kohdalla vapaa-ajan toiminta painottuu pääsääntöisesti vierailuaikoihin hänen sukulaistensa ja ystäviensä luona Viipurissa. Alina on asunut Suomessa yksitoista vuotta. Vaikka hänellä on myös suomenkielisiä ystäviä, hän kaipaakin erityisesti Viipurissa asuvia ystäviään. Alina kertoo, että nykyisessä kotikaupungissaan hän on vapaa-ajalla yleensä kotona ja eikä oikein jaksa lähteä kavereiden kanssa minnekään. Viipurissa hän viettää aikaa ystäviensä kanssa ulkona liikkuen. Myös muutama muun haastattelun nuoren puheesta tuli esiin hengailu suomalaisten kavereiden kanssa. Harisen & Ronkaisen (2010, 278) tutkimuksen mukaan aikuiskontrollista ja säätelystä vapaa hengailu, spontaani yhdessä tekeminen ja kokeminen, määrittäytyy nuoria yhdistäväksi tekijäksi, ja se koetaan positivistiseksi ja tärkeäksi sosiaalisten suhteiden muodostamiselle ja ylläpitämiselle.

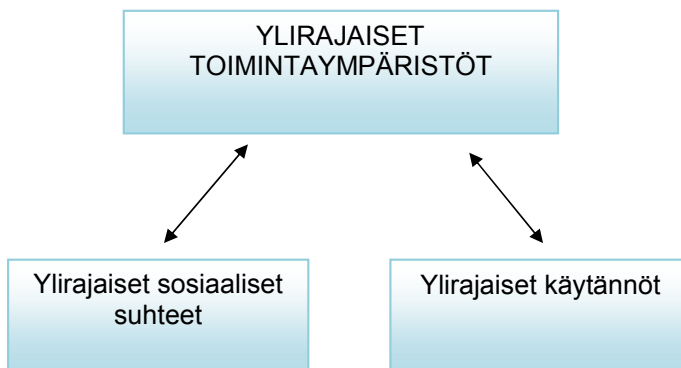
Myö ollaan niinku yleensä ulkona ihan vaan jossain tai sit myö ollaan siel koululla (Viipurissa). (Alina)

Haastatteluista ilmeni, että nuorten kaveri- ja ystäväverkostot koulussa ja vapaa-ajalla muodostuivat pääsääntöisesti suomenkielistä nuorista. Vapaa-ajan harrastuksissa maa-

hanmuuttajanuoren jäsenyys voi saada uusia ja merkityksellisiä sisältöjä. Nuorten muut elämäalueet ovat melko usein aikuisten kontrolloimia tai muuten ohjattuja. Erilaisissa vapaa-ajan toiminnoissa myös suomalaisnuorten ja maahanmuuttajanuorten yhteistoiminnan on todettu saavuttaneen nuorille merkityksellisiä ja myönteisiä monikulttuurisia ulottuvuuksia. (Harinen & Niemelä 2005, 166.)

4.2 Nuorten yllirajaiset toimintaympäristöt

Haastattelut osoittivat, että venäjänkielisten nuorten yllirajaiset suhteet sukulaisiin ja ystäviin näyttäytyvät nuorten elämässä eri tavoin. Nuoret pitävät yhteyttä Suomen rajojen ulkopuolella asuviin perheenjäseniin, muihin sukulaisiin ja ystäviinsä eri yhteydenpidon tiiviydellä ja tavoilla. Yllirajaisilla suhteilla on kuitenkin tärkeä merkitys heidän joka päiväisessä elämässään. Haastatteluista oli muodostettavissa kaksi alakategoriaa: yllirajaiset sosiaaliset suhteet ja yllirajaiset käytännöt (Kuvio 4).

KUVIO 4. Nuorten yllirajaiset toimintaympäristöt

4.2.1 Nuorten yllirajaiset sosiaaliset suhteet

Lähes kaikilla haastatelluilla nuorilla yllirajaiset sosiaaliset verkostot koostuivat Venäjällä asuvista isovanhemmista ja muista sukulaisista. Maahanmuuttajien sosiaaliset verkostot voivat olla yllirajaisia ja koostua nykyisen asuinmaan että lähtömaan sukulaisista ja ystävis-

tä, joiden luona vieraillaan yllirajaisesti (Herrera Lima 2001, 78). Ainoastaan muutama haastateltu nuori mainitsi, että hänellä oli kaveriverkostoa entisessä asuinmaassa. Nuorille sosiaaliset verkostot näyttäytyivät pääosin kontakteina, joita he pitivät yllä satunnaisesti. Sosiaaliset verkostot eivät olleet kovin vahvoja. Anna kertoo, että hänellä on sukulaisia Petroskoissa ja hän kertoo pitävänsä heihin yhteyttä aina silloin tällöin. Haastatteluissa muutkin nuoret mainitsivat, että he eivät itse välttämättä ole aktiivinen osapuoli sosiaalisten verkostojen ylläpitämisessä, vaan vanhemmat ottavat ylensä yhteyttä entisessä kotimaassa asuviin sukulaisiin. Annan puheesta välittyy kuitenkin ikävä entiseen lapsuudenmaisemaan. Vieraillessaan sukulaisten luona hänen muistiinsa palautuvat päiväkotiajat, jotka ovat hänelle rakkaita muistoja.

No välill, myö käyvään siellä ja ne tulee tänne joskus ja sitten soitellaan niille. ... en mie ite henkilökohtaisesti sinne lähetä mitään muuta kun meiän äiti pitää yhteyttä niihin kaikel tavoilla soittaa ja lähettää tekstareita ja sähköpostilla. (Anna)

Sellai tavallaan kuitenkin et, kyl mie kuitenkin, jos joku miult kysyy, et mist mie oon, niin kyl mie silloin sanon et mie oon sielt Venäjältä, et kyl mie kuitenkin tykkään siint Petroskoist siellä, ei oo vaa tullu käytyä viime aikoina. Siel on kuitenkin niin paljon mikä tuo mieleen muistoja niin ku vaikka kävelee oman päiväkodin ohi, niin tääl se ihan arkee ku kaikki on asunut. X:ssa (nykyinen asuinpaikkakunta) koko ajan, et samat päiväkodit ollu, niin ettei siin oo mitään kummallista. Mie ainakin haluaisin ainakin joskus käyvä siellä (päiväkodissa). (Anna)

Useissa maahanmuuttajatutkimuksissa on ilmennyt, että maahanmuuttajataustaisilla henkilöillä on tiiviit auttamisverkostot entisessä kotimaassa asuviin omaisiinsa. Fyysinen välimatka sukulaisiin ei välttämättä ole esteenä yhteydenpidolle ja emotionaaliselle tuelle. (Siim 2007, 223, 241; Tiilikainen 2007, 267). Haastateltujen venäjänkielisten nuorten yhteydenpito entiseen kotimaahan ei perustunut varsinaisesti auttamiseen. Yllirajaiset suhteet näyttäytyivät nuorten elämässä enemmän heille turvallisuutta antavina resursseina. Harsen & Niemelän (2005, 165) tutkimuksesta ilmeni, että maahanmuuttajanuoret kokevat voimakasta perheyhteyden lujutta ja sen ylläpitämisen tärkeyttä. Heistä melko monet pitivät yhteyttä viikottain tai ainakin kuukausittain Suomen ulkopuolella asuviin sukulaisiinsa. Maahanmuuttajanuoren arkeen kuului kollektiivinen huoli ulkomailla asuvista sukulaisista. Ainoastaan pieni osa kertoi lähettävänsä rahaa sukulaisilleen. Honkasalo (2011, 34–35) toteaa, että yllirajaisilla ystävyysuhteilla voi olla maahanmuuttajanuorelle turvallisuuden tunnetta luova merkitys siten, että jotkut asiat pysyvät elämässä ennallaan. Yllirajaisten

verkostojen ylläpitäminen ei välttämättä tarkoita sitä, että nuori seuraisi toisen kotimaansa tilannetta esimerkiksi televison tai lehtien välityksellä. Usein vanhemmat seuraavat entisen kotimaansa televisiokanavia

Nuorten sukulaisten vierailut Suomeen olivat melko yleisiä. Victor, joka ei ole koskaan käynyt entisessä kotimaassaan, kertoo, että hänellä on Venäjällä melko vähän sukulaisia, joista kaikkia hän ei ole koskaan tavannutkaan. Mummoon, joka vierailee hänen perheensä luona Suomessa, hänellä on tiiviit yhteydet. Samoin Anna kertoo, että hänen Venäjällä asuvat sukulaisensa ovat heillä kylässä melko usein, joskus lähes joka kuukausi

*... vuodessa on se (mummo)yhteensä täällä joku 4 kuukautta. (Victor)
No nytkin meil on meidän isän sisko kylässä ja sitten vähän aikaa sitten meil oli niitä meidän mummon niitten sisko ja niien perhe ja kyl ne aika usein käy. (Anna)*

Haastatellut nuoret kertoivat, että syy Venäjällä vierailuihin oli yleensä sukulaisten tapaaminen loma-aikana. Muutaman nuoren vierailu sisälsi myös ostoksilla käymistä. Ylirajaisen sukulaissuhteiden ylläpitäminen edellyttää perheeltä taloudellisia resursseja. Monet pakolaistaustaiset nuoret eivät olleet koskaan vieraileet entisessä kotimaassaan. (Honkasalo 2011, 134.) Myös Zechner (2007, 258) on todennut, että taloudelliset tekijät vaikuttavat maahanmuuttajan mahdollisuuteen pitää yhteyttä entiseen kotimaahansa. Yhteydenpidon vastavuoroisuuteen vaikuttaa myös se, mitkä mahdollisuudet maahanmuuttajan läheisillä on olla yhteydessä uudessa asuinmaassa asuviin läheisiinsä.

*HW: Milloin sie oot viimeks käynyt Venäjällä?
Julia: ...hmmm.. kesällä mie ainakin kävin ja ja en mie vissiin kesän jälkeen, eiku kävin mie yhen kerran joskus syksylomalla.
HW: Oletko nyt menossa?
Julia: No tota kyl mie ainakin haluaisin jonain viikonloppuna vähän mennä sinne vähän shoppailemaan, ehkä. Siel on ainakin enemmän tavaraa ja kaikkee valikoimaa, mut nyt tota meidän äiti kyl menee nyt viikonloppuna, mut mie en oikee, miul on muuta menoo ehkä sitten joskus varmaan toukokuussa.*

Muutama nuori mainitsi, että heillä on tapana tavata sukulaisia heidän Venäjällä sijaitsevassa asunnossaan, jonka heidän vanhempansa ovat ostaneet. Hyvösen (2007, 200) tutkimus osoitti, että osalla Suomessa asuvista virolaistaustaisista maahanmuuttajista oli koti tai kesäpaikka entisessä kotimaassa. Virossa olevalla kiinteistöllä oli henkisesti tärkeä merkitys ja se kuvasti myös tietynlaista kiinnittymistä entiseen kotimaahan.

Sukulaiset tulee yleensä sillai Pietariin, meille sinne kylään. Meil on siel asunto, niin siel yleensä käyvään ja kesäll käyvään paljon siel melkein joka toinen viikonloppu. Mut talvella ei melkein koskaan käydä. (Igor)

Suurimmalla osalla haastatelluista nuorista vierailut entiseen kotimaahan olivat harventuneet verrattuna siihen, mitä se oli Suomeen muuton jälkeisinä alkuvuosina. Maahanmuuttajat voivat kokea yhteydet entiseen kotimaahansa tärkeiksi alkuaikoina, koska sosiaaliset verkostot ovat niukat uudessa asuinmaassa (Hyvönen 2007, 204). Suomessa asumisen alkuvuosina venäjänkieliset nuoret kertoivat vierailleensa huomattavasti tiiviimmin entisessä kotimaassaan. Maahanmuuttajien suhteet entisessä kotimaassa asuviin sukulaisiin voivat olla heille erittäin tärkeitä, vaikka he tapaisivat heitä harvoin (Liebkind ym. 2004, 86).

Kyl mää ainakin viime vuotena kävin aika useasti, tänä vuonna en oo oikein käyny. Tossa viime vuonna tossa jossain kesän jälkeen, en oo oikein käynyt sillai paljon, ennen sitä kävin kyllä. (Valeri)

Liebkindin tutkimuksessa ilmeni, että yli puolet tutkimukseen osallistuneista Venäjällä, Neuvostoliitossa ja Virossa syntyneistä maahanmuuttajista piti yhteyttä lähtömaahansa vieraillemalla siellä useita kertoja vuodessa. Yhteyttä pidettiin myös puhelimitse, kirjoittamalla ja kutsumalla lähtömaassa asuvia sukulaisia ja ystäviä vierailulle Suomeen. Kukaan tutkimukseen osallistuneista ei ollut katkaissut suhteitaan lähtömaahan kokonaan. (Liebkind ym. 2004, 188.) Tällaiset suhteet ja niiden ylläpito muodostavat transnationaalisia sosiaalisia tiloja eli tiheitä ja sosiaalisten käytäntöjen ja symbolijärjestelmien puitteita, jotka yltävät moneen paikkaan samanaikaisesti (Herrera Lima 2001, 177). Maahanmuuttajan elämässä sosiaaliset verkostot luovat turvallisuutta, sillä henkilö voi luottaa siihen, että hän saa tarvittaessa läheisiltä ihmisiltä apua. Verkostot voivat koostua perheenjäsenistä, sukulaisista ja ystäväistä. Sosiaalisilla verkostoilla on positiivista vaikutusta maahanmuuttajan elämään uudessa asuinmaassa etenkin maastamuuton alkuaikoina. (Hyvönen 2009, 38.) Kontaktit valtaväestöön tukevat maahanmuuttajan sosiokulttuurista sopeutumista, kun taas suhteet oman etnisen ryhmän edustajiin vaikuttavat maahanmuuttajan hyvinvointiin (Liebkind ym. 2004, 99).

Elämänkulun ylitajainen luonne on monelle maahanmuuttajanuorelle olennainen osa elämää. Nuorten elämässä monipaikkaisuus voi ilmetä tilallisena, henkisenä ja kulttuurisena

monipaikkaisuutena. Monipaikkaisuudella voi olla myös turvallisuutta antava merkitys. Ylirajaiset sosiaaliset suhteet ovat tärkeä osa nuoren jokapäiväistä elämää. Tärkeät ihmis-suhteet rakentuvat yli Suomen rajojen. Elämäntyö voi olla liikkuva, vaikka fyysinen koti onkin Suomessa. (Honkatukia & Suurpää 2007, 71–72.)

Muutaman haastattelun nuoren ylirajaisen sosiaalisten suhteiden ylläpitäminen oli tiivistä. Alinalla on tärkeitä sukulais- ja ystäväsuhteita ja hän kertoo matkustavansa joskus joka viikonloppu Venäjälle tapaamaan sukulaisiaan ja ystäviään.

HW: Sun mummo asuu Viipurissa. Käytkö muualla kuin Viipurissa?

Alina: ..ööö, kyl mie Pietarissa käyn sellai, mut yleensä myö ollaan Viipurissa vaan.

HW: Sie käyt melkein joka viikonloppu.

Alina: Mmmhhh joo.

HW: Miten ku kesä tulee, miten sie oot aatellut kesälomaa?

Alina: Oon mie varmaan täällä ja sitten siellä, sillai puoliks. Mie en oo ihan varma.

Samoin Veralla, joka on asunut Suomessa yksitoista vuotta, on tiiviit ylirajaiset sosiaaliset suhteet entisessä kotimaassa asuviin sukulaisiin ja ystäviin. Hän kertoo kaipaavansa vierailuja Venäjälle, jos ei ole vähään aikaan päässyt siellä käymään. Maahanmuuttajan suhde lähtömaahan jäsentää suhdetta uuteen asuinmaahan. Hyvänä muistettu lähtömaa voi toimia voimavarana silloin, kun uudessa asuinmaassa elämä käy haasteelliseksi. (Huttunen 2002, 333; Huttunen 2006, 77.) Transnationaalisesta näkökulmasta käsin tarkasteltuna maahanmuuttajilla on olemassa menneisyyttä ennen Suomeen muuttoa ja sillä on vaikutusta myös nykyhetkeen. Osa tätä menneisyyttä ovat entiseen kotimaahan jääneet ystävät ja sukulaiset, joihin erilaisilla yhteydenpidon muodoilla luodaan transnationaalisia suhteita. (Zechner 2006, 86.) Transnationaalisuus voi synnyttää tietyntyyppisen elämäntavan, johon vaikuttavat sekä maahanmuuttajan omat resurssit että lähtö- ja uuden asuinmaansa kulttuuriset ja taloudelliset suhteet. Maahanmuuttajan ylläpitämä yhteydenpito uuden asuinmaan ja lähtömaan välillä sijoittuu kahteen tai useampaan erilliseen maantieteelliseen paikkaan ja näin ollen transnationaali eletty tila käsittää samanaikaisesti useampia konkreettisia paikkoja. Maahanmuuttajan suhde yhteen paikkaan vaikuttaa myös siihen, millaiseksi suhde muihin paikkoihin muodostuu. (Guarnizo 2003, 669–670, 680–682; Huttunen 2006, 77.)

Joo, se vaikutti semmoi, et sitä tulee ikävä siihen omaan maahan..., ... mie haluun Venäjälle, ja sitten ohan se oma kaupunki, ku siel ei oo käynyt puoleen vuoteen. Et mie rakastan tätä kaupunkii. Sinne kaksi tuntii ajaa, mie haluun Pietariin. Pietariin, mie haluun päästä sinne kaupunkiin, siin on jotakin, joka vetää sinne päin. (Vera)

Ylirajaiset sosiaaliset suhteet eivät välttämättä vaikuta kielteisellä tavalla maahanmuuttajanuoren integroitumiseen uuteen kulttuuriin vaan päinvastoin. (Honkatukia & Suurpää 2007, 72.) Korostaessamme näkemystä, että kulttuurit eivät ole paikkaan sidottuja erillisiä saarekkeita ja että jäsenyys voi olla monipaikkaisesti koettuna merkityksellinen resurssi, hyvät ylirajaiset suhteet voivat toimia uuteen yhteiskuntaan kiinnittymisen resurssina (Hautaniemi 2004, 165–168). Kontaktit ikätovereihin ja perheeseen muodostavat sen sosiaalisen verkoston, jossa nuori elää ja toimii. Sosiaalinen verkosto voi olla sekä nuorten yhteiskuntaan integroiva että siitä syrjäyttävä tekijä. Nuoren hyvinvoinnin kannalta keskeinen sosiaalisen verkoston runko muodostuu perheestä, sukulaisista ja ystävistä. (Heikkinen 1999, 133–134.)

Haastatellut nuoret pitivät niukasti yhteyttä Suomessa asuviin ystävä- ja kaveriverkostoihin sinä aikana, kun he olivat vierailulla entisessä kotimaassaan Venäjällä. Anna ja Vera toteavat, että he eivät välttämättä ole yhteydessä Suomessa asuviin kavereihinsa, kun he ovat vierailulla entisessä kotimaassa. Kumpikin nuorista kokee, että aika Venäjällä on heille niin sanottua lomaa heidän varsinaisesta arkielämästään Suomessa.

En mie silloin, se on tavallaan vapaa-aikaa, kun mie meen sinne. Mie vähän niinku lepään täältä Suomen elämästä sillo. En mie silloin mitenkään oon yhteydessä kenenkään tänne. (Anna)

Jos miulle saatetaan soittaa, niin mie en vastaa puhelimeen. Niin myö saatetaan ehkä teksteillä siinä tai sopii, et tuu vaikka koneelle, niin sit myö jutellaan siinä internetissä tai jotain, ei semmoi kauheen paljoo. Yleensä piän sitä omaa lomaa siin vähän erilaisessa piirissä sen aikaa, mitä mie oon siellä. (Vera)

4.2.2 Nuorten ylirajaiset käytännöt

Haastateltujen nuorten ylirajaiset käytännöt entisessä kotimaassa asuviin sukulaisiin olivat lähinnä puhelut, tekstiviestien lähettäminen, yhteydenpito internetin kautta ja vierailut. Hyvönen (2007, 192) toteaa, että nykyisin yleisimmät maahanmuuttajien käyttämät transnationaaliset käytännöt ovat yhteydenpito internetin kautta, puhelut ja vierailut entisessä

kotimaassa joko sosiaalisten suhteiden tai tavarakaupan vuoksi. Rajan läheisyys mahdollisti tutkimukseen osallistuneiden nuorten vierailut entiseen asuinmaahan. Kuten Julian kokemusten mukaan rajan läheisyydessä asumisen myötä vierailut entiseen kotimaahan ovat huomattavasti vaivattomampia kuin jos hän asuisi jossakin muualla päin Suomea. Samoin rajan läheisyys mahdollistaa Venäjällä asuvien sukulaisten tiiviimmät vastavuoroiset vierailut Suomeen.

... sielt (Vaasa) kun matkusti Venäjälle, ni kesti aika kauan. Et viel harvemmin mie kävin Venäjällä, ku mie asuin siellä. Ja nythän meiän kaikki sukulaiset niinku mummo ja eno ni nehän käy paljon useammin täällä, ku ei oo pitkä matka ... (Julia)

Maahanmuuttajien arjessa transnationaalinen yhteydenpito voi olla erityyppistä. Osa transnationaalisen yhteisön jäsenistä matkustaa tiiviisti uuden ja entisen asuinmaansa välillä. He hoitavat näin erilaisia taloudellisia ja poliittisia tehtäviä. Osa uuteen kotimaahan asettuneista maahanmuuttajista hyödyntää usein myös entisessä kotimaassa olevia resursseja ja ihmisiä. (Levitt 2001, 9.) Pääsääntöisesti haastatellut nuoret vierailivat omien vanhempiensa kanssa sukulaistensa luona loma-aikoina. Matkustaminen ei ollut säännöllistä. Vierailut saattoivat liittyä esimerkiksi johonkin perhetapahtumaan, kuten ristiäisiin tai muihin merkkipäiviin.

No yhes vaiheessa myö ei käyty oikein melkein ollenkaan (Moskovassa), mut nyt miulle syntyi serkku ja ollaan käyty ristiäisissä ja välil kyl sukulaisissa tulee käytyä ja mei vanhemmat hommas asunnon sieltä. (Jelena)

Hyvösen (2007, 190–191, 204; 2009, 61) tutkimuksesta ilmeni, että virolaistaustaiset maahanmuuttajat rakensivat usein sosiaalisia verkostoja entiseen kotimaahansa ja siellä asuviin sukulaisiinsa ja ystäviinsä. Lyhyen välimatkan johdosta yhteyttä ylläpidettiin tiiviisti vierailemalla lähes kuukausittain entisessä kotimaassa. Yhteyttä entisiin sukulaisiin ja ystäviin pidettiin internetin, puheluiden ja vierailujen avulla. Yhteydenotto tapahtui lähinnä Suomesta Viroon eikä päinvastoin.

Myös bosnialaistaustaisia maahanmuuttajia koskevassa tutkimuksessa tuli esiin, että maahanmuuttajat elivät Suomessa transnationaalisessa tilassa. He ylläpitivät sosiaalisia suhteita ja loivat niitä yli rajojen. Yhteydenpidon keinoina oli muun muassa internet. He matkustivat myös jatkuvasti Suomen ja Bosnian välillä. Osa heistä vietti lomansa siellä.

Matkustaminen oli niin tiivistä, että he lähes asuivat kahdessa eri paikassa yhtä aikaa. (Huttunen 2004, 138; Huttunen 2006, 77–78.) Maahanmuuttajaperheiden jäsenet voivat pitää yhteyttä entiseen kotimaahansa ja sukulaisiinsa eri tavoin. Perheet voivat vierailla entisessä kotimaassaan loma-aikoina. Perheen lapsille vierailu voi merkitä lomailua, kun taas vanhemmille vierailu merkitsee enemmän sosiaalisten suhteiden ylläpitämistä. (Bryceson & Vuorela 2002, 18-19.)

Haastatelluille nuorille vierailujen sisältö näyttäytyi lähinnä lomailuna. Muutama haastatelluista nuorista oli myös vierailut suomalaisten ystävien kanssa entisessä asuinmaassaan ja viettänyt yhdessä näin lomaa Venäjällä.

.. hmmm.. kesällä mie ainakin kävin (Pietari), ja en mie vissiin kesän jälkeen eiku kävin mie yhen kerran joskus syksylomalla. (Julia)

Niin ollaan nyt käyty ja just syyslomalla (Moskova) käytiin tän (valokuva) ja tän (valokuva) tytön kanssa. (Jelena)

Somalialaistaustaisia maahanmuuttajapoikia koskevassa tutkimuksessa ilmeni, että poikien perhe on voinut hajaantua moniin maihin, mutta keinot sen yhdessä pitämiseen ovat monenlaiset. Perheenjäsenet liikkuvat ja taloudellinen tuki siirtyy sukuverkostossa. Rahaa siirretään epävirallisen pankkijärjestelmän kautta sukulaisille Somaliaan. Kommunikointi erilaisten medioiden avulla on tiivistä. Puhelu ja muu tietoliikenne on arkipäivää monelle somalialaisperheelle. Kännykällä pidetään yhteyttä entiseen kotimaahan ja valokuvat kulkevat postitse. Sukujuhlat ovat monelle virtuaalisia. (Hautaniemi 2004, 52, 176.) Puhelimen avulla välimatkat kutistuvat ja muualla asuvat sukulaiset tulevat lähelle (Tiilikainen 2003, 131).

Haastatelluilla nuorilla oli melko tavallista ylläpitää ylijäisiä suhteita sukulaisiinsa ja tuttaviiinsa ilman viiveitä puhelimen ja internetin välityksellä. Maahanmuuttajien elämässä sosiaalista verkostoa ylläpidetään kuulumisten, hyödykkeiden vaihdon, tapaamisten ja kirjeenvaihdon avulla ja on myös mahdollista, että kaikki verkoston jäsenet eivät ole koskaan edes tavanneet (Vuorela 2002, 78–81). Igor kertoo pitävänsä yhteyttä puhelimitse noin kuukauden välein sukulaisiinsa. Hän soittaa sukulaisilleen erilaisten merkkipäivien aikana ja näin kyselee kuulumisia Venäjältä. Samoin hänen sukulaisensa ovat yhteydessä hä-

neen puhelimella tai lähettämällä postikortteja. Myös muiden haastateltujen nuorten Venäjällä asuvat sukulaiset olivat yhteydessä Suomeen internetin välityksellä tai puhelimitse.

Välill tulee, jos vaik on joku synttäre tai sukulaisuuspäivä, mie soitan tai sit ne soittaa siitä tai muuten kyselee kuulumisia. (Igor)

HW: Pidätkö internetin kautta yhteyttä?

Igor: En, en oo ite paljon koneella

HW: Entäs pitääks sukulaiset miten yhteyttä teihin tänne Suomeen?

Igor: Samal lail soittamalla yleistapa, ehkä postikortteja.

Maahanmuuttaja voi omassa elämässään ylittää virtuaalisesti eri paikkojen välistä etäisyyttä. Hän voi ylläpitää yhteyttä sukulaisiin ja ystäviin internetin ja matkapuhelimen avulla. Näin syntyy virtuaalinen tila, jossa itse konkreettinen paikka menettää merkitystään. Virtuaalinen tila voi monesti olla yksisuuntainen, jolloin uudessa kotimaassaan asuva henkilö on yhteydessä entisessä kotimaassaan asuviin sukulaisiin, kun taas sukulaiset eivät esimerkiksi taloudellisista syistä pysty olemaan virtuaalisesti yhteydessä sukulaisiinsa. Virtuaalinen tila on yksisuuntainen ja kaikilla ei ole pääsyä siihen. (Zechner 2006, 90–91.) Teknologian kehittymisen myötä vierailut entiseen kotimaahan voivat olla vähäisiä, mutta teknologian avulla yhteydenpito helpottuu ja tukee etnisen identiteetin ylläpitämistä uudessa kotimaassa. Pitkien välimatkojen vuoksi vierailut entiseen kotimaahan voivat jäädä vähäisiksi. Teknologia on tuonut helpotusta yhteydenpidon turvaamiseksi, ja se myös helpottaa etnisen identiteetin ylläpitämistä uudessa asuinmaassa. (Kautto 2009, 66.) Samoin liikeneyhteyksien ja teknologian kehittymisen myötä maahanmuuttajat voivat pitää yllä transnationaaleja suhteita yhä tiiviimmin (Vertovec 2004, 55).

Monikulttuurinen nuori ei välttämättä itse aina ole puhelimen tai internetin välityksellä yhteydessä ylärajaisiin verkostoihin, vaan vanhemmat ovat aktiivinen osapuoli yhteyden ylläpitämisessä. Jelena kertoo, että hän ei itse oma-aloitteisesti soita sukulaisille, vaan hänen vanhempansa.

No, jos meidän isä taikka vanhemmat soittaa niille, sit mie välil puhun niitten kanssa. En mie kyl oma-aloitteisesti soita niille, sit juhlapäivinä onnittelen. (Jelena)

Transnationaalisen yhteydenpidon muodot ja tiheys voivat vaihdella eri maahanmuuttajaryhmien ja yksilöiden kohdalla eri aikoina (Levitt 2004). Internetin kautta suhteita voi muo-

dostua ilman kasvokkai- kontaktia ja sen avulla voidaan myös ylläpitää vanhoja, fyysisessä tilassa solmittuja sukulaisuus- ja ystävyys- suhteita. Ylirajaisessa tilassa näillä suhteilla on tärkeä merkitys. Internet ei tarjoa maahanmuuttajille ainoastaan mahdollisuutta olla yhteydessä lähtömaahansa vaan sen kautta on mahdollista osallistua erilaisiin verkostoihin. (Keskisalo 2001, 202; Davydova 2009, 70–71.)

Kahdeksasluokkalaisella Veralla on tiiviit ylirajaiset sukulais- ja ystävä- verkostot, joihin hän pitää yhteyttä useamman kerran kuukaudessa tekstiviestien avulla. Hän kertoo myös olevansa internetin välityksellä yhteydessä lähinnä Pietarissa asuviin ystäviinsä. Muut haastatellut nuoret eivät kertoneet, että he olisivat olleet yhteydessä internetin välityksellä entisessä kotimaassaan asuviin ystäviinsä tai olleet osallisina erityyppisissä verkostoissa heidän kanssaan. Internet tarjoaa maahanmuuttajalle tilaisuuden sosiaalisten verkostojen ylläpitämiseen yli rajojen. Internetin keskustelupalstat voivat toimia myös sosiaalisen tuen tarjoajana. (Hyvönen 2009, 83.) Ystävyys- suhteet rakentuvat usein monikulttuuristen nuorten kohdalla verkossa ja internetin käyttö kohdistuu usein perheen entiseen kotimaahan ja transnationaaliseen perheverkostoon tai omaan etniseen ryhmään (Haikola 2008; Honkasalo 2008).

HW: Kuinka usein sie pidät yhteyttä Pietariin, vai miten pidät yhteyttä?

Vera: ... sit kirjotan välillä tekstiviestejä ku soittaminen on vähän kalliimpaa niin mie kirjotan tekstiviestii, kysyn mitä kuuluu tai sit myö netin kautta jutellaan.

HW: Pidätkö kuin usein yhteyttä Pietariin?

Vera: Kyl mie aika usein piän, mie tiän suurin piirtein aina mitä siellä tapahtuu ja mitä tääl tapahtuu.

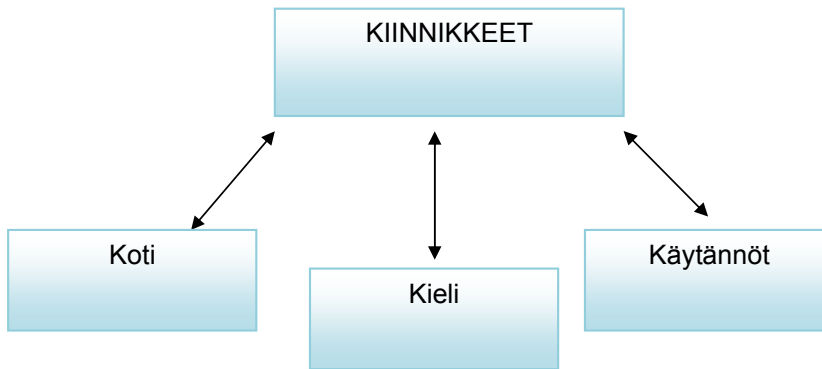
HW: Onks se päivittäin, viikottain?

Vera. No ei se ihan päivittäin, kyl miul kuukaudes sinne muutama viesti lähtee, niin miten mie itte kerkeen ja sit ku nekin opiskelee ja tällai. Ettei unohda tai jotain hässäkässä välil saattaa unohtaa.

4.3 Identiteetin kiinnikkeet

Maasta toiseen muuttaminen vaikuttaa maahanmuuttajan tietoisuuteen siitä, kuka hän on ja mihin hän kuuluu. Maahanmuutolla on vaikutusta nuoren ihmisen identiteetin rakentumiseen. Kieli on keskeinen osa ihmisen identiteettiä, mutta toisaalta uuden asuinmaan kielen oppimisella on merkitystä uuteen kulttuuriin sopeutumisen kannalta. Samoin muistoissa hyvänä säilynyt kotimaa voi tukea monikulttuurista nuorta hänen sopeutumisessaan uu-

teen asuinmaahansa. Haastateltujen nuorten identiteettien kiinnikkeitä voidaan tarkastella heidän käsityksistään kodista ja sen paikasta, äidinkielen merkityksestä ja valtakielisen kielen oppimisesta ja kulttuuristen käytäntöjen kannalta (Kuvio 5).

KUVIO 5. Identiteetin kiinnikkeet

4.3.1 Koti kansallisen identiteetin kiinnikkeenä

Perheitä nuorella voi olla useampi yhtä aikaa, mutta koteja vain yksi. Koti edellyttää nuorten mukaan pysyvyyttä ja rauhallisuutta, ei jatkuvaa liikettä paikasta toiseen. (Vidén & Ollila 2004, 12.) Kotiin liittyy johonkin kuulumisen, ja kokemus kuulumisesta on tärkeää. Kuulumisen kautta kodista tulee osa itseä ja sen kautta henkilö rakentaa myös omaa identiteettiään. (Granfelt 1998, 104.) Koti voidaan nähdä kokonaisvaltaisena yksilön subjektiivisiin kokemuksiin pohjautuvana ulottuvuutena, joka kiinnittyy sosiaalisiin suhteisiin ja fyysisiin paikkoihin sekä yksilön identiteettiin. Ihmiselle kokonaisvaltainen kokemus kodista syntyy siitä, että yksilöllä on paikassa fyysinen oma tila, paikkaan sitovia sosiaalisia suhteita ja että hän kokee emotionaalisesti kuuluvansa paikkaan. Koti voi olla vain fyysinen tila tai se tarkoittaa yksilölle tärkeitä ihmissuhteita. Toisaalta ihmiselle koti voi olla myös vain ihmisen sisäiseen maailmaan sijoittuva kokemus paikkaan kuulumisesta. Se on paikka, johon ihminen voi sijoittaa identiteettinsä. (Niemi 2011, 21.)

Igor, joka on asunut seitsemän vuotta Suomessa, kertoo, että hänestä tuntui aiemmin selvästi kodin sijaitsevan Venäjällä. Tällä hetkellä hänen tunteensa kotipaikasta on selvästi muuttunut. Hänestä koti on nyt Suomessa. Hänen mielestään siihen on vaikuttanut ystävä-

ja tuttavaverkoston syntyminen ja se, että uuden asuinmaan erinäiset paikat, kulttuuri ja käytännöt ovat tulleet hänelle tutuiksi.

Täl hetkellä se on nyt Suomessa, se on niinku muuttunut. (Igor)

HW: Oliko se silloin, kun sie muutit noin 5-6-vuotiaana, tuntuiko alkuaikoina vielä et se koti on jossain muualla?

Igor: No joo sellai tuntui aika paljonkin, mut oli kuitenkin mielenkiintoista saada niin paljon uusii kavereita, ystäviä ja tuttuja ja uusii paikkoja. On erilaiset käytännöt niin ku Suomessa ja sitten Venäjällä.

Lapselle kotia pidetään tärkeänä identiteetin muodostumisen perustana (Autonen-Vaaranemi 2008, 189). Kodin tunne voi nuorelle määrityä myös oman huoneen kokemuksen kautta. Omasta huoneesta välittyy vahva emotionaalinen tunne siihen kuulumisesta. Veran näkemyksen mukaan kotia on vaikea määritellä. Hän kokee kodin olevan sekä Venäjällä että Suomessa. Hän tuntee kuuluvansa useampaan paikkaan. Näihin paikkoihin liittyvien merkityksellisten tavaroiden kautta hän määrittelee ne kodeikseen. Eri paikkoihin liittyvien esineiden välityksellä hänelle palautuu mieleen erilaisia muistoja lapsuudesta ja eri elämäntilanteista. Manninen (2010, 198) toteaa, että lapsuudenkoti ympäristönä ja huoneena sekä tavaroina edustaa nuorelle muistoja tietystä elämänvaiheesta, joka on ohitettu. Lapsuuden aikainen huone eri tavaroineen on erittäin merkittävä muistoarvoltaan ja se edustaa nuoren identiteetin kehitystä.

HW: Missä on sun kotisi, semmonen vaikka sydämen koti, missä on hyvä olla?

Vera: En mie tiä, kyl mie tääl tykkään olla, semmonen omas kodis täällä, mut sit ku mie oon taas Venäjällä. Mie tykkään olla omas kodis sielläkin, et niinku sitä vähän vaikee määritellä. Sit ku joku taas kysyy monta huonetta miulla on, mie voin sanoo, et miul on viisi huonetta. Ku meillä on semmoi tavallaan, jos mie meen miun tatin luo, siel on tavallaan miun huone ja siel on jotain miun pienest asti tavaroita jäljellä. Aika jännä jotai nalleja, siel on hauska joskus tulla kattomaan, niin ku et muistaa jotai omasta lapsuudestaan siellä. Hei tuon nallen mie sain joskus tän ja tän ikäisenä, mie olin ite vissiin sen koko nallen kokonen, miul ku on siel iso nalle siellä. Tulee niin paljon muistoja kaikenlaisia, mitä on tehnyt ja mitä niinku joskus jotain tapahtumia. Sit ku äitille kertoo, niin miten sie voit muistaa tollasia juttuja, sie oot ollut niin pieni, ei voi muistaa jotain tollasta.

Jotta tila voi toimia kotina, se täytyy ottaa ensin emotionaalisessa merkityksessä omaksi. Asunnosta jokin tietty osa kuten oma nurkkaus tai oma huone voi olla kokemuksellisesti koti. Kokemus kuulumisesta on tärkeää. Ihminen kuuluu paikkaan ja paikka ihmiselle. (Granfelt 1998, 104.) Koti muokautuu eri elämänkulun vaiheissa. Lapsuudesta oma nurkkaus tai oma huone laajenee aikuisiässä koko kodin hallintaan. Ikääntyessä se supistuu yhä enemmän makuutilan keskeisyyteen. (Vilkko 2000, 215.)

Tiilikaisen (2003, 282) tutkimuksessa maahanmuuttajanaiset luovat kotia arjen rutiineiden, perheen, kielen ja yhdessä toimimisen kautta. Samoin entisestä kotimaasta tuodut esineet, musiikki tai televisiosta välittyvä islamilainen äänimaailma auttavat muistamaan entisen kodin ja tuovat sen Suomessa olevaan kotiin. Koti välittyy transnationaalisten yhteyksien kautta Suomen ulkopuolelle, aina Somaliaan asti.

Monikulttuuriselle nuorelle koti voi tarkoittaa maata, jossa hän on syntynyt. Ihmisellä voi olla monia koteja samanaikaisesti ja eri elämänvaiheissa. Diasporassa koteja voi olla useita, koti voi olla monipaikkainen (Davydova 2009, 57). Marian näkemyksen mukaan hänen kotinsa on Venäjällä kahdeksan vuotta Suomessa asutun ajan jälkeenkin. Hän liittää vielä vuosien jälkeen entiseen kotipiiriinsä ”pyhän” merkityksen. Hän tuntee myös olevansa Venäjältä kotoisin, jos sitä häneltä tiedustellaan. Petroskoihin sijoittuvaan kotiinsa hän liittää useita itselleen tärkeitä muistoja lapsuudestaan ja kaipuun käydä siellä joskus tulevaisuudessa. (ks. Honkasalo 2011, 135.)

Sellai tavallaan kuitenkin et, kyl mie kuitenkin, jos joku miult kysyy, et mist mie oon, niin kyl mie silloin sanon et mie oon sielt Venäjältä. Et kyl mie kuitenkin tykkää siint Petroskoist siellä, ei oo vaa tullu käytyä viime aikoina. Siel on kuitenkin niin paljon, mikä tuo mieleen muistoja, niin ku vaikka kävelee oman päiväkodin ohi. Niin tääl se ihan arkee, ku kaikki on asunut Lappeenrannassa koko ajan, et samat päiväkodit ollu, niin ettei siin oo mitään kummallista. Mie ainakin haluaisin ainakin joskus käyvä siellä. (Maria)

Maahanmuuttaja on aina suhteessa useampaan paikkaan. Koti on paikka, johon muistimme kartta kiinnittyy, josta olemme kotoisin. Ihmisellä voi olla monta kotia, monta paikkaa, johon muistikuvia kiinnittyy. Koti on eräänlainen ”kiintopiste,” johon ihminen tuntee jollakin tavalla kuuluvansa ja josta olla suhteessa maailmaan. (Huttunen 2002, 17 30, 98.) Ihminen voi tuntea olevansa kotonaan muuallakin kuin nykyisessä asuinpaikassaan, asuinmaas-

saan tai asunnossaan. Koti voi olla myös muistoissa. Joku voi rajata kodiksi asunnon, kun toiselle siihen kuuluu myös muu läheinen ympäristö. Maahanmuuttaja voi olla tottunut elämään asunnon ohella pihalla ja kadulla. (Juntto 2005, 56.)

Muistot ja kaipuu lapsuudenkotiin voivat liittyä paikan luomaan turvallisuuteen ja kuulumisen tunteeseen. Se voi myös viestiä siitä, että yksilön koti on muualla, joko menneessä tai tulevaisuudessa, mutta ei tässä hetkessä. (Manninen 2010, 196, 205.) Koti rakentuu nuorten kokemana perheen luonnolliseksi turva- ja levähdyspaikaksi (Honkasalo 2011, 146; Jokinen 2010, 28). Kotia pidetään huolenpidon ja rakkauden tyyssijana, jossa sekä surut että ilot voidaan jakaa. Koti toimii myös turvallisuuden kehänä muuta maailmaa vastaan. Kotona jokainen perheenjäsen voi tulla hyväksytyksi omana itsenään ja kotiin on myös hyvä tulla. (Vidén & Ollila 2004, 6.)

Perheeseen ja ympäristöön kiinnittyvät sosiaaliset suhteet ovat keskeinen tekijä siinä, miten yksilö kokee paikan kodiksi. Ystävien saaminen ja merkittävät kohtaamiset vahvistavat kuulumisen kokemuksia ja osallisuuden tunnetta ja tekevät paikasta enemmän kodin tuntuksen. (Niemi 2011, 22.) Näin ollen ihmissuhteilla ja sosiaalisella verkostolla on vaikutusta siihen, koetaanko paikka kodiksi vai ei. Myös paikallisten ihmisten positiivinen suhtautuminen uuteen asukkaaseen vahvistaa tunnetta paikasta kotina. (Siim 2006, 97.) Kotona oleminen ilmenee kokemuksena siitä, että maahanmuuttajanuori tulee nähdyksi ihmisuhteissaan kokonaisena ihmisenä, ei vaan vierauden ruumiillistumana (Huttunen 2002, 332). Jelenan pohdinnasta välittyy kokemus siitä, että hänen kotinsa on Suomessa. Kodin pohdintaan hän liittää kokemukset siitä, että nykyisessä asuinmaassa Suomessa on rauhallisempaa ja turvallisempaa asua kuin Venäjällä. Samoin hänen kaikki ystävänsä ovat suomenkielisiä ja kodin sijainnin määrittelyyn hän liittää nykyisessä asuinmaassaan asuvien kavereiden merkityksen: *"Varmaan tääl Suomessa, tääl on miun mielestä paljon jottenkin rauhallisempaa asua ja turvallisempaa. Kaverit täällä."* (Jelena)

Ihmiselle ei kaikista paikoista tule koteja. Kotiutuminen edellyttää vahvaa kiinnittymistä ja omiin kokemuksiin pohjautuvaa kuuluvuudentunteen saavuttamista. Kotia ja kodittomuutta voidaan tarkastella toistensa ääripäinä. Toisessa päässä ovat kokemukset kuulumisesta ja toisessa tunne ulkopuolisuudesta sosiaalisissa suhteissa. Näiden ulottuvuuksien väliin jäävä tila luo mahdollisuuksia kodin uudelleen paikantumiselle kuten uusien ihmissuhteiden luomiseen tai sitten ihmissuhteista syrjäytymiseen. Tällaisia välitiloja ihmiselle muo-

dostuu paikkojen ja ajan muuttuessa esimerkiksi elämän siirtymävaiheissa. Maahanmuutto ja nuoruus ovat siirtymävaiheita tilassa ja ajassa. Näissä vaiheissa maahanmuuttajanuori joutuu rakentamaan sosiaalisia suhteita uudelleen sijoittuen kodin ja kodittomuuden välittilaan. Muutto uuteen maahan pakottaa nuorta hakemaan omaa kansallista, kielellistä ja kulttuurista paikkaansa. (Niemi 2009, 129–130.) Maahanmuuttajataustaiselle nuorelle koti voi jäsentyä paikkana, joka saattaa sijaita entisessä kotimaassa ja nykyisessä asuinmaassa. Ihmisellä voi olla kodinomaisia suhteita useampaan eri paikkaan yhtäaikaaisesti (Huttunen 2002, 346). Venäjänkielisen 15-vuotiaan Valerin puheesta käy ilmi, että hän kokee kotinsa sijaitsevan sekä Suomessa että Venäjällä. Nuoren koti ei sijoitu ainoastaan yhteen tiettyyn paikkaan, vaan hänen mielestään hänen kotinsa sijaitsee sekä hänen entisessä kotimaassaan että Suomessa: *”No Suomi ja Venäjä kumpikin, niin ku ei mul sellai niinku yks paikka vaan, kumpikin”*. (Valeri)

Koti on paikka, josta ollaan suhteessa maailmaan. Kotona olemiseen liittyy kokemus siitä, että on mahdollisuus olla toimija, hallita oma ruumiinsa ja tehdä mielekkäitä asioita. Erilaisia kodin kerrostumia voi luoda muistin, sosiaalisuuden ja ruumiillisuuden kautta. Menneen, nykyisen ja tulevan kodit ovat suhteessa toisiinsa. Jotkut maahanmuuttajat korostavat konkreettista paikkaa ja maisemaa kotina ja kiintopisteenä, toiset kiinnittymistä perheeseen ja ihmissuhteisiin. Vahva kiinnittyminen menneisyyden kotiin voi saada henkilön toivomaan paluuta sinne tulevaisuudessa. Viihtyminen nykyisessä kodissa saa henkilön toivomaan juurtumista siihen. (Huttunen 2002, 328–329.) Kodin piiriä ovat henkilön läheiset ihmiset ja heidän luomansa materiaallinen ja sosiaalisen kanssakäymisen tila, jota eletään kodiksi. Koti on arkipäivän toiminnallinen muodostelma, joka perustuu totuttuun ja tuttuuteen. Se jatkuu suhteellisen pysyvänä. Kotiin liittyy paljon unelmia, emotionaalista latausta, toiveita ja elämän suunnittelua. Kotona ollaan toisin kun sen ulkopuolella. (Vilkko 2010, 35,37,41.) Kahdeksasluokkaiselle Alinalle koti ei sijoitu mihinkään konkreettiseen paikkaan. Hän on muuttanut melkein heti syntymänsä jälkeen Suomeen. Alinalle merkityksellistä on kiinnittyminen perheeseen ja sen ihmissuhteisiin. Hänelle koti sijaitsee siellä, missä perhe on lähellä.

Ei miul se oo, onks se missään maassa, kyl se miul on koti, silloin ku perhe on lähellä. Olis se vaikka Hawaijlla, Venäjällä, Suomi, kyl ne molemmat... (Alina)

Kotona oleminen määrittyy maahanmuuttajalle kokemukseksi siitä, että tulee nähdäksi kokonaisuena ihmisenä, ei ainoastaan vierauden ruumiillistumana. Tällainen kokemus voi tapahtua joko muutamassa ihmissuhteessa tai sitten laajemmassakin sosiaalisessa verkostossa. (Huttunen 2002, 332.)

4.3.2 Kieli kansallisen identiteetin kiinnikkeenä

Kaikki haastatellut nuoret kertoivat puhuvansa vanhempiensa tai vanhemman kanssa kotona venäjää. Haastatelluista nuorista kolme oli muuttanut ennen kouluikää Suomeen ja viisi nuorista oli muuttanut varhaiskouluikäisinä. Maahanmuuttoikäällä on todettu olevan selvä yhteys esimerkiksi etniseen identiteettiin, koulutukseen sekä mahdollisuuksiin luoda ja pitää yllä ylijäisiä suhteita (Rynkänen & Pöyhönen 2010, 180).

Rynkänen (2011) toteaa, että alakouluikäisenä Suomeen muuttaneet nuoret identifioituivat sekä venäläiseen että suomalaiseen kulttuuriin. He käyttivät päivittäin molempia kieliä ja pitivät niiden osaamista tärkeänä. Suomen kielen merkitys nuorten elämässä oli vähitellen kasvanut ja tästä syystä tunnesiteet ja identifioituminen suomen kieleen vahvistunut. He pyrkivät ylläpitämään sosiaalisia suhteita venäläisiin ja suomalaisiin sekä muihin maahanmuuttajaryhmiin. Akkulturaatiostrategiana he näyttivät suosivan useimmiten integraatiota. Useimpien teini-ikäisinä muuttaneiden venäjänkielisten nuorten kielenkäytössä ja kieliympäristössä vallitsevana kielenä oli venäjä, vaikka he päivittäisessä vuorovaikutuksessa käyttivät myös suomen kieltä. Oman arvionsa mukaan he osasivat suomea hyvin ja pitivät sitä tärkeänä, vaikka heidän sosiaalisten suhteidensa verkosto koostu pääosin venäjänkielististä. Useimpien tähän ryhmään kuuluvien akkulturaatiostrategia viittaa segmentoituneeseen integraatioon. Jasinskaja-Lahden (2000, 46–50) tutkimuksen mukaan maahanmuuttajanuoret alkoivat pitää itseään osana suomalaista yhteiskuntaa suomen kielen oppimisen myötä ja solmittuaan sosiaalisia vuorovaikutussuhteita valtaväestön nuorten kanssa.

Haastatelluista nuorista viisitoistavuotias Julia, joka ehti käydä Venäjällä 1,5 vuotta koulua ennen muuttoa Suomeen, on asunut Suomessa seitsemän vuotta. Hän puhuu venäjää venäjänkielisen äitinsä kanssa. Hän kertoo, että häneltä meni suomen kielen oppimiseen yksi vuosi, ja kun hän siirtyi kolmannelle luokalle hän osasi jo laskea neljännen luokan matematiikan tehtäviä. Julian kaikki ystävät ovat suomalaisia. Hän käyttää suomen kieltä

koulussa kavereiden kanssa ja vapaa-ajalla: "...et mie aika hyvii muistoja siit on jäänyt ekast luokasta ja siel oli aika kivaa ja vähän erilaista ku täällä aika erilaista. Mie ku kävin siellä 1,5 vuotta koulua ja sit ku mie tulín tänne niin siin meni vuosi, ku mie opin suomen kieltä. Sit mie menin kolmannelle luokalle ja sit mie laskin jo neljännen luokan. matikan kirjasta ja kaikki opettajat oli voi et tää on fiksu tyttö," (Julia)

HW: Mitä kieltä sie käytät kotona?

Julia: Kotona mie puhun venäjää.

HW: Entäs koulussa täällä?

Julia: Suomee, ja välitunneilla suomee

HW: Entäs vapaa-ajalla?

Julia: Ihan vapaa-ajallakin suomee.

Ennen kouluikää tai juuri kouluiän kynnyksellä muuttaneille maahanmuuttajalapsille on tyypillistä, että he omaksuvat suomen kielen nopeasti ja kielestä tulee tärkeä osa heidän elämäänsä. Suomen kielen hallinta antaa heille hyvät mahdollisuudet sosiaalisten suhteiden luomiseen, opiskeluun ja vapaa-ajan viettoon. Heille on myös tyypillistä, että he ovat pääsääntöisesti kanssakäymisessä vain suomalaisten ikätovereidensa kanssa. Vuorovaihtus oman etnisen ryhmän jäsenten kanssa on vähäistä. (Rynkänen & Pöyhönen 2010, 181.) Anna on syntynyt Petroskoissa ja hän on muuttanut kuuden vuoden ikäisenä Suomeen vanhempiensa kanssa. Annan molemmat vanhemmat ovat venäjänkielisiä. Kotona hän puhuu vanhempiensa kanssa venäjää. Hänen kaikki kaverinsa ovat suomenkielisiä, joten koulussa ja kavereiden kanssa hän puhuu suomea.

Sillo mie puhun suomee, koska ei miul koulussa oon ketään venäjänkielisiä kavereita. (Anna)

Sillokin (vapaa-aikana) kyl suomee, ku ei miul oikeastaan tääl suomessa oo paljon ketään venäläisii kavereita, et kaikki on niit suomalaisii. (Anna)

Eri elämänvaiheissa Suomeen muuttaneiden venäjänkielisten nuorten kieliympäristö, kielenkäyttö sekä kielellinen ja kulttuurinen identifioituminen vaihtelevat huomattavasti. Ennen kouluikää muuttaneiden nuorten kieliympäristössä ja kielenkäytössä vallitsevana oli suomi. Oman arvionsa mukaan he hallitsivat suomea paremmin kuin venäjää ja jotkut heistä pitivät suomea myös äidinkielenään. Nämä nuoret seurustelivat pääasiassa suomenkielisten ikätovereidensa kanssa ja pitivät useimmiten itseään suomalaisina. Akkulturaatioteorian näkökulmasta ennen kouluikää muuttaneet nuoret suosivat assimilaatio- tai integraatiostrategioita. (Rynkänen 2011) Haastatelluista nuorista Victor muutti Suomeen kahdeksan

kuukauden ikäisenä eikä hän ole koskaan käynyt vierailulla entisessä synnyinmaassaan. Suurin osa hänen ysävistään on suomenkielisiä, joten hän käyttää sosiaalisessa vuorovaikutuksessa pääsääntöisesti suomen kieltä. Kotona Valentin puhuu kuten muutkin haastellut nuoret venäjää: *"Koulussa suomea, kotona venäjää, jos ei oo kavereita."* (Victor)

Kielen välityksellä jäsennetään perheenjäsenten välistä kommunikaatiota, koska arjen tilanteissa nousevat vuorovaikutustilanteet asettavat oman norminsa sille, minkä mukaan puhe ja käytettävän kielen valinta määrittyvät. Toista vanhempaa esimerkiksi lähestytään tämän äidinkielellä. Kielellisiin valintoihin vaikuttavat muun muassa vuorovaikutuksen sisällöt, kontekstit, tilanteiden intiimiys ja tasa- ja eriarvoisuus. Etäisen ja läheisen kulttuurin tasapainottelussa kielen kautta monikulttuurinen nuori voi määritellä ja rakentaa suhteita sekä läheiseen että etäiseen ja ihmisiin ja yhteyksiin niissä. Kielen kautta tapahtuva vuorovaikutus tai poissulkeminen on useimmiten luonteeltaan luontevaa ei tyyliä. (Harinen 2000, 138–140.) Venäjänkielisen Valerin perheessä käytetään kotona puhekielenä sekä suomea että venäjää. Kahdeksan vuotta Suomessa asunut Valeri on tottunut vaihtamaan kieltä eri tilanteiden mukaan. Kotona hän puhuu suomenkielisen isäpuolensa kanssa suomea ja äitinsä ja mummonsa kanssa venäjää. Hän kokee, että hän hallitsee suomen kieltä paremmin kuin venäjää. Venäjän kielen heikkouden hän arvelee johtuvan siitä, että hän on muuttanut Suomeen ennen koulunkäynnin alkua eikä hänen venäjänkielen sanavarastonsa näin ollen ehtinyt kovin paljon kehittyä.

HW: Mitä kieltä käytät koulussa, välitunneilla?

Valeri: Pakkohan se on suomea käyttä, ei muuten muut ymmärrä.

H: Entäs kotona?

Valeri: X:n (suomalainen isäpuoli) kans puhun aina suomea, ja äitin kans venäjää ja mummon kans venäjää.

HW: Entäs kavereiden kanssa?

Valeri: Kyl mä periaateessa osaan vähän paremmin suomea, sen takia, koska mä oon asunut tavallaan vähän kauemmin. Mä oon käynyt Venäjällä lastentarhan sellai, joitai sanoja on jäänyt puuttumaan.

Harisen (2000, 140) tutkimuksen mukaan kaksoiskansalaisilla nuorilla myös etäisen kielen hallitseminen määrittyy tärkeäksi ja oppimisen kannalta mielekkääksi. Kielen hallitsemisen kautta on mahdollisuus luoda yhteyksiä toisiin ihmisiin, joiden kanssa ei ole muita konkreettisia yhteyksiä. Igor, joka on nyt asunut Suomessa seitsemän vuotta, kertoo, että hänen kaikki ystävänsä ovat suomenkielisiä, ja hän käyttää suomen kieltä sekä koulussa että vapaa-ajalla. Igor pitää venäjänkielen taitoa itselleen hyödyllisenä. Venäjän kielen osaami-

sen myötä hän voi myös ylläpitää sosiaalisia kontakteja entiseen kotimaahansa. Hän kokee myös, että venäjän osaamisesta on hyötyä hänen asuinpaikkakunnallaan venäjänkielisten matkailijoiden kanssa kommunikoinnissa.

Suomee totta kai, ei miu oo venäjänkielisii hyvii kavereita ollenkaan. Kaikki on suomalaisii. (Igor)
...kylhän se on varmaan, pystyy näitten venäläisten kanssa puhumaan, varmaan on se tulevaisuudessakin ihan hyödyllinen. (Igor)

Kaikki haastatellut nuoret hallitsivat venäjän kielen ja he myös pitivät venäjän kieltä omana äidinkielenään. Monikulttuuriset nuoret voivat käyttää keskinäisessä vuorovaikutuksessaan kieltä, joka ei ole heidän omaa äidinkieltään venäjää eikä suomea. He voivat kehittää keskinäiseen vuorovaikutukseen oman kielen. Harinen (2000, 141) mainitsee, että kielten hallinnan myötä monikulttuurinen nuori voi tehdä erilaisia kommunikatiivisia valintoja ja käyttää kieliä myös joustavasti ja tulla ymmärretyksi. Näissä tilanteissa syntyy erilaisia tilanteisiin sidottuja sekakieliä tai juuri tarkoituksella luotuja salakieliä. Vera tuo esiin, että hän kirjoittaa joskus tekstiviestejä venäjänkieliselle ystävälleen suomalaisin kirjaimin mukaeltuina ja tämä tapa kommunikoida on heille kahdelle oma yksityinen tapa keskinäiseen vuorovaikutukseen.

Mut niiku myö kirjutetaan suomalaisii kirjaimii venäjän tekstin mukaan, se on sellai et vähän muutellaan, kyl siin tajuaa. (Vera)

Kielen kautta maahanmuuttaja pääsee käsiksi uuden maan kulttuuriin ja elämään. Ne tilanteet, joissa venäjänkieliset nuoret haluavat käyttää venäjän tai suomen kieltä, ovat toistaan poikkeavia. Joillekin venäjänkielisille nuorille venäjän käyttö voi rajoittua kodin sisälle ja kaikki muu vuorovaikutus tapahtuu suomen kielellä. Toiset taas saattavat olla vuorovaikutuksessa pääasiassa omalla äidinkielellään eli venäjän kielellä ja minimoivat suomen kielen käytön. Nuoremmille maahanmuuttajille koulu on luonnollinen ympäristö suomenkielisten kontaktien luomiselle ja suomen kielen opiskelulle. (Iskanius 2002, 205.) Haastateltava Anna tuo pohdinnassaan esiin, että hänen oman kokemuksensa mukaan hänen venäjän kielensä on alkanut heikentyä sen vähäisen puhumisen myötä. Anna käyttää venäjän kieltä vanhempiensa ja serkkunsa kanssa. Anna puhuu suomea ensisijaisesti julkisessa vuorovaikutuksessa, koulussa ja vapaa-ajalla. Annalla suomen kielen käyttö on laajentunut myös tietyissä tilanteissa oman venäjänkielisen veljensä kanssa käytettävään vuorovaikutukseen.

HW: Ons siul suomen kieli ja venäjän kieli yhtä vahvoja?

Anna: No on tavallaan, miust alkaa vähän tuntuu, et miun venäjän kieli huonontuu vähän. Sitä ei puhu muual ku kotona ja kotonakaan mie en puhu paljoo, mie vaan istun omassa huoneessa tekemässä jotain juttuja, ja sitten se sellai unohtuu.

HW: Eli kotona, onks teidän kotikieli venäjä, ei tuu suomea puhuttua?

Anna: Joo. joskus vaa miun serkun kaa, myö asutaan paritalossa, niin meidän serkut asuu siin meidän naapurissa, tai sit miun veljen kaa joskus ihan vaan sellai vitsil puhutaan suomee.

Rynkäsen & Pöyhösen (2010, 189) tutkimuksessa tuli esiin, että venäjänkielillä monikulttuurisilla nuorilla suomen kieli on ensisijaisesti julkisessa vuorovaikutuksessa käytetty kieli, kun taas venäjää käytetään lähinnä vanhempien ja ystävien kanssa. Kuitenkaan rajat eivät aina ole näin selviä, sillä venäjä voi täydentää suomea virallisissa yhteyksissä ja suomi voi täydentää venäjää epävirallisissa kielenkäyttötilanteissa.

Kielellä on keskeinen rooli osallisuuden ja yhteisön jäsenyyden kokemisessa. Ronkaisen (2009, 28.) tutkimuksessa ilmeni, että nuoret, jotka pitivät suomea parhaana kielenään, tunsivat itsensä yleensä suomalaisiksi, mutta myös osittain kaksikansallisiksi. Ne nuoret, jotka kokivat parhaaksi kieleksi suomen ja sen lisäksi jonkin muun, tunsivat itsensä useimmin kaksikansallisiksi tai ”muunmaalaisiksi”. Nuoret, joiden paras kieli oli joku muu kuin suomi, kuuluivat useimmin ”muunmaalaisiin”.

Haastatteluissa ei tullut esiin, että kukaan nuorista olisi pyrkinyt salaamaan etnistä taustansa esimerkiksi puhumalla koulussa vain suomea. Muutama haastatelluista nuorista toi esiin sen, että jotkut heidän venäjänkielisistä kavereista eivät välttämättä halua puhua venäjää toisten venäjänkielisten nuorten kanssa julkisissa tilanteissa. Yksitoista vuotta Suomessa asunut Vera kertoo, että muutama hänen venäjänkielisistä koulukavereistaan haluaa puhua mieluummin suomea koulussa. Vera haluaisi puhua heidän kanssaan venäjää, mutta he kieltäytyvät. Maahanmuuttajanuorelle yhteinen kieli on tärkeä tekijä, silloin kun hän määrittelee mihin ryhmään hän kokee kuuluvansa (Keskisalo 2001, 194). Magga-Hettan tutkimuksessa (2003, 68) tuli esiin, että saamelaisnuorille oman kielen käyttömahdollisuus on tärkeää oman identiteetin muodostamisessa. Mahdollisuus oman kielen puhumiseen auttaa nuorta todentamaan omaa maailmaansa paremmin. Oma kieli ei kuitenkaan aina takaa vahvaa saamelaista identiteettiä tai ole sen välttämätön edellytys.

Se ihan riippuu kavereista, miul on pari semmosta venäläistä kaverii, jotka puhuu taas enemmän suomee ku venäjää, niitten kaa vähän pakko puhuu suomee, vaik mie mielellään puhuisin venäjää, mut ne ei näköjään halua tai sit. En mie tiiä, mikä niil on, tai sitten ne on vaan tottunut. Tai sit ku täs koulus on yks venäläinen tyttö, ni mie on jotenkin automaattisesti alkanut puhuu sen kaa suomee. Vähän ajanpääst mie sain tietää et sekin on venäläinen. Ku se ei, en mie osaa aavistaa. Sit miulle sanottiin, sit se ei suostunut puhuu miun kaa venäjää, vaik se puhuu kotona sitä, et ei se vissii halua tai tykkää. (Vera)

4.3.3 Käytännöt kansallisen identiteetin kiinnikkeinä

Osa haastatelluissa nuorista toi esiin etniseen kulttuuriinsa liittyviä traditioita ja perinteitä ja olivat tietoisia niiden merkityksestä heidän päivittäisessä elämässään uudessa asuinmaassa. He eivät kuitenkaan painottaneet omaa aktiivisuuttaan perinteiden ylläpitämisessä. Monikulttuuriset nuoret eivät välttämättä halua samaistua yhteen kulttuuriseen tapaan toimia tai määritellä itseä. Heillä näyttää olevan selkeä käsitys kulttuuripiirteistä ja traditioista, joita he arvostavat. Joillekin heistä omina pidetyt kulttuuriset toimintaehdot taipuvat tilanteen mukaan. (Litja 2009, 56, 57.) Transnationaalisuuden olemassaolo monikulttuurisen nuoren elämässä ei koske ainoastaan yhteydenpidon ja perhesuhteiden ylläpitämistä, vaan nuoren arki voi olla yhteisöllisyyden, kulttuurin ja uskonnon ylläpitämistä transnationaalisuuden sävyttämänä. Tämä voi ilmetä nuoren arjessa esimerkiksi pukeutumisena, elämäntavoissa ja käyttäytymisenä perinteineen ja mieltymyksineen. (Kautto 2009, 67.)

Haastatellut nuoret kertoivat, että he eivät enää kaivanneet mitään erityistä Venäjältä, vaan entinen kotimaa näyttäytyy enemmän kohteena, jossa voi vierailla. Nuoret muistivat entisen asuinmaansa hyvänä, mutta eivät kuitenkaan maininneet sitä paikkana, johon olisi liittynyt suurta ikävää tai kaipausta joistakin entiseen kotimaahan liittyvästä käytännöstä. Entinen kotimaa nähtiin paikkana, jossa kaverit ennen olivat, mutta eivät enää. Nuoret näkivät myös, että heidän elämänsä on nykyisin Suomessa, ei Venäjällä. Aikaisemmin kaipaukseen Venäjälle liittyi muun muassa siteet entisiin kavereihin ja sukulaisiin, jotka asuivat entisessä kotimaassa. Nuorten mielestä koti sijaitsee tällä hetkellä Suomessa. Vierailujen sisältöihin saattoi kuulua sukulaisten tapaamista ja ostoksilla käymistä, mutta ei enää varsinaista elämää entisessä asuinmaassa.

HW: Silloin kun sie oot Venäjällä esimerkikisi teidän Pietari-asunnossa, kaipaatko jotain täältä Suomesta?

Igor: No, joo voihan niinki sanoa, ei pysty kovin kauan olee siellä, koska siel ei oo niin paljon tekemistä ja sellai niinku Suomessa. Se ei oo kuitenkaan sellai koti, missä asuu. Siel ei oo kavereita ja sellai.

HW: Entäs nyt kun oot tääl Suomessa, kaipaатko jotain sielt Pietarista?

Igor: Ennen kaipasin, mut en niin ku enää. Se ollut viimeks kaks vuotta sitten, kun olin siel mist oon kotoisin, Muurmanskin seudulla.

Huttusen (2002, 333–335) tutkimuksessa tuli esiin, että maahanmuuttajille lähtömaa voi hahmottua Suomen rinnalla kotina ja kuulumisen paikkana, jossa voi vierailla ja siitä voi olla ylpeä. Hyvänä muistettu lähtömaa ja sinne ankkuroituva vahva identiteetti voi toimia resurssina, kun arki Suomessa käy haasteelliseksi. Lähtömaa voi hahmottua myös emotionalisesti hyvänä kotina, mutta kuitenkin paikkana, jossa elämä ei enää ole mahdollista. Nuoremman polven maahanmuuttajille lähtömaa ei välttämättä hahmotu identiteetin kiintopisteenä. Lähtömaan muistaminen ja siitä kertominen luovat ne pisteet, joista suhdetta uuteen asuinmaahan aletaan rakentaa. Anna on asunut Suomessa kahdeksan vuotta. Hänen puheestaan käy ilmi, ettei hän erityisesti kaipaa entiseen kotimaahansa. Hänestä Suomessa on parempi asua, ja täällä hänellä on turvallisempi olo verrattuna Petroskoissa asumiseen.

HW: Nyt kun olet Suomessa, kaipaатko jotain sielt Petroskoista?

Anna: No en mie oikeest, ku vertaa Suomee ja Venäjää, niin tääl on parempi asuu ja turvallisempaa. Mut en mie sit tiiä. No ei miul tavallaan oo mitään, en mie osaa verrata Suomee sinne Petroskoihin.

Maahanmuuttajataustaiset henkilöt kokivat yleensä Suomessa asumisen, suomalaisen yhteiskunnan ja arjen turvalliseksi ja hyvin toimivaksi. Suomessa ei ollut myöskään samantyyppisiä ympäristöön liittyviä huolia kuin heidän entisessä kotimaassaan. (Harinen & Ronkainen 2003, 328; Hyvönen 2007, 202.) Huttusen (2003, 335) mukaan uusi kotimaa voi maahanmuuttajan kokemuksissa tulla esiin ruumiillisuuden outouden aistumuksina kuten pimetytenä ja kylmyytenä. Lähtömaahan liitettiin kokemukset, jotka liittyivät kaipaukseen ja muihin nostalgisiin tuntemuksiin.

Jotkut haastateltavista nuorista kaipasivat ajoittain tiettyjä venäläiseen kulttuuriin kuuluvia juhlia ja perinteitä. Maahanmuuttajanuorille rituaalien mielekkyyks ei aina ole niin itsestään selvää, sillä irrotettuna syntyseudusta, kulttuuriset tavat voivat tuntua nuorista jopa huvittavilta (Harinen 2000, 171–172). Nuorten mielestä juhlat ja niiden viettäminen oli Venäjällä

selvästi runsaampaa ja juhlien järjestelyyn liittyi enemmän vaivannäköä kuin Suomessa. Heistä suomalainen juhlatraditio on melko perhekeskeistä ja tapahtuu perheen sisäpiirissä.

... en oikein tiedä, ehkä välillä kaipaa. Venäjällä ku kaikki juhlat on miusta jotenkin suurempia, vaikka uusi vuosi siin aina järjestetty kaikkia hienoa, niin ehkä juhlallisuutta. Niin Suomessa joulua aika perhekeskeistä sellai, niin ehkä välillä kaduil jotain vilinää tai jotain sellaista. Mut ei niinku kauhee paljon mitään. (Julia)

Harinen (2000, 170–173) toteaa, että monikulttuurinen nuori voi rituaalien kautta olla yhteydessä menneisiin sukupolviin. Jokaiseen kulttuuriin liittyvät pyhäpäivät, joissa määrittyvät sosiaalinen ja kulttuurinen jatkuvuus. Kaksoiskansalaisten rituaaleissa on tilaa kahdelle pyhälle ja ne vietetään yleensä perheen kanssa. Uudessa kulttuurissa kansalliset rituaalit eivät kuitenkaan ilmene puhtaina ja rinnakkain vaan mukautettuina ja sekoitettuina muotoina. Nuoret kaksoiskansalaiset voivat noudattaa tapoja, vaikka aina ei edes tiedetä, miksi. Perusteluksi voi riittää etäisen kulttuurin eksoottisuus tai erilaisuus. Perinteet ilmenevät järjestyksestä ja kollektiivisista puitteistaan irronneina tottumuksina ja jäänteinä. Nuoret kaksoiskansalaiset asettavat usein kansallisten ja keskeisten rituaalien siirtämisen ja ylläpitämisen vanhempiensa vastuulle. Tavoille ja rituaaleille on tyypillistä, että ne toimivat kunnolla vain oikeassa ympäristössään. Niiden uudelleen kodaaminen ja rutiinien sopeuttaminen uusiin uomiin ei aina onnistu ja esteet voivat olla melko aineellisia.

Kaikkein selvemmin haastatellut venäjänkieliset nuoret toivat puheessaan esiin sen, että venäläinen kulttuuri näyttäytyy heidän arjessaan selvimmin juuri venäläisen ruokakulttuurin muodossa.

HW: Näkyykö siun elämässä jotenkin venäläinen kulttuuri?

Anna: En mie tiiä, myö ainakin sellai juhliitaan kaikkii tämmösii juhlii. niin ku sellai venäläisittäin. Ja sit myö juuua teetä ihan koko ajan, ja en mie tiiä. Kyl se sellai jotenkin vaan.

Alina: No, kotona mie syön vaan venäläistä ruokaa yleensä, ku äiti tekee ja sit mummo joskus tekee yleensä venäläisii tai mitä syödään enemmän Venäjällä.

Ruokaan suhtautumista ja ruokaa voidaan pitää yhtenä keskeisenä kulttuurisen olemisen ja toimisen alueena. Kulttuurisessa kontekstissa syöminen ei ole ainoastaan nälän tyydyttämistä tai ruoka-aineiden kuluttamista. Ruualla on keskeinen merkitys kulttuurisessa inklusiossa ja sosiaalisessa erottautumisessa. Ruokaa voidaan pitää kommunikaation välineenä ja ateria sitoo osallistujat hetkeksi samaan kulttuuriin. Ruuan välityksellä voidaan

myös toteuttaa kaukokaipua. (Harinen 2003, 168.) Pietarin (2007, 50–51) tutkimuksen mukaan venäjänkielisille nuorille oli tärkeää säilyttää venäläinen kulttuuri ja siihen liittyvät tavat. Kulttuuri ja tavat osoittivat heille, mistä he ovat kotoisin, ja auttoivat heitä ymmärtämään itseään sekä muovaamaan identiteettiään. Venäjän kieltä pidettiin kaikkein tärkeimpänä säilyttämisen arvoisena asiana. Kieltä pidettiin myös kulttuurin säilyttämisen välineenä ja hyödyllisenä tulevaa työelämää ajatellen. Nuoret eivät halunneet muuttua suomalaisiksi, vaan he halusivat poimia kummastakin kulttuurista niiden parhaat puolet. Venäläinen tapakulttuuri ja tietyt juhlat haluttiin säilyttää.

Monikulttuurinen nuori voi omassa elämässään liittää omaan etniseen kulttuuriinsa uusia kulttuurisia piirteitä. Sekoittuminen voi tapahtua myös ryhmätasolla. Jos nuoren vanhemmat edustavat eri kansallisuuksia, niin he kertovat lapsilleen erilaisista tavoista. Nämä monikulttuuriset nuoret elävät kahden tai useamman kulttuurin ristikkäisvaikutuksessa ja liittävät omaan ajatteluunsa ja toimintaansa erilaisia vaikutteita. (Pyykkönen & Saukkonen 2009, 123.) Kulttuurien tiukkarajainen määrittely on muuttunut tulkinnanvaraiseksi monikulttuurisessa maailmassa. Kulttuurit limittyvät toisiinsa eikä niitä voida luontevasti rajata toisistaan. (Kupiainen 1994, 31.) Victorin ja Julian näkemyksen mukaan heidän arjessaan ei välttämättä näy pelkästään suomalaisen tai venäläisen kulttuurin piirteitä, vaan kulttuurisia vaikutteita kerätään myös muista kulttuureista kuten kiinalaisesta ja turkkilaisesta kulttuurista.

...no kotona, venäläistä ruokaa, muuten talo on ihan sekava suomalaista, venäläistä ja jotain, meidän isä on sellanen kiinalaishullu. Sil on kaikenlaisii kiinalaisii kaappeja ja tämmösii. Sil on hirveet puukkokokoelmat, japanilaisii miekkoja.(Victor)

Jos aatellaan ruokaa, nii meil on kaikki niin sekasin kaikki asiat. Et myö syödään perinteistä venäläistä ruokaa niin näitä kaikkii lettuja ja sitten syödään riisipuuroa välillä kanelin kanssa ja sitten jos tehdään joulutorttuja niin ku muullokin ei vaan jouluna. Sit meil on myös, ku meidän äitillä on turkkilainen miesystävä, niin sit syödään välillä turkkilaista ruokaa. Meil on aika sekasin nää kaikki tavat.(Julia)

Jelena tuo esiin, että hänen kodissaan venäläinen kulttuuri hallitsee arkipäivän elämää. Hän perustelee venäläisen kulttuurin valta-asemaa sillä, että hänen molemmat vanhempansa ovat venäläisiä. Hän itse kokee, että hänen omassa elämässään ja arjessaan on sekä venäläisiä että suomalaisia kulttuurisia vaikutteita. Honkasalon (2001,59) mukaan monikulttuurisen nuoren kohdalla etninen identifioituminen ei välttämättä näyttäytyä staatti-

sena, vaan se muuttui tilanteen mukaan. Nuoret saattoivat vaihdella kulttuurisia tapoja ”fiilisten” mukaan. Jelena kertoo, että venäläisen kulttuurin vaikutteet näkyvät esimerkiksi ruuissa. Maahanmuuttajataustaisille nuorille oma kulttuuri tulee esiin kodin ja perheen piirissä. Kaksois- tai moni-identtisyys näyttäytyy julkisessa tilassa, jossa vuorovaikutus suomalaisten kanssa houkuttelee esiin valtaväestömäisempiä piirteitä (Pyykkönen 2003, 216).

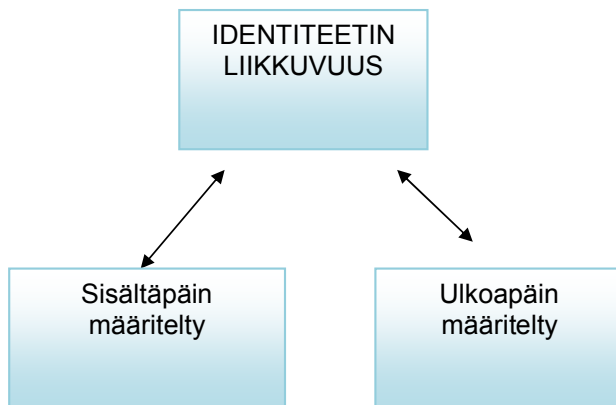
HW: Miten suomalainen tai venäläinen kulttuuri tulee siun arkeen?

Jelena: No perheessä ainakin ihan venäläiset ihan venäläinen kulttuuri. Ku vanhemmat on kuitenkin molemmat venäläisiä. Miul menee varmaan itellään et ne molemmat, et tule sekä suomalaista vaikutteita et venäläistä.

Monikulttuuriset nuoret haluavat säilyttää joitakin kulttuurisia kiinnikkeitä, joita he voivat joutua peittelemään suomalaisten nuorten keskuudessa. He vaalivat omaa etnistä kulttuuriaan pääasiassa kotona ja oman perheen keskuudessa. Nuoret haluavat säilyttää myös oman kulttuurinsa osana kulttuurista identiteettiään. Diasporiseen identiteettiin liittyy myös niin sanottua hiljaista kulttuurin osittaissäilyttämistä ja ylpeyttä jostakin omasta. (Litja 2009, 57.) Kulttuurinen erilaisuus voi aiheuttaa identiteettiongelmia etenkin niissä tilanteissa, joita erityisesti nuoret voivat kokea, jos kodin kulttuuri poikkeaa valtakulttuurista. Erilaisuuden kokemukset vaikuttavat nuoren minäkuvaan. (Rastas 2008, 248.) Ihmisen identiteetin rakennuspalasia kerätään ympäröivästä maailmasta, eikä oman kulttuurin perinteitä noudateta välttämättä kaikilta osin (Kupiainen 2003, 248). Maahanmuuttajataustaiset nuoret eivät enää tiukasti noudata kulttuuriinsa kuuluvia tapoja, vaan ovat valmiita muuttamaan omaa käyttäytymistään. (Kautto 2009, 67–68.)

4.4 Kansallisen identiteetin liikkuvuus

Haastatellut nuorten eivät peitelleet omaa etnistä taustaansa, vaan jotkut heistä olivat selvästi myös ylpeitä venäläisyydestä. Nuorten kansallisen identiteetin määrittelyyn oli osallista vaikuttamassa se, että heidän äidinkieltänsä oli venäjä. Osalle taas identiteetti vaihtui tilanteen mukaisesti. Haastatteluissa tuli esiin, että suomalaisnuoret olivat hyväksyneet haastateltujen venäläisyyden, eikä nuorten etninen tausta vaikuttanut heidän jäsenyyteensä suomenkielisten nuorten keskuudessa (Kuvio 6).

KUVIO 6. Kansallisen identiteetin liikkuvuus

4.4.1 Sisältäpäin määritelty kansallinen identiteetti

Kun haastatelluilta nuorilta kysyttiin heidän kansallista identiteettiään, niin puolet heistä koki itsensä ”puolikkaiksi”, vähän suomalaiseksi vähän venäläiseksi. Kuten Jelena, joka on asunut Suomessa seitsemän vuotta ja hänen molemmat vanhempansa ovat venäjänkielisiä. Jelena ei tunne olevansa puhtaasti oman etnisen kulttuurin edustaja, mutta ei myöskään suomalainen, vaan jokin siltä väliltä. Entiseen kotimaahan hänet kiinnittää ainoastaan tällä hetkellä hänen siellä asuvat sukulaisensa. Kotona Jelena puhuu venäjää, mutta koulussa ja vapaa-ajalla hän puhuu suomea. Jelena kokee olevansa suomalainen juuri suomenkielisten ystäviensä keskuudessa, mutta venäläisyys tulee esiin kotona ja vierailtaessa entisessä kotimaassa. Hänen etninen identifioitumisensa ei ole siten staattista, vaan se muuttuu tilanteen mukaan. Talib & Lipponen (2008, 82–83) toteavat, että kansallisen identiteetin omaksumisella tai ylläpidolla on vaikutusta akkulturaatioprosessiin. Nykyisten tutkimusten mukaa kaksoissamaistuminen on mahdollista. Kuuluessaan molempiin ryhmiin yksilö omaksuu kaksikulttuurisen, monikulttuurisen identiteetin.

HW: Koetko olevas suomalainen, venäläinen vai jotakin siltä väliltä?

Jelena: No jotakin ehkä silt väliltä.

HW: Mistähän se johtuu?

Jelena: Varmaan ku mie en oo asunut siel periaattees, eikä oo just kavereitakaan ja tällei. Miul ei oo siel periaattees siel mitään, vaan jotain sukulaisii.

HW: Et kuitenkaan koe olevas täysin suomalainen?

Jelena: En kuitenkaan, ku kotona tulee puhuttua sitä venäjää ja tällei. Ehkä jotakin siltä väliltä. Se riippuu ku, mis ympäristös on, miltä tuntuu.

HW: Joo. Osaatko sanoa mikä on ympäristö, missä venäläisyys tulee esiin?

Jelena: Kotona sellai, just jos Moskovassa käy ja tällei. Mut sit kavereiden kesken, muuteki ehkä sit enemmän tuntee suomalaiseks, ku suomalaisii ympärillä koko ajan.

Tänä päivänä kulttuuri nähdään alati muuttuvana kokonaisuutena. Maahanmuuttajataustaiset nuoret nähdään monien kulttuurien muokkaajina, jäseninä ja muodostajina eikä kahden kulttuurin välissä kamppailevina nuorina. (Honkasalo 2003, 130.) Victor tuntee olevansa etniseltä identiteetiltään myös jotain siltä väliltä. Hän tuntee kuuluvansa sekä omaan etniseen ryhmäänsä että suomalaisiin samaan aikaan. Hän arvelee tunteen johtuvan pitkälti siitä, että hän asunut Suomessa melkein koko ikänsä. Vaikka hän on muuttanut Suomeen kahdeksan kuukauden ikäisenä, silti hän kokee osittain identifioituvansa venäläiseksi, koska on syntynyt Venäjällä. Synnyinpaikalla on nuoren identiteetille tärkeä merkitys. Se määrittää hänen kokemustaan omasta itsestään. Samoin Igor tuntee olevansa puoleksi suomalainen ja puoleksi venäläinen, mitä hän perustelee sillä, että hän puhuu koulussa ja kavereiden kanssa suomen kieltä.

Siltä väliltä jotain....no en mie tiää, se et on varmaan asunut Suomessa kumminkin melkein koko ikänsä, mut silti syntynyt Venäjäl.(Victor)

Vaikka maahanmuuttajataustainen nuori eläisi kahden eri tilan välissä, se ei tee tilasta välttämättä puolikasta tai ongelmallista. Nuoret pyrkivät toimimaan kulttuurisessa tilassa tekemällä selkoa itsestään ja toisistaan. Nuoren oman tilan etsimiselle voi olla ominaista toiseuden kohtaaminen, joka määrittelee heidät puolikkaiksi, vaikka he itse eivät pidä itseään ulkopuolisina. Maahanmuuttajataustaiset nuoret identifioivat itsensä iän, sukupuolen ja uskonnon mukaan myös muihin muuttuviin ja välisissä oleviin tiloihin aivat kuten suomalaisetkin nuoret. (Honkasalo 2001, 71.)

Kielellä on tärkeä merkitys yhteisön jäsenyyden ja osallisuuden kokemisessa. Ne nuoret, jotka pitivät suomea parhaana kielenään, tunsivat itsensä yleensä myös suomalaiseksi, mutta jonkin verran myös kaksikansalliseksi. Maahan syntyminen tai maassa asumisen pituus rakentavat osaltaan suomalaisuuden kokemusta. Toisaalta maahanmuuttajat eivät välttämättä asetu uuteen kotimaahansa, vaan säilyttävät ja uusivat siteitä myös entiseen kotimaahansa. Transnationaalisuus tuo esiin piirteen maahanmuuttajien identiteetin muo-

dostuksesta ja moniulotteisesta asennoitumisesta useisiin maihin, joihin heillä voi olla erityyppisiä siteitä ja joita he pitävät myös koteinaan. (Ronkainen 2006, 240–241; Ronkainen 2009a, 28–29.)

Itsensä kokeminen jonkun maalaiseksi muodostuu melko usein yhtenäisellä tavalla. Vanhempien taustat, nuoren kasvuympäristö, koulunkäynti ja kielitaito kiinnittävät nuorta joko Suomeen, johonkin toiseen maahan tai useaan kansallisuuteen. Kiinnittymisen kokemukset eivät kuitenkaan ole staattisia ja ristiriidattomia. Se, kuinka hyväksytyksi tai syrjityksi maahanmuuttajanuori nuori tuntee kansallisen ja kulttuurisen identiteetin muodostumisen, riippuu ympäröivästä yhteiskunnasta. Syrjintää ja ennakkoluuloja kokevat eniten ne, jotka etnisistä, lähinnä ulkonäköön liittyvistä syistä, mielletään olevan kauimpana suomalaisuudesta. Suomalaisiksi itsensä kokevat ne, joiden kulttuurin, etnisyyden ja uskonnon koetaan muiden mielestä olevan lähinnä suomalaisuutta. Itsensä tunteminen suomalaiseksi muodostuu useimmiten kielen oppimisesta, hyväksytyksi tulemisen kokemisesta ja läsnäolosta. (Ronkainen 2009a, 32–33.)

Venäjänkielinen nuori joutuu usein liittämään omaan etniseen kulttuuriinsa kulttuurisia piirteitä uudesta valtakulttuurista. Nuori elää kahden tai joskus useamman kulttuurin ristikkäisvaikutuksessa ja näin hän ammentaa ajatteluunsa ja toimintaansa erilaisia vaikutteita. Hall (1999, 71) mainitsee, että maahanmuuttajat joutuvat hakemaan omaa positiotaan ”uuden ja vanhan” välillä. Kaikkialla nousee esiin sellaisia kulttuurisia identiteettejä, jotka ovat häilyviä ja siirtymätilassa eri positioiden välillä eivätkä kiinteitä. Ne ammentavat itseensä aineksia yhtä aikaa monista eri kulttuurisista traditioista ja ovat globalisoituneessa maailmassa yhä yleisempiä. Anna samaistaa itsensä suomalaiisiin, koska hän on asunut Suomessa jo kahdeksan vuotta. Suomalaisuus liittyy hänen mielestään siihen käsitykseen, että hän on asunut Suomessa jo useita vuosia. Suomalaisuus on tottumista suomalaisiin elämäntapoihin, vaikka kotona venäläisen kulttuurin piirteet ovatkin vallitsevia.

No, kuitenkin oon mie varmaan suomalainen, koska mie oon suurimman osan miun elämän järkeväst iästä asunut täällä, kuitenkin tottunut tänne elämäntapoihin. Mut kyl mie kuitenkin venäläisten elämäntapojen mukaan elän, ettei myö kotona paljon mitää syödä suomalaisia ruokia, kaikki meiän kaverit ihmetelee et meil on joka päivä keitto, niil ei oo ikinä. (Anna)

Etninen identifioituminen kiinnittyy maahanmuuttajanuoren elämässä usein kielenkäyttötilanteisiin, elämänhistoriallisiin piirteisiin, monipaikkaisuuteen sekä asuinalueeseen ja monietniseen ystäväpiiriin, eikä niin vahvaan sitoutumiseen etniseen ryhmään ja sen kulttuuriin (Haikkola 2010, 226). Etnisen samastumisen määrittelemisen ei ollut itsestäänselvyys haastatelluille nuorille. Nuori joutuu useiden kulttuuristen paineiden alaisuudessa pohtimaan omaa etnisyyttään. Etnisen samastumisen määrittely ei välttämättä ole nuorelle helppoa. Keskisalo (2003, 163) on todennut, että maahanmuuttajanuorten ei välttämättä ole helppo määritellä etnistä samastumista. Nuorille etninen alkuperä sisäissyntyisenä ominaisuutena näyttäytyy jatkuvuuden ja positiivisen kuulumisen tunteena. Ulkopuolelta tulevissa etnisyyden määritelmässä tällainen primordiaalisuus merkitsee valtaa määritellä tietyt yksilöt suomalaisuuden ulkopuolelle verisiteeseen vedoten: ”... *hmmm varmaa aika paljon silt väliltä. En mie oikein osaa sanoa.*” (Valeri)

Monikulttuurinen nuori joutuu usein kamppailemaan löytääkseen oman kansallisen kuulumisensa. Kuulumisen jäsentäminen voi olla vaikeaa, koska se on tärkeä osa itsemäärittelyä. (Ronkainen 2009b, 167.) Keskisaloon (2001, 196) tutkimuksessa ilmeni, että maahanmuuttajanuoret kokivat suomalaistuvansa, mutta he suhtautuivat suomalaisuuteen eri tavoin. Osa heistä halusi suomalaistua ja osa taas halusi säilyttää enemmän etnistä taustaansa. He jakoivat itsensä eri kategorioihin suomalaistumisen mukaan ja käyttivät etnisiä ominaisuuksia toistensa luokittelun, kuten suomalaisetkin heille tekivät. He määrittelivät toisiaan kielen, ulkonäön, vaatteiden ja tapojen mukaan. Maahanmuuttajanuorten keskuudessa käytiin neuvottelua itsemäärittelystä ja toiselta etnisyyden valmiiksi määrittelemistä ehdoista, synnyinpaikasta ja veren perinnöstä. Joidenkin maahanmuuttajanuorten mielestä tärkeintä oli se, mihin itse tunsi samaistuvansa, mutta toiset ajattelivat niin, että perimä ja synnyinpaikka määrittivät yksilöä. Viimeksi mainitut olivat niitä nuoria, jotka halusivat elää venäläisinä Suomessa ja pilkkasivat suomalaistuneita nuoria isänmaan pettureiksi.

Kaksi haastatelluista nuorista koki identifioituvansa venäläiseksi. He eivät kuitenkaan tuoneet esiin, että haluaisivat erottautua suomalaisuudesta. Kumpikaan nuorista ei kokenut tulevansa kategorioituksi erilaiseksi esimerkiksi puhutun kielen perusteella ja näin leimatuksi ei-suomalaisiksi. Alina kertoo tuntevansa itsensä enemmän venäläiseksi. Hän ei kuitenkaan halua täysin erottautua suomalaisuudesta. Hän kokee tulevansa hyvin toimeen suomalaisten kanssa, mutta hänellä on myös kiinteät suhteet Viipurissa asuviin ystäviinsä.

HW: Ootko mielestäs suomalainen, venäläinen vai jotakin silt väliltä?

Alina: No, kyl mie enemmän venäjän puolelle, jotenkin sillai ku mie tuun niitten kans tosi hyvin toimeen. Suomalaisten kaa tuun hyvin toimeen, mut jotenkin mie en oo yleensä ulkona kenenkään kaa tai sillai kyl mie joskus. Ei oo sillai hirveitä haluja, et mie soitan jollekin et mennään ulos tai jotain, en mie oikein jaksa.

Veran puheesta käy ilmi hänen reflektointinsa identiteetistä. Veralle puhuttu kieli on identiteetin määrittelyn kannalta tärkeä. Kieli määrittää hänen kokemustaan itsestään tulla määritellyksi venäläiseksi. Hänellä on myös kiinteät kontaktit Venäjällä asuviin sukulaisiinsa. Hän vierailee entisessä kotimaassaan tiiviisti. Hän kokee myös tietynlaista samuutta venäläisyyteen liittyen tiettyihin kulttuurisiin piirteisiin kuten huumorintajuun. Venäläisyys ilmenee Veralle juuri yhteisen kielen ja tiettyjen kulttuuristen piirteiden kautta. Oman etnisen taustan määrittelemisen ja siihen liittyvien tekijöiden kuvaileminen ei ole nuorelle välttämättä helppoa, vaan kyseessä on enemmänkin tunne.

HW: Koetko olevas Suomalainen, venäläinen tai jotakin muuta?

Vera: Varmaan enemmän venäläinen

HW: Miks?

Vera: En mie tiää, varmaan sen takia, et mie puhun kotona venäjää ja sit aika paljon semmoi. Mie oon vaan huomannut enemmän niinku jotenkin mie oon sielultaan enemmän niinku venäläinen ku mitenkään suomalainen.

Vera: No, välillä se tuntuu, et mie oon siltä väliltä, mut varmaan suurimmaksi osaksi miust tuntuu, et mie oon niinku venäläinen. Et se huumoritaju, se jotenkin se vähän läheisempi tai tälle. Et se tuntuu vähän läheisemmältä, helpommalta. En mie osaa sitä selittää semmoi helposti. Tuntuu semmoiselta.

Ei-suomalaisuuteen ja ulkomaalaisuuteen liittyvä niin sanottu kosmopoliittinen identiteetti voi ilmetä monikulttuurisen nuoren elämässä. Kosmopoliittista identiteettiä luonnehtivat erilaisuuden kunnioittaminen, joustavuus ja avoimuus, jotka syntyvät vuorovaikutuksesta useiden kulttuurien kanssa. Tällainen identifioituminen voi liittyä valtioiden rajat ylittäviin sosiaalisiin verkostoihin. Matkustelu mahdollistaa itsensä määrittelemisen monipaikkaisuuden kautta liikkuvana henkilönä, jolle Suomi ei ole niin tärkeä paikka. Monikulttuuristen nuorten ei-suomalaisilla identiteeteillä on erilaisia syntytapoja ja kytköksiä. Etnisessä identifioitumisessa painottuvat juuret, elämänhistorialliset piirteet ja osittain myös sidokset lähimmäisiin. Osalla monikulttuurisista nuorista etninen identiteetti syntyy määrittelykamppailussa suomalaisuuden kanssa. Kosmopoliittisuus tai liikkuvan ihmisen identiteetti on suu-

reksi osaksi tapa nähdä itsensä suhteessa moniin eri maihin sijoittuviin perheverkostoihin ja tulevaisuuteen, ei välttämättä juuriin ja elämänhistoriaan. (Haikkola 2010, 231- 234.)

Iskaniuksen tutkimuksesta (2002, 215; 2006, 176) ilmeni, että venäjänkieliset opiskelijat pitivät itseään venäläisinä. Venäläisyys ilmeni lähinnä ajatusmaailmassa, luonteenpiirteiden, mielipiteiden ja yhteisymmärryksen kautta. Myös tavat, tottumukset ja käyttäytyminen kiinnittivät heidät venäläisyyteen. Noin puolet tutkimukseen osallistuneista opiskelijoista haluaisi kuitenkin olla sekä venäläisiä että suomalaisia, mikä viittaisi etnisen identiteetin taipumukseen mukautua ja muuttua ajan ja tilanteiden myötä. Venäjänkieliset nuoret samastuvat alkuperänsä ja persoonallisuuspiirteiden perusteella ensisijaisesti venäläisiksi. Venäläisyydellä ja venäjän kielellä on tärkeä rooli nuorten identiteetin rakentumisessa.

Monikulttuurinen ja monikielinen tausta voi olla nuorelle sekä rikkaus että erilaisten ristiriitojen lähde. Toimiminen uuden kasvuympäristön muuttuvissa tilanteissa ja oman elämänpolun löytäminen erilaisten identiteettien kudelmassa ovat nuorella haastava prosessi. Nuoruus on opiskelun, etsimisen ja rajojen ylittämisen aikaa. Nuoren identiteettiä muokkaavat osaltaan ystäväpiiri, koulukokemukset ja opinnoissa menestyminen. (Laihiala-Kankainen, Pietikäinen & Dufva 2002,173–174.)

4.4.2 Ulkoapäin määritelty kansallinen identiteetti

Suurin osa haastatelluista nuorista koki, että he tulivat ulkopuolisten toimesta määritellyiksi suomalaisiksi identiteetiltään. Nuoret eivät tuoneet esiin, että he olisivat tulleet määritellyiksi ”toisiksi” esimerkiksi venäjän kielen osaamisen vuoksi. Suomalaisuuteen kuuluvien tai ulkopuolisuuteen liittyvien määritteiden kuten ulkonäön, kielen tai nimen osalta nuoret eivät kokeneet tulleen kohdelluiksi erilaisina.

Keskisalonen (2001, 188–190) tutkimuksessa ilmeni, että suomalaisnuoret seurasivat, millä tavoin ja minkä verran venäläistaustaiset luokkatoverit lähestyivät normaalia kohti. Lähestyminen sai tapahtua ainoastaan tietyllä tavalla. Suomen kielen ja suomalaisten tapojen opettelua pidettiin suotavana, mutta suomalaiset nimet kuuluivat vain niille, jotka olivat Suomesta kotoisin. Nimi kuvasti ”veren lakia”, eikä aitoa totuutta saanut peitellä. Meidän eli suomalaisten ryhmään ei saanut ujuttautua ilman lupaa, vaan vasta täällä ensin ollei-

den luvalla. Etnisillä ominaisuuksilla tuotettiin eroja arjessa ja niiden avulla oppilaat järjestivät joukkueitaan. Toiset otettiin sisään ja toiset suljettiin ulos. Kansalaisuus menetti merkitystään nuorten puheessa, koska periaatteessa kuka tahansa pystyi saamaan Suomen kansalaisuuden. Koska se oli mahdollinen kaikille, se ei ollut soveltuva eronteon väline. Suomalaisuus ”kunnollisena” kategoriana edellyttää samannäköisyyttä, eli suomalaisuus voi tarkoittaa valkoista (Honkasalo 2003, 167).

Julia arvioi, että häntä pidetään suomalaisena. Hänen oman kuulumisen tunteensa kannalta on merkittävää, että hän on asunut Suomessa kahdeksan vuotta. Hän ei ole kokenut eriarvoista kohtelua, vaan häntä pidetään samanlaisena kuin muitakin. Hän nostaa esiin suomen kielen osaamisen ja suomalaisperäisen nimensä, jotka hänen mielestään liittyvät suomalaisuuteen. Venäjällä ollessaan Julia tuntee olevansa erilainen. Hän ei enää täysin täytä venäläisyyden kriteerejä, vaan esimerkiksi puhuttu kieli tekee hänestä erilaisen. Julian elämässä vierailut entisessä kotimaassa ja suomenkielisten nuorten kanssa vietetty aika voivat voimistaa hänen tunteitaan suomalaisuudesta. Julia on kuitenkin ylpeä omasta etnisyydestään ja kokee ylpeyttä siitä, että hänen elämässään on aineksia kahdesta eri kulttuurista. Se antaa monipuolisuutta asioiden ymmärtämiseen ja hahmottamiseen.

HW: Minkä maalaisena sinua pidetään?

Julia: No, sitä mitä mie oon kysellyt ni, niin tota monet on sanonut, et jos mie en ois aikaisemmin niille sanonut, et mie oon venäläinen, ei ne ois ikinä tajunnut sitä. Sillai nimestä ei oikein näe ja kuulemma mie puhun ihan hyvää suomea.

Julia: No, niin täällä miuta pidetään ihan ku samanlaisena ku muut, ei niinku vierasteta mitenkään. Mut sit enemmän mie oon kyl suomalainen, kun mie meen Venäjälle niin kaikki sanoo, et siul on jo aksentti ja kaikki ja ihan vieras jo. Mut ohan se hienoo, et mie tiiän aika paljon toisest kulttuurista ja mie voin kertoa jotain muusta ja mie ymmärrän asiat vähän eri tavalla ja jokseenkin niin.

Jäsenyyttä suhteessa suomalaisuuteen arvioidaan ulkonäön perusteella, eikä nuorten puheissa muille kuin vaaleille ja sinisilmäisille jää paljoakaan valinnanvaraa. Maahanmuuttajanuorten näkemykset siitä, kuka voi olla suomalainen ja kuka ei, ovat vahvasti syntyperään sidottuja. (Honkasalo 2003, 183.) Tieto maahanmuuttajanuorten ulkomaalaisuudesta määrittelee heidän asemaansa ja sosiaalisia suhteitaan enemmän kuin heidän varsinainen konkreettinen toimintansa. Ulkoapäin osoitettu ulkomaalaisen ja erilaisen leima voi olla

maahanmuuttajataustaiselle nuorelle kuin haarniska, jonka läpi heidän on vaikea saada omaa itseään yksilönä esiin. (Juhila 2004, 27.) Ulkomaalaiseksi luokittelu aiheuttaa maahanmuuttajataustaiselle nuorelle yhteisiä kokemuksia. Vertaissuhteiden tasolla erilaiset luokittelevat käytännöt tulevat esiin maahanmuuttajanuoren liikkumisvapauden rajoittamisena, sosiaalisena eristämisenä ja taakkana olla vakuuttamassa omaa kelvollisuuttaan ja kunnollisuuttaan. (Souto 2011,140, 144, 167.)

Anna pohtii omaa etnistä identiteettiään, joka näyttää määrittyvän tilannekohtaisesti. Kottona Anna puhuu venäjänkielisten vanhempiensa kanssa venäjää ja näin kokee tulevansa määritellyksi venäläiseksi. Suomenkielisten kavereiden kanssa ollessaan, häntä pidetään omasta mielestään suomalaisena.

...ko sellai, jos ne (kaveret) käy meillä, kylhän mie puhun vanhemmille venäjää samalla, mut niitten kaa aina vaan suomee. En mie oikein tiä, en mie osaa sitä. Kyl ne ehkä kotona ne pitää ehkä minuu ihan sellai venäläisenä, mut sit ku on niitten kaa kanssa keskenään , ehkä sit enemmän tuntuu et ois suomalainen. (Anna)

Venäläistaustaisille nuorille osoitetaan koulun nuorten kulttuurissa hierarkian alin paikka. Heidän on kaikkein haasteellisinta saada ystäviä suomalaisten ja muiden maahanmuuttajanuorten keskuudessa. (Souto 2011, 152.) Suomalaisnuoret arvottavat venäläisyyden toisin kuin esimerkiksi englantilaisuuden. Maahanmuuttanuoren venäläinen tausta merkitsi lisätaakkaa suomalaisuutta koskeissa jäsenyysneuvotteluissa. Venäjänkieliset maahanmuuttajanuoret tiesivät, että suomalaistumalla, puhumalla suomea ja käyttäytymällä suomalaisittain, oli mahdollista saavuttaa sosiaalista tunnustusta suomalaisnuorten keskuudessa. Venäjänkieliset nuoret kokivat, että vaikka venäläisyyttä ei arvosteta Suomessa, he eivät kuitenkaan kieltäneet sen merkitystä heille itselleen. Venäläisyys oli osa heitä, jollekin se merkitsi enemmän toiselle vähemmän. He halusivat puhua venäjää, olla muiden venäläisten ystävien kanssa eivätkä peitelleet taustaansa. Maahanmuuttajanuorten taustat tai pikemminkin suomalaisten käsitykset heistä, määrittivät heidän mahdollisuuksiaan enemmän kuin heidän toimintansa koulun arjessa. (Keskisalo 2003, 147–148, 152.)

Monikulttuurinen nuori voi tuntea itsensä ulkopuoliseksi vieraillessaan entisessä kotimaassaan. Hän ei enää kuulu siihen ryhmään, johon on ennen kuulunut. Tunne voi olla myös sama hänen nykyisessä asuinmaassaan. Hän ei koe kuuluvansa muiden joukkoon. Alina,

joka on heti syntymänsä jälkeen muuttanut pois synnyinmaastaan ajattelee, että hänen kaverinsa Venäjällä pitävät häntä suomalaisena ja Suomessa häntä pidetään venäläisenä.

*Suomalaiset venäläisenä ja sitten venäläiset kaverit suomalaisena. Se on sel-
lai aika hassua. (Alina)*

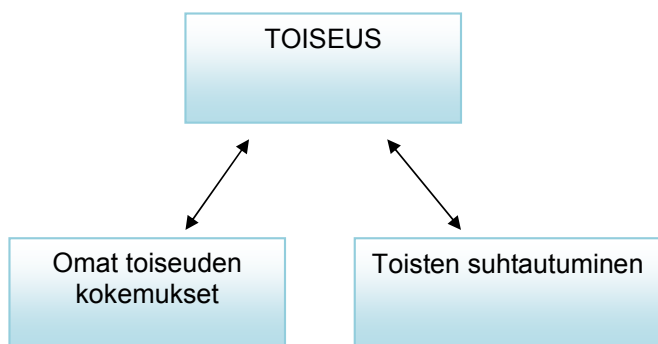
Itsensä pitäminen tietyn maalaisena on sidoksissa ympäröivän yhteiskunnan arvoihin ja käsityksiin, mikä on hyväksyttävää ja mikä ei. Oman ja vieraan kategorisoinnit ja ”toisen tuottaminen” voi luoda todellisuutta, jossa monikulttuurinen nuori tuntee olevansa oman etnisen ryhmänsä parissa aina vähän vieras. (Ronkainen 2009. 35.) Ulkomaalaisuudesta voi tulla keskeinen osa maahanmuuttajanuoren elämää. Se ei välttämättä merkitse vain ulkopuolisuutta suhteessa suomalaisiin vaan yhteisyyttä muiden ulossuljettujen kanssa. Yhteisyys ei tarkoita keskinäistä samanlaisuutta, vaan perustuu siihen, että heitä kohdellaan ikään kuin samoina ulkomaalaisina Suomessa. (Keskisalo 2003, 135–136.) Suomessa on tapa ajatella, että kansa, kulttuuri ja paikka liittyvät erottamattomasti toisiinsa. Suomalaisuus on Suomessa syntyneiden ja kasvaneiden ominaisuus niin kulttuurisesti kuin verenperimältäänkin. Maahanmuuttajan läsnäolo voi olla hyväksyttyä, mutta he sijoittuvat marginaaliin suhteessa suomalaiseksi määrittyvään kulttuuriin ja sosiaaliseen keskukseen. (Rastas 2004, 136–137.)

Valtion tyhjenemisen, ylijärjestyksen liikkuvuuden ja jäsenyyden muotojen moninaistumisen myötä monikulttuurisen nuoren kollektiivinen identifioituminen on tyhjentynyt kansallisesta identiteetistä (Ronkainen 2009. 36). Osa maahanmuuttajanuorista ei sitoudu etnisiin luokiteluihin, vaan vetoaa yleiseen ihmisyyteen ja ihmisten samanarvoisuuteen. Aina ei kuitenkaan ole mahdollista päästä pakoon etnisyyteen liittyviä luokitteluja. Maahanmuuttajataustaiset lapset tulevat iän myötä tietoisiksi uusien asuinmaidensa hierarkkisista luokituksista ja joutuvat miettimään omaa asemaansa suhteessa niihin. (Haikkola 2010, 223.) Haastelluissa tuli myös esiin se, että etnisyyteen perustuvilla luokituksilla ei ole painoarvoa, vaan nuori uskoo ihmisten samanarvoisuuteen ja yleiseen ihmisyyteen.

Itse asiassa ei. Mie en pidä niitä suomalaisena, eikä ne piä minuu venäläisenä varmaankaa. Jotenkin sitä ei es tuu sille esille tälle. Ehkä vaan nimen perusteella, ei mitään muuta. (Vera)

4.5 Toiseus nuorten kokemana

Venäjänkielisten nuorten tietoisuus siitä, millaisena heidät nähdään, vaikuttaa heihin itseensä ja heidän mahdollisuuteensa toimia yhteiskunnan jäsenenä. Nuorten elämässä on tärkeää olla samanlainen kuin muut. Se ettei ole erilainen kuin toinen, on nuoren arkipäivässä tärkeää, missä erilaisuus helposti huomataan ja siihen myös ulkopuolella reagoidaan. Nuorten käsityksiä toiseudesta tarkastellaan omien toiseuden kokemusten ja toisten suhtautumisen pohjalta (Kuvio 7).

KUVIO 7. Toiseus nuorten kokemana

4.5.1 Nuorten omat toiseuden kokemukset

Tavallisuudella on tärkeä asema nuorten elämässä. Lasten ja nuorten elämässä tavallisuus on eräänlainen itsestään selvänä pidetty normi, joka pitää sisällään yhdenmukaisen etnisyyden oletuksen (Harinen 2000, 159–160). Nuorille on tärkeää esittää itsensä tavallisenä. Tavallisuuspuheen merkityksellisyys nuorille voi johtua ambivalenssista, jota sosiaaliselta tai etniseltä taustaltaan tai sukupuoleltaan erilainen nuori kokee pohtiessaan omaa tavallisuuttaan tai normaaliuttaan. Tavallisuus sisältää monentasoisia sosiaalisesti muodostuneita eroja, joita voivat olla sukupuoli, sosiaalinen tausta, seksuaalisuus sekä suomalaisuus, joka määrittyy myös etnisyytenä. (Tolonen 2002, 246–247.)

Kansalaisuus, kansallisuus ja suomalaisuus nähdään helposti yhteneväisinä, ellei jokin omaa elämään liittyvä näkökulma kyseenalaista näkemystä. Tavallisuutta ylläpidetään

monella tasolla. Kouluyhteisöllä on merkittävä rooli siinä, miten nuoret käsittelevät tavallisuuttaan ja erilaisuuttaan. Oppilaskulttuurissa tavallisuus näyttäytyy arkisena. Muista oppilaista ei haluta erottautua. Tämä näkyy vaatetus- ja toimintatyyliessä. Samanlaisuuden ja erilaisuuden rakentuminen koulussa tapahtuu enemmän tai vähemmän hienovaraisten julkisten kohtaamisten kautta. Tavallisuudella määritellään hyväksymisen ja ulossulkemisen rajoja. Rasistit määrittelevät tavallisuuden kulttuurisesti eli se on suomalaisuutta. (Tolonen 2002, 246–247, 259.) Lasten ja nuorten arjessa kuten koulumaailmassa tavallisuutta pidetään itsestään selvänä normina, joka pitää sisällään myös yhdenmukaisen suomalaisuuden etnisyyden oletuksen. Erilaisuus, haluttava asemana tai sen hyödynnettävyys näyttäisivät olevan vasta aikuisuuden kynnyksellä myönteisiä seikkoja. Vaikka erilainen ulkonäkö iän karttuessa muuttuisi nuorten joukossa kadehtituksi pääomaksi, erilaisuuden kokemukset eivät katoa eivätkä muistot siitä, miten erilaisuuden takia on joskus ollut kiusattu tai nimittelyn kohteena ja suljettu pois muiden nuorten joukosta. (Rastas 2002, 13; 2008, 259.)

Haastateltujen nuorten puheesta kävi ilmi, että heistä lähes kaikki olivat pohtineet ja myös kohdanneet sen, että ovat tulleet aikaisemmin määritellyksi venäläiseksi, ulkomaalaisuuden kategoriaan. Kategoriana venäläisyys kuvaa tiettyssä mielessä toiseuden kokemusta. Tämä ulkoapäin tarjottu identiteetti oli venäjänkielisille nuorille leimattu identiteetti. Ihmisen kategorisointi ylläpitää eriarvoisuutta ja tuottaa ihmisille kielteisin ominaisuuksin ladattuja identiteettejä (Juhila 2004, 24).

Leimatun identiteetin kategoriaan joutuminen on vallitseva määrittelytapa, niin ettei määrittelyn kohteena oleva henkilö voi välttää kaikkia niitä tilanteita, joissa se herätetään henkiin. Näissä tilanteissa identiteetin rakentamiselle on pääsääntöisesti kaksi vaihtoehtoa. Henkilö voi joko alistua tai kyseenalaista ne. Leimattujen identiteettien ja kategorioiden kyseenalaistamista kutsutaan vastapuheeksi. Vastapuhe on yleensä sanallista, mutta myös eikielellinen toiminta voidaan ymmärtää vastapuheeksi, kuten esimerkiksi vetäytyminen ja vaikeneminen. (Juhila 2004, 28–29.) Haastatellut nuoret eivät ehdoitta ottaneet vastaan niitä identiteettejä, joita heille ulkopuolelta tarjottiin, vaan kyseenalaistivat niitä ja näin tuottivat vastapuhetta.

Kahdeksasluokkalainen Anna, joka on asunut Suomessa kahdeksan vuotta, kertoo, että hän ei koe itseään mitenkään erilaiseksi nuoreksi. Nuori muokkaa identiteettiään paljon

sen perusteella, millaisena muut ihmiset hänet näkevät. Toiseuden kokemuksella voi olla merkittävä vaikutus nuoren identiteetin rakentumiseen. (Löytty 2005b, 166; Rastas 2008, 248.) Anna kertoo, että niissä tilanteissa, joissa hänet on luokiteltu erilaiseksi oman etnisen taustansa vuoksi, hän on tuonut itsensä esiin omana itsenään, ihmisenä. Hänelle itselleen on sama, onko hän suomalainen vai venäläinen. Nuoren puheesta välittyy käsitys siitä, että hän itse omana persoonanaan on tärkeämpi kuin se, mikä hän on etniseltä taustaltaan.

No ei se miuhun ainakaan vaikuta mitenkään, et tota sellais miulle on ihan sama oonko mie suomalainen vai venäläinen. Et sitten, jos joku ihminen, jonka mie näen jossain ja jos se ei tykkää jotenkin venäläisistä. Sitten vaan mie sanon sille, et ei sitten kiinnosta ja sie oot tommonen. Jos haluat kaverata miun kaa, niin piä miu tällasena millainen mie oon. Eikä sellai, et jos mie oon venäläinen, en mie siun kans ollekaan. (Anna)

...on kuitenkin tottunut olemaan sen kaa, sitten ne ei enää välitä siitä oonko mie venäläinen vai suomalainen. (Anna)

Toiseus on kokemuksellinen käsite ja se ilmaisee henkilön suhdetta toisiin edeten laajempiin yhteisöihin ja yhteiskuntaan, jotka koostuvat toisista. Toiseudessa on keskeisempää johonkin kuulumattomuus kuin johonkin kuuluminen. Toiseus viittaa yksilön kokemukseen erilaisuudesta, ulkopuolisuudesta ja myös eriarvoisuudesta. (Kulmala 2006, 6, 70.) Kuuluminen on olennainen tekijä yhteisöjen rakentumisessa ja ihmisen asettumisessa niihin. Kuuluminen rakentuu kahdella eri tavalla. Kuuluminen tuotetaan diskursiivisesti eli siinä, kuinka me ja muut esitetään, ja toiseksi sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, jolloin kuulumista osoitetaan teoilla. (Lehtonen & Löytty 2003, 12.)

Toiseudella tarkoitetaan sitä, kuinka joku itsestä poikkeava merkitään tai ymmärretään itseä vähempiarvoiseksi. Eroa tehtäessä toiseus on samuuden kieltämistä, rajan vetämistä meidän ja muiden välille. Toiseuttava ajattelu ei tunnista eikä tunnusta yhteisiä ominaisuuksia tai yhteisiä piirteitä. (Löytty 2005a, 9.) Kaikki erot eivät kuitenkaan ole toiseutta (Löytty 2005b, 181). Toiseus ja erilaisuus voivat olla joko kielteisiä tai myönteisiä. Toiseus on kielteistä, jos se johtaa vihamielisyyteen ja aggressiivisuuteen. (Hall 1999, 159–160.) Patokosken (2009, 49–50) tutkimuksesta ilmeni, että nuoret musliminaiset pitivät erilaisuutta vahvuutena. Koska erilaisuus koettiin vahvuutena, se antoi mahdollisuuden olla jotain, mitä muut eivät ole.

Neljätoistavuotias Alina, joka on asunut lähes koko ikänsä Suomessa, kertoo, että alkuaikoina hän koki koulussa tulleen leimatuksi erilaiseksi juuri venäläisyytensä takia. Suomalaisessa kulttuurissa näyttää siltä, että tietyt kansalaisuus- ja kulttuuriyhdistelmät saavat lempeämmän vastaanoton kuin toiset (Harinen & Ronkainen 2003, 314). Maahanmuuttajanuoren kohdalla tavallisen nuoren aseman saavuttaminen vaati useiden ehtojen täyttämistä. Keskisalonen (2003, 150, 152) tutkimuksessa ilmeni, että maahanmuuttajaoppilaita ei määritelty samanikäisiksi nuoriksi, vaan ensisijaisesti erilaisiksi, kollektiivisesti venäläisiksi. Maahanmuuttajanuorten taustat tai lähinnä suomalaisten käsitykset taustasta, määrittivät heidän asemaansa enemmän kuin heidän toimintansa kouluyhteisössä. Kielitaidon puute voi konkretisoitua arjen pienissä toiminnoissa ja olla nuorten kohdalla keskeisenä oman erilaisuuden osoittimena (Juutilainen 2007, 109).

Kyl se sillai pienenä eka- ja tokaluokalla joskus sillai haukuttiin et oot venäläinen ja sillai et oo suomalainen. Mut ei se nyt täs iässä enää se oli jotenkin ihan niinku tavallista, ei se mitään erikoista oo. (Alina)

Tavallisuudella on usein erottautumista tärkeämpi asema nuorten kulttuurissa. Nuorelle on erittäin tärkeää tulla huomioiduksi tavallisena ja he usein pyrkivät esittämään itseään sellaisena. Tavallisuuspuheet ilmaisevat ristiriitatilannetta varsinkin etnisyydeltään erilaisten oppilaiden kohdalla. He voivat pohtia ovatko he tarpeeksi tavallisia ja normaaleja. (Tolonen 2002, 258–259.) Tavallisuus nuorten keskuudessa merkitsee positiivista laatusanaa ja takaa sen, ettei nuori saa liikaa huomiota. Nuorisokulttuurissa tavallisuus näkyy muun muassa ulkoisessa tyyliässä, joka on mahdollisimman tavallinen. Vaatetuksessa tulevat esiin massavaatteet kuten farkut ja t-paidat. (Tolonen 2001, 170–171, 260.)

Kouluyhteisö toimii huomattavana tavallisuuden ja suomalaisuuden tilana (Tolonen 2002, 247). Koulu paljastaa ja peittää nuorten välisiä kansallisuuteen tai muihin yhteiskunnallisiin asemiin liittyviä erilaisuuksia. Toisaalta koulu voi tuoda esiin voimakkaasti nuorten samalaisuuden tai erilaisuuden kokemuksia (Laaksonen 2007, 53). Kouluyhteisön yleinen kulttuurisen homogeneisuuden oletus vaikuttaa nuorten keskinäisiin suhteisiin ja tapoihin määritellä itsensä. Erilaisuus, samanlaisuus, piiloutuminen ja erottautuminen ovat keskeisiä teemoja, joita nuoret käsittelevät omissa kulttuureissaan. Tolosen tutkimuksessa monet nuoret määrittivät itsensä mielellään tavallisiksi nuoriksi, oli kysymyksessä oppilaana oleminen, pukeutuminen tai suhde suomalaisuuteen. (Tolonen 2001, 170–171, 260.)

Erilaisuuden hierarkiat rakentuvat sosiaalisissa suhteissa kuten arkipäivän vuorovaikutus-suhteissa, joissa erot saavat merkityksensä. Maahanmuuttajien yhteiskunnallista asemaa määrittävät erot ovat enemmän valtaväestön tulkinnan tuottamia kuin maahanmuuttajaryhmiin olemuksellisesti kiinnittyneitä piirteitä. Erilaisuuden hierarkiat peilautuvat myös yksilöllisyyteen. Yksilöllisyys on sosiaalisen pärjäämisen tunnus. Mitä enemmän henkilöllä on julkisesti tunnustettuja resursseja kuten kielitaito, kulttuurinen tausta ja ihonväri, sitä omaehtoisemmin hän voi määrittää omaa yksilöllisyyttään suhteessa ryhmään kuulumiseen ja ryhmän toimintatapoihin. Maahanmuuttajanuorilla ei välttämättä katsota näitä mahdollisuuksia ja oikeuksia olevan samassa mitassa kuin valtaväestön nuorilla. (Suurpää 2002, 63–64.) Joillekin maahanmuuttajataustaisille nuorille asema muiden nuorten joukossa lankeaa itsestään, mutta toisten on kamppailtava siitä (Honkasalo ym. 2007, 41).

Valeri on asunut Suomessa yli kahdeksan vuotta. Hän puhuu omasta mielestään paremmin suomen kieltä kuin venäjää. Entisessä asuinmaassaan hän ehti olla lastentarhassa jonkin aikaa. Muutettuaan Suomeen, hän aloitti koulunkäynnin. Hän harrastaa musiikkia, liikuntaa eri muodoissa ja kavereiden kanssa yhdessä olemista. Hän kertoo, että hänen ystäväverkostonsa koostuu suomenkielisistä nuorista, joten hän puhuu venäjää ainoastaan kotona. Valerin puheesta ei nouse kokemus erilaisuuden tunteesta, vaan hänen puheestaan välittyy vahvemmin kuuluminen kuin kuulumattomuus suomalaiseen yhteiskuntaan.

HW: Millaista on olla venäläistaustainen nuori X:ssä (asuinpaikkakunta)?

Valeri: No, ei kai sen kummenpää ku suomenkielinen.

HW: Ootko mississäsi vaiheessa kokenut, et sinuun ois suhtauduttu jollakin esimerkiksi kielteisellä tavalla?

Valeri: No eipä oikeestaan oo tullu sellaista.

Suomalaisnuorten hyväksymä erilaisuus määrittyy samanlaisuudeksi. Erilaisuus nähdään uhkana eikä rikkautena, koska sitä ei pystytä hallitsemaan. Maahanmuuttajataustaiset nuoret hyväksyttiin silloin, kun he käyttäytyivät valtaväestön odotusten mukaisesti. (Keski-salo 2001, 200.) Arkisissa tilanteissa kategorisia rajoja meidän ja muiden välillä voidaan tasoittaa ja madaltaa niin, että rajojen yli voidaan kommunikoida ja rakentaa kiinnostunutta suhtautumista. Marginaalinen henkilö tulee lähemmäksi, kun toinen muuttuu konkreettiseksi ja saa tutut kasvot. Yläasteikäisillä nuorilla ei ole vielä kykyä erilaisuuden hyväksymiseen, jos he jakavat saman fyysisen ja sosiaalisen tilan niin sanotun toisen kanssa. Eri-

laisen hyväksyminen täytyy aina perustella jollakin tavalla, ja toisen on täytettävä tiettyjä ehtoja, esimerkiksi hänen on osattava puhua suomen kieltä. (Harinen 2000, 73–74.)

Tolosen (2002, 265–266) mukaan erilaisuus ja samanlaisuus, erottautuminen ja piiloutuminen, näkyminen ja kuuluminen ovat keskeisiä teemoja nuorten kulttuureissa. Pienikin ulkonäön tai käyttäytymisen poikkeama voi aiheuttaa kiusaamista yhdenmukaisuutta painottavassa kouluyhteisössä. Nuoret haluavat määrittää ja arvottaa itsensä ”tavallisiksi”, olipa kyseessä oppilaana oleminen, pukeutuminen, suhde uskonnollisuuteen tai suomalaisuuteen. Rastas (2002, 10–12) toteaa, että mitä suuremmat mahdollisuudet eri kulttuurista tulevalle nuorella on kuulua maisemaan, sitä epätodennäköisempää on muiden katseiden kohteeksi joutuminen. Erilaisiksi katsotut oppivat tulkitsemaan katseita, kuten he tulkitsevat muitakin asioita ympäristöstään. Nuoret kokivat, että heidän ulkonäkönsä kirvoittaa usein katseita ja hymyä, jotka he tulkitsevat hyvää tarkoittaviksi. Nuoret, jotka ovat joutuneet rasismien kohteiksi, ottavat usein ymmärtäen vastaan katseet, jotka ovat tulkittavissa hyväksyttäväksi. Nuoret näkevät katseissa mahdollisuuden tutustua ihmisiin ja jäädä heidän mieleen. Toisaalta tarve välttää kuulumisen kyseenalaistavia ja erilaiseksi merkitseviä katseita voi saada nuoret toimimaan tavoilla, jotka rajoittavat heidän elämänsä verrattuna muihin samanikäisiin nuoriin.

Muutama haastateltu nuori toi esiin sen, ettei heitä ole leimattu erilaisiksi etnisen taustansa takia, koska he eivät ole erottautuneet suomalaista esimerkiksi poikkeavan ihonvärinsä tai suomen kielen osaamattomuuden takia. Näin he ovat tulleet määritellyiksi tavallisiksi nuoriksi ja heidän kuulumistaan osaksi muuta yhteisöä ei ole kyseenalaistettu. Pienen asuinpaikan ongelmana voidaan pitää sitä, että erilaisuus erottuu eikä ole mahdollisuutta oman kulttuuritaustan kätkemiseen. Pienellä paikkakunnalla voi myös helposti altistaa itsensä oudoksuvien katseiden kohteeksi (Harinen 2007, 40). Rastas toteaa, että (2008, 248–249, 252) rasismi kohdistuu erityisesti niihin nuoriin, joiden ihonväri tai ulkomaalaiselta kuulostava nimi viittaavat Suomen rajojen ulkopuolelle Nuori, joka on ihonväriltään erilainen tai jolla on vieraskielinen nimi, voi joutua rasismien kohteeksi. Valtaväestöstä poikkeava ihonväri voi tuottaa nuorelle kokemuksia siitä, ettei häntä oleteta eikä aina hyväksytä yhtä suomalaiseksi kuin muita.

Igorilla ei ole merkittäviä kokemuksia siitä, että hän olisi tullut määritellyksi erilaiseksi venäläisen taustansa vuoksi. Igor on asunut Suomessa seitsemän vuotta. Alkuajoina jotkut

nuoremmat suomalaiset suhtautuivat häneen kielteisesti, mutta aikuiset kohtelivat häntä hyvin. Igor tuo esiin, että hän ei koe erottuvansa erilaiseksi oman etnisen taustansa vuoksi. Hän kertoo, että häntä on joskus luultu ruotsalaiseksi. Kotona hän puhuu ainoastaan venäjää. Igor kertoo kaikkien ystäviensä olevan suomenkielisiä. Hänellä on kyllä venäjänkielisiä tuttuja, mutta he eivät ole varsinaisesti hänen ystäviään. Hän puhuu suomen kieltä koulussa ja vapaa-ajalla. Toisaalta hän ei myöskään häpeä sitä, että hallitsee myös venäjän kielen. Igorin mielestä venäjän kielen osaamisesta on hyötyä hänen asuinpaikkakunnallaan esimerkiksi juuri venäjänkielisten matkailijoiden auttamisessa. Rastaa tutkimuksen (2008, 260) mukaan maahanmuuttajanuori voi tiettyssä iässä pyrkiä näyttämään mahdollisimman suomalaiselta ja mahdollisimman vähän x-maalaiselta. Oman kehon kiistanalaisuus voi aiheuttaa identiteettipeliä, jossa pukeutumisen ohella tärkeäksi voi muodostua se, minkä näköisten ihmisten kanssa näyttäytyy. Nuori saattaa alkaa karttaa muita maahanmuuttajanuoria, koska hän pelkää tulewansa leimatuksi.

... aikuiset ihan hyvin, mut sit saattaa jotkut nuoremmat, niin saattaa sillai suhtautua vähän huonommin, mut ei yleensä, koska ei niin sillai erota. Välill luulee, et mie oon joku ruotsalainen. Kysyy, et osaat sie puhuu ruotsia? (Igor)

En tiiä, kyl se ainakin, siint on välill hyötyy sellai. Jos on vaikka jotain venäjänkielisiä, kysyy vaikka, niin auttaa. Nii se on kivaa sellai omasta mielestä, ku jos ne ei ymmärrä kuitenkaan sit suomee, ne ei osaa käyttää kieltä. (Igor)

Joillakin haastatelluilla nuorilla oli kokemusta siitä, että he olivat joutuneet luokitelluiksi jollakin tapaa huonoiksi etnisen taustansa takia. Näissä tilanteissa he joutuivat todistamaan heihin kohdistettuja ennakkoluuloja vääriksi. Rasismin seuraukset voivat konkretisoida monikulttuuristen nuorten elämässä jatkuvana todistamisen taakkana. He joutuvat osoittamaan suomalaisnuorten heihin kohdistamat ennakkoluulot vääriksi. Ulkomaalaiseksi tai venäläiseksi luokiteltuina he edustavat aina jotakin pahaa ja ala-arvoista. Käytännössä tuon pahan pois riisumiseksi mikään monikulttuurisen nuoren toiminnassa ei saa muistuttaa heidän erilaisuudestaan. Ulkoapäin asetettu ulkomaalaisen ja erilaisen leima on monikulttuuriselle nuorelle kuin haarniska, jonka läpi hänen on vaikea päästä yksilönä ja ystävävä. (Souto 2011, 144.)

Julia kokee itsensä tavalliseksi nuoreksi huolimatta siitä, että hän on myös kohdannut suomalaisten taholta tullutta ennakkoluuloista käyttäytymistä. Hän sanoo, ettei hän ota sitä

henkilökohtaisesti, vaan on sitä mieltä, ettei hän ole sellainen, joksi jotkut suomalaiset leimaavat venäläisiä ihmisiä. Hänen kaverinsa ovat sanoneet hänelle, etteivät he olisivat tie-neet Julian olevan venäläinen, jos hän ei itse olisi tuonut sitä julki.

En mie oikein koe sitä kovin erilaiseksi, et välillä haukutaan venäläisii, et miten huonoja ne on ja tälläsii. En mie henkilökohtaisesti sitä ota, koska mie tiän, et mie en oo sellainen. Ja miulle monet on niinku sanonut ja sit niinku miulle kaikki monet kaverit puhuu, et miusta ei oikein näe et mie oon sellainen (venäläinen), et jos en ois joskus sanonut sitä, niin ne ei ois tajunut. (Julia)

Tolosen (2002, 258–259) tutkimuksessa ilmeni, että suurin osa monikulttuuristen perheiden lapsista ei korostanut ulkonäöllään etnistä taustaansa. Luokilla kuitenkin tiedettiin, mikäli jonkun oppilaan vanhemmat olivat muualta kuin Suomesta. Näillä luokilla ei julkisesti arvoitettu oppilaiden taustaan liittyviä piirteitä, vaan ne olivat osa arkea. Silti joidenkin oppilaiden oli vaikea sulautua joukkoon ja olla tavallisia. Joillakin oppilailla oli vaikeuksia suomen kielen hallinnassa, tai heitä kiusattiin siksi, ettei heidän ulkonäöstään pidetty. Mitä erilaisempi maahanmuuttajataustaisen nuoren kulttuurinen tausta, tavat tai ihonväri ovat verrattuna valta-yhteisöön, sitä niukemmin hänellä on mahdollisuus ja valtaa määritellä omaa yksilöllisyyttään ja suhdettaan ryhmään ja sen tapoihin. Erilaisuus voi asettaa nuoren toiseuden kategoriaan (Harinen 2005, 10–13). Toisille nuorille suomalaisuus oli oman arjen kautta muodostunut itsestään selvyy, vaikka toinen vanhemmista tai he itse olivat syntyneet muualla kuin Suomessa.

4.5.2 Toisten suhtautuminen nuoriin

Koulu on tila, jossa suomalaiset ja maahanmuuttajanuoret useimmiten kohtaavat toisensa. Rasistisesti asennoituville nuorille maahanmuuttajat ovat tulijoita, jotka ovat meidän maasamme ilman lupaa. Nuoret eivät toivota muuttajia tervetulleiksi, vaan heille jo useamman vuoden Suomessa asuneet tulijat edustivat jotain poisvievää ja ulkopuolista. Nuorten rasistiset kannanotot liittyivät käsitykseen mahdollisimman suuren etäisyyden ylläpitämisestä maahanmuuttajiin. Etäisyys mahdollistaa sen, että uutta ja erilaista ei tarvitse ottaa käsitte-lyyn. Tällöin nuoret voivat pitäytyä valmiina olevien kielteisten mielikuvien ylläpitämisessä. Käsitykset perustuvat ennakkoluuloihin, eikä maahanmuuttajille anneta mahdollisuutta tulla hyväksytyksi. Nuorten rasismi konkretisoituu vihamielisyytenä ja vastustamisena kulttuu-

risesti toista ja vierasta kohtaan. Rasismi on väline, jolla kohtaaminen eri kulttuuria edustavien nuorten kanssa vältetään tai tehdään ongelmalliseksi. (Keskisalo & Perho 2001, 82,89,97.) Rasismi nähdään ihmisen vierasta kohtaan tuntemana pelkona. Toisaalta pelko kuvataan juuri suomalaiseksi eli kulttuurisidonnaiseksi piirteeksi (Suurpää 2002, 184). Rasismi ei perustu biologisiin seikkoihin vaan se on sosiaalinen käytäntö, jossa tiettyjä väestöryhmiä luokitellaan esimerkiksi mustiin sekä valkoisiin (Hall 1992, 296).

Haastatelluissa nuoret puhuivat vähän kokemastaan rasismista. Joistakin nuorista vaikutti olevan vaikeaa kertoa syrjintäkokemuksista. Suurin osa haastatelluista nuorista oli kokenut rasismia jossakin muodossa lähinnä koulunkäynnin alkuvaiheessa, mutta tällä hetkellä, kun he olivat asuneet Suomessa jo useita vuosia, rasismia ei heidän mielestään enää ilmennyt. Rasismin väistelylle voi olla monia syitä. Rasismi on sensitiivinen ja intiimisti itseä koskettava asia (Honkasalo & Suurpää 2007, 107). Monikulttuuriset nuoret voivat peitellä syrjintäkokemuksiaan. Syrjintäkokemuksia voidaan hävetä tai nuori voi syyllistää itseään ja hakea itsestään selitystä kokemalleen syrjinnälle. (Honkasalon 2001, 81–82.) Jos henkilö on joutunut kokemaan rasismia ja sijoittunut kulttuuriseen marginaaliin, tietyt asiat näyttävät toisin kuin niille, jotka omassa arjessaan eivät joudu pohtimaan rasismikysymyksiä. Näin rasismia kokeneiden voi olla vaikea puhua omista rasismin kokemuksistaan. (Rastas 2004, 33.)

Haastateltujen nuorten kokemukset rasismista olivat ilmenneet haukkumisena, syrjivinä tekoina ja kiusaamisena Suomessa asumisen alkuvuosina. Venäjänkielisten nuorten haastatelluissa ei tullut esiin, mihin tilanteisiin ja paikkoihin rasistiset teot paikantuivat. Honkasalo (2001, 85) toteaa, että julkisissa tiloissa monikulttuuriset nuoret joutuvat useimmiten kohtaamaan tuijotusta ja syrjiviä kommentteja. Samoin koulumaailmassa on paikkoja, joissa nuori voi joutua syrjinnän kohteeksi (Souto 2011, 140; Niemelä 2003, 108). Nuorten puheesta ilmeni, että heidän suhtautumisensa esimerkiksi kiusaamiseen ja haukkumiseen oli osittain vähättelevää ja he kokivat näiden tilanteiden olevan yksittäisiä. Honkasalo (2001, 83–84) toteaa, että maahanmuuttajanuoret pyrkivät vähättelemään syrjintäkokemuksiaan ja toteamaan, että tapahtumat eivät ole vakavia. He voivat kuvailla syrjintäkokemuksiaan korostaen rasismin ainutkertaisuutta esimerkiksi toteamalla ”yks vaan” tai yksilöimällä rasistin poikkeavaksi. Rasistiset tilanteet raukeavat yleensä niin, että maahanmuuttajanuoret lähtevät paikalta pois ja kääntävät tilanteelle selkänsä. Maahanmuuttaja-taustaisiin nuoriin kohdistuneet solvaukset kuitenkin loukkasivat, heistä oli kuitenkin pa-

rempi olla vaiti ja ohittaa ne antamatta niille arvoa (Halonen 2009, 42; Keskisalo 2003,147).

Yhdeksäsluokkalainen Jelena kertoo, että suomalaiset ovat haukkuneet häntä. Haukkuminen ei enää ole niin yleistä kuin se oli Suomessa asumisen alkuaikoina, mutta vielä joskus sitä ilmenee. Jelena kertoo haukkumisen olleen loukkaavaa. Hänen reagoititapansa siihen oli pyrkimys olla välittämättä siitä. Hän antoi tilanteen mennä niin sanotusti korvien ohi.

Jelena: ... kyllähän ne jotkut viel jotain sillai välill haukkuu tai jotain sillei. Ei enää niin paljon kuin joskus. Kyl välill joskus kuulee joltai jotain, ei sillei hirveen useest...

HW: Sanoit, et joskus haukkuneet.

Jelena: Kyl sitä kuulee joskus.

HW: Onks ne olleet suomalaisii, jotka on haukkunut?

Jelena: On.

HW: Miten koit sen?

Jelena: Kyl se aluksi oli vähä sillei niinku loukkas tai sillei. Mut kyl se meni, ku anto sen mennä korvien ohi, niin sit nekin vaan unohti sen, jos ei reagoinut siihen niin kovin.

Perhon tutkimuksessa (2010,49, 80) ilmeni, että suomalaiset nuoret pitivät monikulttuuristumista vastustettavana prosessina. Nuoret kuvasivat rasismia omana luonteenpiirteenään ja rassistiseen ympäristöön kiinnittyessään he jakoivat myös rassistisen mielipiteen muiden kanssa ja kokivat yhteisöllisyyttä ja jakamista. Rassistiset vitsit ja niille nauraminen sekä rassistisen väkivallan hyväksyminen kuuluivat yhteisössä jaettuun elämäntapaan. Rasismi kytkeytyi ennakkoluuloihin ja vihamielisyyteen, joiden syyksi ilmoitettiin kulttuurinen erilaisuus. Rasismi kohdistui toisennäköisiin ja toisentapaisiin eli ei-samanlaisiin kuin me.

Rasismin kohteeksi joutuneet maahanmuuttajat voivat kokea itsensä avuttomiksi. He voivat syyttää itseään epäonnistumisesta silloinkin, kun kyseessä on selvä syrjintä. Näin toimiessaan he pyrkivät säilyttämään oman elämänsä hallinnan tunteen. Jotkut maahanmuuttajista pyrkivät vähättelemään rasismia ja syrjintää tai etsimään epäonnistumisen syytä itsestään. (Liebkind ym. 2004, 279.) Syrjintä ja ennakkoluulot voivat vaikuttaa kielteisellä tavalla maahanmuuttajan henkiseen hyvinvointiin ja estää häntä integroitumasta suomalaiseen yhteiskuntaan. Hyvinvoinnin ja syrjintäkokemusten yhteys ei aina ole suora-viivainen. Siihen voi vaikuttaa se, miten maahanmuuttaja reagoi kokemaansa syrjintään ja

onko hänellä olemassa sosiaalista tukea. Oma maahanmuuttajayhteisö voi lieventää syrjinnän haitallisia kokemuksia ja toisaalta myös kontaktit valtaväestöön ovat tärkeitä. Venäläisten taipumus eristäytyä oman etnisen ryhmänsä pariin voi johtua heidän kokemastaan syrjinnästä. (Liebkind ym. 2004, 279–280.)

Myös Victor kertoo, että hän oli kokenut kiusaamista ala-asteella, mutta kiusaaminen oli loppunut ylä-asteelle siirtymisen jälkeen. Hänen puheestaan välittyy käsitys, että kiusaaminen on jotenkin normaalia ja että se menee ajan kuluttua ohi. Hän näkee kiusaamisen olevan tavallinen ilmiö, joka kuuluu arkielämän käytäntöihin. Honkasalon ym. (2007, 40) tutkimuksessa ilmeni, että maahanmuuttajataustaisten nuorten puheesta välittyi kuva rasismien luonnollisuudesta, jota oli vaikea tai mahdoton torjua. Rasismia vastaan on yksilön vaikea kamppailla, koska se ilmenee missä tahansa ja perustuu opittuihin puhe- ja määrittelytapoihin (Huttunen, Löytty & Rastas 2005, 34- 35).

HW: Millaista on olla venäläistaustainen nuori Lappeenrannassa? Onks sinua kiusattu sen takia?

Victor: No oli se ala-asteella, mut ei sitä yläasteella enää.

HW: Miten sie koit tämän?

Victor: Normaalisti, mie tiesin, et se menee jossain vaiheessa kumminkin ohi, se on vaan alussa.

Nuorten kokemukset syrjinnästä ja rasismista ovat yksilöllisiä. Syrjintä ja rasismi ilmenevät sekä näkyvänä fyysisenä ja henkisenä vakivaltana että näkymättöminä tekoina. Näkyviä tekoja ovat esimerkiksi fyysinen uhkailu, vihamielisyys, suora väkivalta, ryhmästä ulkopuolelle jättäminen ja etniseen taustaan, ulkonäköön tai kielitaitoon kohdistuva kielteinen huomio. Näkymättömät syrjivät teot ovat vaikeimmin havaittavissa, sillä ne perustuvat nuoren omiin tuntemuksiin. Nuorten kokemukset rasismista vaikuttavat heidän kokemuksiinsa kuulumisesta sosiaalisissa suhteissa. Kielteiset kokemukset saavat nuoren tuntemaan yksinäisyyttä, toiseutta ja ulkopuolisuutta. (Niemi 2009, 141.) Rasismiksi nimettyjä toimintoja voivat olla erilaiset kommentit, syrjintä ja väkivalta. Niiden ohella arjen kohtaamisessa on myös toimintaa, jonka nuoret ovat itse tulkinneet jopa hyvää tarkoittavaksi, mutta samalla sellaiseksi, joka asettaa heidät olemuksellisesti erilaisiksi tai eri asemaan verrattuna muihin heidän ikäisiinsä suomalaisiin. Ulkonäkö voi olla ensisijainen erilaiseksi merkittäjä. Toiseuden mielikuvat afrikkalaisista, aasialaisista tai venäläisistä vaikuttavat siihen, miten ja millaisina maahanmuuttajataustaiset nuoret nähdään. (Rastas 2002, 5.) Rasismi ei vaadi

tekoja tai näkyvää julisteksellisuutta, vaan se sisältää myös yksin jättämisen kokemuksen ja huomaamattomia rajanvetoja, joita ei ole helppo avata sanoin. Pelkkä katsekin voi olla rasistinen. (Kivijärvi & Honkasalo 2010, 264.) Rasismin merkitys nuorelle ei ole vain suoranaisen rasismin kohtaamista, vaan se vaikuttaa myös yksilön toimintaan arkisissa tilanteissa riippuen siitä millaisiin, rasismin tuottamiin hierarkioihin hänet luokitellaan (Rastas 2009, 58).

Haastatteluissa tuli ilmi, että jotkut venäjänkielisistä nuorista olivat tottuneet heihin kohdistuneeseen haukkumiseen ja nimittelyyn. Haastateltu nuori kertoo, että hän ei ole varsinaisesti kokenut mitään merkittävää syrjivää toimintaa, joka olisi häntä häirinnyt. Hän kokee, että on tottunut siihen, että hän on venäläinen ja samalla myös kaksikielinen.

...no en mie tiia, ei se oo miuta häirinny niin ku yhtään. Mie oon jotenkin tottunut ihan pienestä saakka, et mie oon kaksikielinen. (Vera)

Maahanmuuttajataustaisten nuorten kohdalla rasismin ymmärtämisen vaatimus voi nojautua ajatukseen nuoren ihmisen hyvästä käyttäytymisestä, joka edellyttää toisiaan ymmärrystä muita ihmisiä kohtaan tilanteissa, joissa he ovat joutuneet kokemaan rasismia. Ymmärtämisen vaatimus näyttäytyy vahvasti silloin, kun rasistisina toimijoina ovat itseä nuoremmat tai vanhukset (Rastas 2004, 47). Maahanmuuttajanuoren mahdollisuus ymmärtää ja käsitellä rasismin kokemuksia ja omaa asemaansa suhteessa muihin vaikuttavat myös ympäristön suhtautuminen rasismiin ja nuoren mahdollisuudet käsitellä kokemuksiaan ja omaa erilaisuuttaan muiden samalla tavoin erilaisten kanssa (Rastas 2008, 257). Alina toi haastattelussa esiin, että hänen ollessaan peruskoulun alaluokilla, hän oli tullut haukutuksi johtuen hänen venäläisestä taustastaan. Yläasteikäisenä hän ei enää ollut kokenut rasismia. Puheesta heijastuu näkemys, että hän tietystä mielessä ymmärtää syrjiöiden käyttäytymistä. Alina pyrkii ymmärtämään haukkumista siten, että henkilöt, jotka olivat haukku-neet, ovat nyt kasvaneet isoiksi ja ymmärtäneet, että ei ole järkevää haukkua toista, jos on etniseltä taustaltaan erilainen kuin muut.

Kyl se sillai pienenä ekä ja tokaluokalla joskus sillai haukuttiin, et oot venäläinen ja sillai et oo suomalainen. Mut ei se nyt täs iässä enää, se oli jotenkin ihan niinku tavallista, ei se mitään erikoista oo. (Alina)

Kyl ne nyt on sillai, et kaikki on kasvanut isoksi, ne ymmärtää, ettei siin oo enää mitään järkeä, et haukkuu. Et tää on ihminen niinku ihminen, ihan ei oo

mitään. Pienenä ne, et sie oot eri värinen tai jotain puhut eri kieltä, siul on eri uskonto. (Alina)

Myös Veralla on kokemusta tulla haukutuksi etnisen taustansa vuoksi, vaikka useimmiten ihmiset ovat asennoituneet häneen myönteisesti. Veran puheesta käy ilmi, että hän on pohtinut häneen kohdistunutta rasismia ja päätenyt siihen, että hän on asennoitunut haukkumiseen niin sanotusti menemällä sen yläpuolelle. Rastaa (2002,14; 2004, 38–39) mukaan vanhemmiten erilaiselta etniseltään taustaltaan olevat nuoret oppivat uhmaamaan niitä merkityksiä, joita he kokevat itseensä liitettävän. He voivat puhua ylpeinä niistä rasismin kohtaamistilanteista, joissa he ovat puolustautuneet joko sanallisesti tai fyysisesti. Niissä tilanteissa, joissa he eivät kykene puolustautumaan, tyttöjen kokemuksista voi välittyä yksinäisyyden tunne ja pojissa saattaa ilmetä tarve puolustautua ja selviytyä.

No, se vähän riippuu ihmisporukasta, niin ku aika useesti myös semmoi toiset on kiinnostuneita ja ihan kiltisti, mukavia. Toiset taas semmoi, mitä tuo ryssä tossa tekee. Et mie en oo vaan välittänyt semmosesta ihmisistä, jotka ovat lähteneet haukkumaan ja ajatellut, et niil on vähän tylsää elämässä tai jotain semmosta. Niil ei oo muuta keksittävä. (Vera)

Keskisaloon (2001,177–179, 194; 2003,128) tutkimuksissa ilmeni, että venäläisnuoriin kohdistui yleistä negatiivista puhetta, jota maahanmuuttajista ja pakolaisista Suomessa puhutaan. Nuorten ulkomaalaisvastaisuus näkyi koulun arjessa maahanmuuttajataustaisten nuorten oppilaiden syrjintänä kuten halveksivina katseina, tönimisenä ja nimittelynä. Ennakkoluuloinen käytös tuli selvimmin esiin oppilaiden puheessa. Vallalla olevat puhekulttuurit antoivat välineitä muuttuvan arjen käsittelyyn ja muiden kohtaamiseen. Nimeämällä tulijat joksikin heistä tehtiin tutumpia ja paremmin hallittavia. Koska paikallisilla ei ollut halua tutustua ja tarkistaa uskomustensa todenperäisyyttä, tulijoiden tuntemattomuus epäilytti paikallisia. Suomalaisoppilaille riitti tiedoksi se, että tulijat olivat ryssiä. Sanaan ryssä sisältyy sekä tieto että oikeutus sille, miten suomalainen kohtaa venäläisen. Useimpien paikallisten oppilaiden mielestä suomalaisten ei tarvinnut olla tekemisissä venäläisten nuorten kanssa, koska toiset olivat ryssiä. Suomalaiset oppilaat eivät kyseenalaistaneet suvaitsematonta puhettaan. Heidän käyttämänsä nimittely oli oikeutettua venäläisille, ”mitäs ovat tänne tulleet”. Vaikka maahanmuuttajanuori täyttäisi tietyt kuulumisen kriteerit, kuten suomalaiseen kulttuuriin kasvamisen ja suomalaiseksi identifioitumisen, ympäristö saattaa siitä huolimatta kyseenalaistaa suomalaisiin kuulumisen (Rastas 2002, 3).

Kahdeksan vuotta Suomessa asunut Anna kertoo, että hän ei ole kohdannut mitään erityisempää syrjintää tai rasismia. Vaikka maahanmuuttajataustainen nuori olisi kokenut erilaisia negatiivisen erottelun, syrjinnän tai häirinnän kokemuksia, hän ei kuitenkaan välttämättä nimeä kokemuksiaan rasismiksi (Rastas 2004, 37–38). Tällä hetkellä Annan kaikki ystävät ovat suomalaisia nuoria. Hänen kokemustensa mukaan suomalaisten suhtautumisessa häneen tulee esiin se, että ihmiset ovat tottuneet hänen taustaansa ja ovat hyväksyneet sen.

... ei miul oikeestaan oo yhtään semmosta, ei ainakaan mitään vahvaa. En mie tiiä jotkut on ehkä joskus, kyl ne on kuitenkin tottunut siihen, et mie oon venäläinen. Sitten ne on kuitenkin tottunut olemaan sen kaa, sitten ne ei enää välitä siitä, oonko mie venäläinen vai suomalainen. (Anna)

Valtaväestön nuorten omat kokemukset ja tunteet ovat oikeuttamassa epävarmaa ja luokittelevaa suhtautumista maahanmuuttajanuoriin. Kokemuksellinen tieto ei kuitenkaan aina lisää suvaitsevaisuutta. Myönteinen suhtautuminen yksittäiseen tuttuun ulkomaalaiseen ei välttämättä tarkoita ulkomaalaismyönteisyyttä. Kun epäluuloa herättävä maahanmuuttajanuori muuntautuu yksilöksi, taustalla voi olla vaikuttamassa se, että mistä etnisestä ryhmästä, minkä ikäisestä ihmisestä tai kummasta sukupuolesta on kysymys. (Suurpää 2002, 150,152.)

5 YHTEENVETO JA POHDINTA

Olen kuvannut tutkimuksessani erään itäsuomalaisen yläkoulun venäjänkielisten nuorten käsityksiä elämästä ylirajaisessa tilassa. En ole kuvannut nuorten elämää ylirajaisessa tilassa eli ensimmäisen asteen näkökulmaa, vaan fenomenografisen lähestymistavan mukaisesti toisen asteen näkökulmasta eli nuorten erilaisia tapoja kokea, käsittää ja käsitteellistää ilmiö. (Marton 1981; Häkkinen 1996, 30–32.) Nuorten käsityksiä olen esittänyt kategorioiden avulla. Kuvaus on horisontaalinen, jossa erilaiset kategoriat ovat keskenään yhtä tärkeitä tai samanarvoisia. Kategorioiden ilmaisemat tiedot ovat jo tutkimustuloksia. Halusin tuoda esille tutkimukseen osallistuneiden nuorten kaikki erilaiset käsitykset enkä ole asettanut niitä mihinkään järjestykseen vaan ne ovat samanarvoisia huolimatta niiden esiintymismäärästä. Fenomenografisessa tutkimuksessa ei pyritä etsimään tutkittavan ilmiön tyypillistä olemusta, vaan löytämään erilaisia tapoja eli käsitysten eroavuuksia siitä, miten jokin ilmiö on koettu (Häkkinen 1996, 23–24). Fenomenografiassa käsitys tarkoittaa perustavaa laatua olevaa ymmärtämistä tai näkemystä jostakin. Käsitys on ymmärrystä tietystä ilmiöstä. (Häkkinen 1996, 23; Niikko 2003, 25; Huusko & Paloniemi 2006, 164.) Tässä luvussa esitän niitä johtopäätöksiä, jotka perustuvat omaan tutkimukseeni ja aikaisempaan tutkimustietoon. Tutkimustulososuudessa olen verrannut tutkimustuloksia olemassa olevaan tutkimustietoon.

5.1 Suomi- Venäjä ylirajainen tila toiminta- ja oppimisympäristönä

Identiteetin rakentuminen ylirajaisessa tilassa

Tutkimukseen osallistuneet nuoret olivat muuttaneet Suomeen varhaislapsuudessa. Suurin osa nuorista koki identifioituvansa vähän suomalaiseksi ja vähän venäläiseksi. Useimmille nuorille sekä suomalaisuus että venäläisyys olivat osa heidän identiteettiään. Nuoret perustelivat osittaista identifioitumistaan venäläiseksi muun muassa siksi, että heistä osa on aiemmin asunut Venäjällä, he puhuvat venäjän kieltä kotona ja heillä on sukulaisia Venäjällä. Toisaalta osittaista identifioitumista suomalaiseksi nuoret perustelivat sillä, että heidän ystäväpiirinsä koostuu lähinnä yksinomaan suomalaisista nuorista. Tutkimukseen osallistuneiden nuorten kohdalla kahden kulttuurin osallisuus nuorten arjessa näyttäytyi rikkautena.

Nuorten puheessa tuli esiin myös se, että etninen identifioituminen vaihtui sen mukaan, oliko nuori suomalaisten tai venäläisten henkilöiden seurassa. Nuorten kohdalla etninen identifioituminen ei ollut staattista vaan se muuttui tilanteen mukaan. Nuorille oli kehittynyt kyky sopeutua eri tilanteisiin ja he pystyivät vaihtamaan identiteettiä aina tilanteen edellyttämällä tavalla esimerkiksi puhumalla kotona vanhempien kanssa venäjää. Kieli voi olla maahanmuuttajataustaiselle henkilölle erittäin merkittävä kansallisen identiteetin symboli, vaikka hän ei täysin omaa kieltään hallitsisikaan. Kielen merkitys kuitenkin vaihtelee eikä se ole kaikille etnisille ryhmille suinkaan tärkein kulttuuriaines. Joillekin maahanmuuttajataustaisille henkilöille uskonto määrittää etnistä identifioitumista merkittävällä tavalla. (Liebkind 1994, 23; Phinney 1990, 18.) Phinneyn ym. (2001) mukaan niin sanottu kaksois-samaistuminen on mahdollista ja näin maahanmuuttajataustaisen henkilön kuuluessa kahden eri ryhmään, hän omaksuu monikulttuurisen identiteetin. Etnisen identiteetin omaksumisella ja ylläpidolla on vaikutusta akkulturaatioprosessiin. Ylirajainen kuuluminen voi rakentua lähes samanlaiseksi molempiin kotimaihin, jos juuret, asuinhistoria ja osallistuminen tukevat sitä (Ronkainen 2009, 141).

Muutamit haastatelluista nuorista kokivat identifioituvansa venäläiseksi. Nuoret, jotka samastuvat identiteetiltään venäläiseksi, pitivät vahvaa kielitaitoa ja kiinteitä kotimaansuhteita syynä venäläiseen identiteettiin. Etninen ja kielellinen identiteetti ovat kiinteästi yhteydessä toisiinsa, vaikka äidinkielen merkitys näyttäisikin säilyvän etnistä taustaa tärkeämpänä. Kieli on myös ensimmäinen työkalu, jonka avulla maahanmuuttaja pääsee käsiksi uuden maan elämään ja kulttuuriin. Kielestä tulee välikappale, jonka avulla ollaan yhteydessä yhteisöön. (Iskanus 2002, 205, 216). Myös entiseen kotimaahan liittyvien kulttuuristen käytäntöjen ja venäläisyyteen liittyvien persoonallisuuspiirteiden läheisyys vaikuttivat venäläiseksi identifioitumiseen. Vaikka nuoret määrittelivät itsensä venäläiseksi, he eivät kokeneet, että suomalaiset nuoret olisivat kategorioineet heidät erilaisiksi esimerkiksi äidinkielen vuoksi. Nuoret eivät halunneet itse tietoisesti erottautua suomalaisuudesta ja suomalaisista nuorista. Heidän sosiaalinen verkostonsa ei myöskään koostunut pelkästään muista venäjänkielisistä nuorista. Nuorten keskuudessa ei ollut nähtävissä akkulturaatioasenteen suhteen separatismia. Akkulturaatioasenteena separaatio voi aiheuttaa sopeutumisvaikeuksia ja johtaa syrjäytymiseen (Soilamo 2008, 33).

Muutama haastateltu nuori koki itsensä suomalaiseksi. He perustelivat suomalaiseksi identifioitumistaan lähinnä sillä, että olivat asuneet suurimman osan elämästään Suomessa ja tottuneet suomalaiseen elämäntapaan. Haastattelussa ei kuitenkaan tullut esiin, että he olisivat hävenneet omaa etnistä taustaansa ja pyrkineet peittelemään syntyperäänsä. Heidän kohdallaan ei vaikuttanut siltä, että he olisivat edustaneet akkulturaatioasenteeltaan assimilaatiota. Heidän elämässään venäläisyys tuli esiin muun muassa kotona puhutun venäjän kielen ja kulttuuristen käytäntöjen kautta. Kaikkien haastateltujen nuorten kohdalla venäjän kielen käyttö sijoittuu lähinnä kotona tapahtuvaan kommunikointiin, kun taas kaikki muu kommunikointi kuten koulussa ja ystävien kanssa tapahtuu suomen kielellä. Kukaan haastatelluista nuorista ei tuonut esiin, ettei hän haluaisi säilyttää omaa kulttuurista ja kielellistä taustaansa.

Suurin osa haastatelluista nuorista tunsi, että suomalaiset määrittelivät heidät etniseltä identiteetiltään suomalaisiksi. Heidän omakohtaisissa kokemuksissaan ulkomaalaisuus tai toiseus ei noussut esiin eikä määrittänyt heitä toiseuden kategoriaan. Nuoret eivät myöskään tuoneet esiin, että heidän suomalaisuuttaan olisi arvioitu tiettyjen suomalaisuuden kriteerien kuten kielen, kulttuurin, veren ja subjektiivisen identiteetin perusteella (ks. Haikkola 2010, 234). Haastatelluilla nuorilla suomen kielen osaaminen ja sosiaaliset verkostot suomalaisiin nuoriin tukivat hyväksytyksi tulemistä osaksi suomalaista yhteiskuntaa. He eivät kokeneet, että heidän kohdallaan suomalaiseksi määrittelyä olisi kyseenalaistettu heidän erilaisten juuriensa takia. Haastatteluissa ei tullut esiin näkemys, että nuorten välisissä vertaissuhteissa suomalainen voi olla ainoastaan silloin, kun sitä ei voi millään kiistää (Haikkola 2010, 234, Souto 2011, 194.) Ainoastaan kaksi haastatelluista nuorista koki tulevaisuutensa määritellyksi venäläiseksi ja tähän määrittelyyn oli pitkälti vaikuttamassa heidän puhumansa venäjän kieli. Venäläiseksi määrittyminen ei kuitenkaan heidän kokemuksissaan merkinnyt vertaissuhteiden tasolla toiseuden rooliin joutumista. Yhden nuoren pohdinnoissa tuli esiin, että ihmisten lokeroiminen tietyn kansakunnan jäseneksi ei ole merkityksellistä, vaan hän uskoi omien kokemusten perusteella yleiseen ihmisyyteen.

Ylirajaisuus ilmeni haastateltujen nuorten elämässä sosiaalisissa suhteissa. Haastatelluille nuorille perhe ja sukulaisuus näyttäytyivät laajempänä läheisten ihmisten verkostona kuin yleensä Suomessa määriteltä perhemalli. Lähes kaikkien nuorten mielestä perhe ei määrittynyt pelkästään Suomen rajojen sisällä asuvaksi ydinperheeksi. Nuoret käsittivät omalla perheellään olevan ylirajainen luonne. Ylirajaiseen perheeseen nuoret määrittelivät kuulu-

van lähinnä Venäjällä asuvat isovanhempansa ja joitakin sukulaisiaan. Lähes kaikilla nuorilla oli yhteydet entisessä kotimaassaan asuviin isovanhempiinsa ja osaan sukulaisista. Haastatellut nuoret eivät pääsääntöisesti kokeneet, että heillä olisi ollut koti useammassa paikassa, vaan varsinainen koti sijaitsi Suomessa. Haastatteluista välittyi, että nuoret kokivat kodin koostuvan läheisistä ihmisistä ja paikkana, joka tarjoaa turvaa. Kodilla on tärkeä merkitys identiteetin rakentumisessa. Koti antaa nuorille tunnetta johonkin kuulumisesta. Kodin kautta nuori rakentaa omaa identiteettiään. (vrt. Huttunen 2002; Siim 2006.)

Tutkimukseen osallistuneiden nuorten perhe sosiaalisina vuorovaikutussuhteina ulottui Suomessa asuvan ydinperheen ja nykyisen asuinmaansa rajojen yli. Maahanmuuttajan suhteet entiseen kotimaahansa voivat olla komplisoituja ja vivahteikkaista. Maahanmuuttajataustaisen henkilön orientoituminen transnationaalissa tilassa voidaan ymmärtää dynaamisena prosessina, jossa eri paikkojen ja tilojen tarjoamia mahdollisuuksia ja rajoituksia punnitaan ja arvioidaan suhteessa toisiinsa ja suhteessa niiden tarjoamiin hyvän elämän mahdollisuuksiin. Maahanmuuttajien identifioitumisen prosessit ja konkreettiset sosiaaliset käytännöt yltyvät usein monin tavoin kansallisten rajojen yli. Maahanmuuttaja voi olla suhteessa useampaan maantieteelliseen paikkaan ja siten useampaan kulttuuriseen järjestykseen. (Huttunen 2002, 44, Huttunen 2004, 153.) Transnationaalisen verkoston eri paikoilla voi olla maahanmuuttajanuoren identiteettiä muokkaava ominaisuus (Haikkola 2012a, 45). Transnationaalisen sosiaalisen tilan johdosta toisen sukupolven maahanmuuttajanuoret voivat kohdata ristiriitaisia odotuksia siitä, miten heidän tulisi toimia suhteessa moneen eri maahan sijoittuneeseen perheeseen ja sukuun nähden. Tämä voi myös monimutkaistaa nuoren identiteettiprosesseja, kun hän joutuu tasapainoilemaan erilaisten vaatimusten välillä. (Levitt 2009.) Transnationaalisuuteen liittyvä liikkuvuus irrottaa maahanmuuttajataustaisen henkilön kuulumisen ja identiteettiprosessit yhdestä paikallisesta kontekstista ja näin transnationaalisuudella on vaikutusta globaaliin kytkeytyvien identiteettien muodostumisessa (Vertovec 2004, 24–26; Davydova 2006, 44–46).

Haastatelluille nuorille ylijärjestyneet kontaktit lähtömaahan näyttäytyivät lähinnä satunnaisina tai ne olivat yhteydessä nuorten vanhempien ylijärjestyneisiin käytäntöihin. Tutkimukseen osallistuneet nuoret eivät itse olleet luoneet omia ylijärjestyneitä verkostoja (vrt. Faist 2000). Nuoret olivat yhteydessä sukulaisiinsa virtuaalisesti lähinnä puhelimen välityksellä. Ainoastaan muutama nuori oli itse aktiivinen osapuoli ylijärjestyneiden sosiaalisten verkostojen ylläpitämisessä. Nuorten kohdalla oli tyypillistä, että kontaktit eri muodoissa olivat olleet tiiviimpiä

lähtömaahan uuteen asuinmaahan muuton alkuvaiheessa, kun taas haastatteluhetkellä ne olivat satunnaisia. Nuoret vierailivat vanhempiensa kanssa sukulaistensa luona lomaaikoina. Vierailut olivat nuorille lomaa Suomesta. Haikkolan (2012b, 215–219) mukaan maahanmuuttajanuoret ovat osana perhettään osallisina transnationaalisen elämän käytännöistä. He tietävät entisessä kotimaassa asuvien ihmisten elämästä. Nuorten oma aktiivisuus ei mittaa heidän transnationalisuuttaan, vaan sen yksi merkitys löytyy transnationalisuuden läsnäolosta osana heidän perheensä arkea. Perheen transnationaalinen konteksti ja kontaktit eivät välttämättä merkitse nuoren näkökulmasta osallisuuden kokemusta. Vaikka lähes kaikki haastatellut nuoret eivät itse olleet kovinkaan aktiivisia yhteydenpidossa, niin entisessä kotimaassa asuvat sukulaiset vaikuttivat nuorten puheen perusteella olevan heille merkityksellisiä. Ylirajaisella perheellä voi olla tärkeä merkitys nuoren elämässä uuteen asuinmaahan integroitumisessa ja se voi toimia emotionaalisen tuen antajana ja tukea nuorta uuteen kulttuuriin kiinnittymisessä (vrt. Liebkind & Jasinskaja 2000; Bryceson & Vuorela 2002).

Nuorten vieraillessa entisessä kotimaassaan heidän kokemuksistaan välittyi positiivisuus. Lähtömaa muistettiin nykyisen asuinmaan rinnalla paikkana, jossa voi vierailla ja siitä voi olla ylpeä, mutta siihen ei liittynyt kaipausta. Muutama nuorista toi esiin, että lähtömaan tietyillä paikoilla ja niihin liittyvillä kokemuksilla kuten päiväkodilla oli tärkeä merkitys nuoren elämässä. Maahanmuuttajanuorelle entiseen asuinmaahan liittyvät paikat ja niihin liittyvät kokemukset ovat tärkeitä identiteetin muodostumisessa (Siim 2006; Niemi 2011). Vierailuilla kukaan haastatelluista nuorista ei kokenut olevansa ulkopuolinen jäsen, vaikka joidenkin nuorten puheesta ilmeni, että he kaipasivat Suomessa asuvia ystäviä ja elämää nykyisessä asuinmaassa. Tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että nuorilla oli tärkeä suhde sekä lähtömaahan että nykyiseen asuinmaahan (vrt. Siim 2006, 102). Transnationalisuuteen liitettävä mahdollinen kuuluminen kahteen paikkaan voi muuttua tunteeksi siitä, ettei kuulu oikeastaan mihinkään (Haikkola 2012a, 70).

Sosiokulttuurinen oppiminen

Haastatteluun osallistuneiden nuorten puheesta välittyi vahva kuulumisen tunne kouluyhteisöön sekä ystävä- ja harrastusverkostoon. Nuoret olivat vahvasti kiinni suomalaisessa yhteiskunnassa juuri koulun kautta. Heidän ystäväpiirinsä oli suomalaistunut Suomessa asuttujen vuosien myötä. Haastatteluhetkellä ystävyys-suhteet painottuivat selvästi suoma-

laisten nuorten kanssa solmittuihin ystävyys-suhteisiin. Koulu oli nuorille tärkeänä ystävyys-suhteiden solmimispaikkana ja osalle nuorista ystävyys-suhteet olivat muodostuneet jo alakouluvaiheessa. Vain kahdella nuorella sosiaalinen verkosto koostui lähinnä venäjän-kielisistä nuorista. Kotoutumisen kannalta olisi tärkeää, että maahanmuuttajanuorella ystäväverkosto koostuisi sekä uuden asuinmaan nuorista että etnisen ryhmän nuorista. Samoin ylirajaiset ystävyys-suhteet ja ystävyys-suhteet samaa etnistä taustaa olevien nuorten kanssa voivat antaa nuorelle emotionaalista tukea, etenkin niissä tilanteissa, joissa nuori voisi kokea toiseutta. (vrt. Honkasalo 2007; Kautto 2009.)

Tutkimukseen osallistuneet nuoret perustelivat venäjänkielisen ystäväverkon vähäisyyttä muun muassa sillä, että suomenkielisten ystävien kautta on mahdollisuus verkostoitua laajemmin muiden nuorten kanssa. Haastatelluilla nuorilla ystävyys-suhteet kytkeytyivät kouluympäristöön ja nuoren harrastustoimintaan. Haastatelluille nuorille ystävyys-suhteiden solmimisen esteenä ei myöskään ollut heikko suomen kielen osaaminen.

Haastatteluissa ei ilmennyt, että etninen tausta olisi vaikeuttanut ystävyys-suhteiden solmimista (vrt. Törrönen & Vornanen 2002). Ystävyys-suhteilla on tärkeä merkitys maahanmuuttajataustaisen nuoren identiteettiin, itsetuntoon ja kotoutumiseen. Samoin suomenkielisten nuorten solmitut ystävyys- ja kaveruussuhteet nopeuttavat ja vahvistavat maahanmuuttajataustaisen nuoren suomen kielen oppimista. (Heikkinen 1999; Talib & Lipponen 2008.) Jos nuoren kokemukset identiteetin alueella ovat valtauttavia, kehittyä hänen käsityksensä itsestään, kulttuuritaustastaan ja kyvyistään myönteiseen suuntaan. Yhteisölliset kokemukset voivat edistää maahanmuuttajanuoren tunnetta esimerkiksi kouluyhteisöön kuulumisesta tai vastaavasti lisätä ulkopuolisuuden tunnetta. (Juutilainen 2007, 108.)

Tutkimuksessa ilmeni, että nuorten vapaa-aika sisälsi harrastustoimintaa, jossa oli mukana suomenkielisiä nuoria. Nuoret harrastivat liikuntaa, musiikkia tai vaan kavereiden kanssa oleilua. Nuorten harrastustoiminta ei kuitenkaan sisältänyt oman etnisen kulttuurin perinnetoimintaa. Haastattelussa ei ilmennyt, että nuoret olisivat jääneet suomalaisen yhteiskunnan vapaa-ajan toiminnan ulkopuolelle. Harrastustoiminta on nuorelle tärkeä suomalaiseen yhteiskuntaan liittymistä edistävä tekijä. Vapaa-aika erilaisine toiminnan muotoina tarjoaa maahanmuuttajataustaiselle nuorelle luontevan paikan kohdata valtaväestön nuoria. Tutkimukseen osallistuneiden nuorten kohdalla ei ilmennyt, että he olisivat jääneet yksin ja kokeneet sivullisuutta tai identiteettiongelmia. Varsinkin venäläistaustaisten nuorten

arjessa on kuitenkin havaittavissa, että nuori jää helposti yksin ja vapaa-ajan toiminta tapahtuu pelkästään oman etnisen ryhmän nuorten parissa. On todettu, että nuorten maailmassa tyytyväisyys vapaa-aikaan, ihmissuhteisiin ja elämään korreloivat voimakkaasti keskenään. (Keskisalo 2003; Myllyniemi 2008; Kivijärvi & Harinen 2009, 81.)

Nuorten haastatteluista kävi ilmi, että lähes kaikki nuoret olivat Suomessa asumisen alkuvaiheessa kokeneet eriasteista syrjintää, mutta tällä hetkellä heistä kukaan ei tuntenut olevansa erilainen oman etnisen taustansa takia. Nuorten mielestä heidän taustansa venäläisenä oli asettanut heidät aikaisemmin toiseuden kategoriaan. Nuoret eivät kuitenkaan olleet hyväksyneet heille ulkoapäin tarjottuja identiteettejä, vaan olivat kyseenalaistaneet niitä. Haastatelluilla nuorilla oli erilaisia tapoja käsitellä heihin kohdistettua syrjintää. Osa nuorista oli kokenut rasismia osittain normaalina asiana, joka menee ajan kuluessa ohitse. Heidän kohdallaan oli havaittavissa rasismia ymmärtämisen vaatimus. Osa nuorista oli asettunut rasististen loukkausten yläpuolelle. He olivat uhmanneet heihin kohdistettuja toiseuden määrittelyä. (vrt. Rastas 2004; 2008; Harinen 2007.) Kaikki nuoret olivat pohtineet toiseuden kokemuksia ja heillä oli yksilöllisiä tapoja käsitellä rasismia. Vaikka rasistiset kokemukset olivat koskettaneet heitä eri tavoin ja he olivat joutuneet neuvottelemaan identiteettiinsä liittyvistä asioista, nuorten puheesta välittyi kuitenkin se, että he olivat pystyneet käsittelemään omia erilaisuuden kokemuksiaan. Rasistisilla kokemuksilla ei näyttänyt olevan merkittävää vaikutusta nuorten sosiaalisiin suhteisiin. He eivät jääneet ulkopuolisiksi vaan näyttivät integroituvan hyvin uuteen kulttuuriin. Kontaktit muihin ikätovereihin ja erilaisiin yhteiskunnallisiin instituutioihin muodostavat sen sosiaalisen verkoston, jossa nuori elää ja toimii. Jäsenyys tietyssä sosiaalisessa verkostossa on yksilöllisyyttä korostavan yhteiskunnan nuorelle hyvin tärkeää, sillä vasta verkoston jäsenenä nuori tuntee kuuluvansa johonkin, olevansa osallinen jossakin. (Heikkinen 1999, 133.)

Haastatellut nuoret eivät halunneet samaistua yhteen kulttuuriseen tapaan ja käytäntöön. He eivät enää kokeneet itseään oman etnisen kulttuurinsa edustajaksi. Suurimmalla osalla haastatelluista nuorista arki koostui sekä venäläisistä että suomalaisista kulttuurisista käytännöistä. Entinen kotimaa oli heille lähinnä paikkana, jossa voi vierailla ja tavata sukulaisia, mutta nykyisin heidän elämänsä oli Suomessa. Nuorille lähtömaa oli silti paikka, joka oli säilynyt heidän muistoissaan myönteisenä. Kukaan nuorista ei arvioinut lähtömaata kohteena, johon olisi liittynyt negatiivisia kokemuksia. Lähtömaa ei hahmottunut haastatelluille nuorille identiteetin kiintopisteenä, vaan identiteettiä rakennettiin vahvasti uuden

asuinmaan elämän sisällöistä lähtömaan muistoja ja kokemuksia unohtamatta (vrt. Huttunen 2002, 334.)

Haastatteluissa ei ilmennyt, että nuoret olisivat joutuneet neuvottelemaan oman etnisen ja nykyisen kotimaan kulttuurin ja elämänmuodon välillä. Entisen asuinmaan kulttuuriset tavat näyttäytyivät nuorten elämässä lähinnä kodin ruokailutottumuksissa. Nuoret pitivät myös venäjän kieltä tärkeänä kulttuurin säilyttämisen välineenä ja perustelivat sitä lähinnä tulevaisuuden työelämän kannalta. Nuoret eivät tuoneet esiin, että he olisivat peitelleet venäläisen kulttuurin aineksia, vaan heidän tämän hetkisessä elämässä sekä suomalaisen että venäläisen kulttuurin ainekset olivat sekoittuneet. Muutaman nuoren kohdalla ilmeni, että heidän elämässään oli vaikutteita myös muista kulttuureista ja ne olivat luonteva osa heidän arkeaan. Haastatteluissa ei ilmennyt, että nuorten elämässä eri kulttuurien vaikutteet olisivat aiheuttaneet identiteettisekaannusta, vaan nuoret kokivat eri vaikutteet luonnollisena osana heidän elämässään. He eivät joutuneet tekemään valintoja oman etnisen ryhmänsä ja valtaryhmän välillä. (vrt. Talib & Lipponen 2008, 162; Pyykkönen & Saukkonen 2009.)

5.2 Tulosten arviointia

Kaikki tutkimukseen osallistuneet nuoret olivat muuttaneet Suomeen varhaislapsuudessa joko molempien vanhempiensa tai toisen vanhempansa kanssa. Suomeen muuton motiivit eivät olleet nuorten omia, vaan heidän vanhempiensa. Tutkimukseen osallistuneet nuoret olivat muuttaneet Suomeen ennen peruskoulun aloittamista tai juuri peruskoulun alaluokkavaiheessa.

Maahanmuutto voi olla nuorelle hämmentävää aikaa. Hän on siirtymässä jostain tutusta ja hallitusta johonkin tuntemattomaan, josta hänellä ei vielä ole kokemusta. Maahanmuuttajuus on siirtymiä yhteiskunnasta toiseen. Yksi haasteista on täysivaltaisen jäsenyyden saavuttaminen uudessa yhteiskunnassa. Siirtymä voi olla erittäin haasteellista silloin, kun maahanmuutto sijoittuu aikaan, jolloin nuorella on esimerkiksi murrosikä. Lapset ja nuoret selviytyvät samanaikaisista välitiloissa elämisestä eri tavoin. Tähän vaikuttavat eri tekijät, muun muassa lasten ja heidän perheidensä mukanaan tuomat resurssit, vastaanottavat

yhteiskunnan ominaisuudet ja ympäristöstä saatu sosiaalinen pääoma. (Alitolppa-Niitamo 2003, 19–20.)

Tähän tutkimukseen osallistuneet nuoret jäsensivät elämäänsä ja identiteettiään ylijärjestyksessä tilassa eri tavoin. Tutkimuksessa kävi ilmi, että kaikki nuoret olivat pohtineet ja reflektoineet omaa etnistä identiteettiään. Haastateltaville nuorille ei välttämättä ollut helppoa heti määritellä, mihin kulttuuriseen ryhmään he kokivat kuuluvansa. Nuorten etnisen identiteetintuntemuksen pohdinnissa tulivat esiin heidän omat juurensa ja sidoksensa lähtömaahan. Haastatelluille nuorille arkielämän paikat, kuten kaveripiiri, asuinpaikka ja koulu, olivat keskeisiä kuulumisen kokemuksessa (vrt. Haikkola 2010, 223). Haastatellut nuoret pitivät itseään eri tavoin etnisen ryhmän jäsenenä kuten suomalaisena. Osalle nuorista päivittäin ystävien kanssa puhuttu suomen kieli määritteli suomalaiseksi identiteetintuntemusta. Toisille asuinmaa oli merkityksellinen identiteetintuntemuksen kannalta. Maahanmuuttajanuorelle etninen identiteetti on jatkuvan itsemäärittely- ja itsearviointiprosessin tulos. Etninen identiteetti muuttuu akkulturaatioprosessin aikana maahanmuuttajan ollessa vuorovaikutuksessa oman etnisen ryhmän ja muiden ympäröivien ryhmän jäsenten kanssa. (Liebkind 1994, 23, 29.)

Nuoruudessa identiteetin kehittyminen voi olla haastavaa, varsinkin, jos nuori joutuu neuvottelemaan erilaisissa yhteisöissä ja jopa niiden välillä (Phinney 1990; Liebkind 1994, 29–30). Tutkimukseen osallistuneet nuoret olivat joutuneet neuvottelemaan identiteettiinsä liittyvistä asioista. Nuorten kohdalla ei ilmennyt, että eläminen ylijärjestyksessä olisi tuonut lisähaasteita identiteetin rakentumiselle. Monipaikkaisen elämismaailman erilaiset ehdot vaikuttavat identiteettien rakentamiseen, neuvotteluun ja tuottamiseen. Maahanmuuttajanuoren arjessa transnationaalisen verkoston eri paikat, kuten eri maat, nähdään moninaistuneena kontekstina, joilla on omat identiteettiä muokkaavat ominaisuutensa. (Haikkola 2012, 45.)

Haastatelluille nuorille oma perhe ja ystävät antoivat voimaa. Juuri perheen ja ystävien verkoston kautta nuoret saivat hyväksytyksi tulemisen kokemuksia. Tutkimukseen osallistuneille nuorille monikulttuurinen ja kaksikielinen tausta oli rikkaus. Nuoret pystyivät ammentamaan siitä aineksia oman identiteettiinsä rakentamiseen. Tutkimuksessa kävi ilmi, että kaikille nuorille venäjän kieli oli tärkeä osa identiteetin rakentamista, vaikka nuorten arjessa sosiaalisten suhteiden ylläpitäminen tapahtui lähes kokonaan suomen kielellä. Tutki-

muksen tulosten perusteella voi päätellä, että haastateltujen nuorten elämässä identiteetin rakentamisen ainekset vaikuttivat olevan tasapainossa ja nuorten voidaan olettaa olevan matkalla kohti monikulttuurista identiteettiä. Tässä tutkimuksessa ei ilmene, mikä olisi ollut tutkimukseen osallistuneiden nuorten identiteetin tilanne, jos he olisivat muuttaneet Suomeen juuri murrosiän kynnyksellä.

Kaikki tähän tutkimukseen osallistuneet nuoret olivat vahvasti kiinnittyneitä suomalaiseen yhteiskuntaan. Koulu ja ystäväverkosto tukivat nuorten suomalaiseen kulttuuriin integroitumista. Kukaan haastatelluista ei ollut katkaissut lähtömaahan liittyviä sosiaalisia verkostoja, vaikka ne eivät enää haastatteluhetkellä olleet kovinkaan vahvoja ja niitä ylläpitivät lähinnä nuorten vanhemmat. Nuoret kuitenkin näyttivät pitävän suhteita vapaaehtoisesti yllä entisessä asuinmaassa asuvien sukulaistensa kanssa muun muassa vierailemalla lähtömaassa loma-aikoina. Kukaan tutkimukseen osallistuneista nuorista ei maininnut haastatteluissa, että paluu lähtömaahan olisi ollut tulevaisuuden suunnitelmissa, vaan tulevaisuus nähtiin sijoittuvan nykyiseen asuinmaahan. Haastattelujen perusteella voidaan todeta, etteivät lähtömaahan suuntautuneet vierailut ole merkittävällä tavalla vaikuttaneet nuorten kokemukseen omasta etnisestä identiteetistään. Haastatteluissa ei ilmennyt, että ylijärjaisiset kokemukset olisivat aiheuttaneet hämmennystä nuoren etnisen identiteetin muovautumisessa. Ylijärjaisilla suhteilla lähtömaahan on tutkimuksen perusteella ollut positiivinen vaikutus nuorten integroitumiseen uuteen asuinmaahan (vrt. Liebkind 2004, 86, 99).

Tarkasteltaessa haastateltujen nuorten akkulturaatioasenteita voidaan todeta heidän olevan melko vahvasti integroituneita suomalaiseen yhteiskuntaan ja heitä voidaan pitää kaksikulttuurisina. Onnistuneen suomalaiseen yhteiskuntaan integroitumisen edellytyksenä pidetään myönteistä kaksikielistä identiteettiä, ja tämän kehittyminen on mahdollista, jos maahanmuuttajanuori haluaa olla kontaktissa suomalaisiin ja haluaa oppia suomen kielen, mutta haluaa myös säilyttää oman äidinkielen, kulttuuriset tapansa ja kontaktinsa entiseen kotimaahansa (Paavola & Talib 2010, 66; Iskanius 2002, 211).

Tutkimukseen osallistuneiden nuorten sosiokulttuurinen sopeutuminen ilmeni muun muassa nuorten sosiaalisten verkostojen kautta. Nuorten sujuva suomen kielen osaaminen vahvisti heidän sosiokulttuurista sopeutumistaan suomalaiseen yhteiskuntaan. Kukaan nuorista ei tuonut esiin, että hänen olisi vaikea tulla ymmärretyksi tai olla vuorovaikutuksessa suomen kielellä. Osaltaan tutkimukseen osallistuneiden nuorten sosiokulttuurista

sopeutumista oli edesauttamassa se, että heillä oli tiiviit ystäväverkostot suomenkielisten nuorten kanssa eikä heitä ollut kouluaikana suljettu pois uuden kotimaan sosiaalisista verkostoista. Tässä tutkimuksessa ei selvitetty, millaisia sosiaalisia- ja kulttuurisia sopeutumisongelmia tutkimukseen osallistuneet nuoret olivat Suomessa elämisen eri vaiheissa kohdanneet ja olivatko valtaväestön ihmiset olleet yhteydessä noihin sopeutumisongelmiin ja miten. Tämä tarjoaa mielenkiintoisen jatkotutkimusaiheen.

Uuteen kulttuuriin sopeutumista edistävänä tekijänä voidaan pitää myös sitä, että nuoret pitivät omaa etnistä kulttuuriaan arvokkaana ja säilyttämisen arvoisena, mutta halusivat omaksua ja olivat omaksuneet uuden asuinmaansa valtakulttuuria. Tutkimukseen osallistuneiden nuorten läheiset ystävyys-suhteet valtaväestön nuorten kanssa ovat osaltaan vaikuttaneet uuden asuinmaan kulttuurin oppimiseen ja näin ollen edistäneet sosiokulttuurista sopeutumista (vrt. Ward & Rana-Deuda 1999, 423–424; Liebkind 2000, 56). Tutkimukseni tulosten perusteella ei voida tehdä yleistyksiä maahanmuuttajanuoren yllirajaisesta elämästä ja sosiokulttuurisesta sopeutumisesta uuteen kulttuuriin, mutta se tarjoaa esimerkiksi viranomaisille näkökulmia kotoutumisen ja siihen liittyvien prosessien ymmärtämiseen.

5.3 Tutkimuksen luotettavuuden arviointia

Laadullinen tutkimus tapahtuu elämismailmassa, joten tutkija on osa merkitysyhteyttä, jota hän tutkii. Tämä on myös edellytys sille, että tutkija voi tehdä laadullista tutkimusta, sillä laatuja ymmärtäminen on mahdollista vain kontekstissa, jossa niillä on merkitys. Tutkija ei voi päästä elämismailman ulkopuolelle, joten hänen oma tapansa ymmärtää ne kysymykset, joita hän muiden kohdalla tutkii, vaikuttavat koko ajan hänen tutkimukseensa. (Varto 1992, 34.) Laadullisessa tutkimuksessa ei ole yleissääntöjä aineiston koon määrittämiseksi. Laadullisessa tutkimuksessa ei pyritä tilastollisiin yleistyksiin, vaan niissä pyritään kuvamaan jotain ilmiötä, ymmärtämään tiettyä toimintaa tai antamaan teoreettisesti mielekäs tulkinta jollekin ilmiölle. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 87–88.)

Laadullisessa tutkimuksessa arviointi pelkistyy kysymykseksi tutkimusprosessin luotettavuudesta. Laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on tutkijan avoin subjektiviteetti ja se, että tutkija on tutkimuksensa keskeinen tutkimusväline. Pääasiallinen luotettavuuden kriteeri on

tutkija itse ja näin luotettavuuden arviointi koskee koko tutkimusprosessia. (Eskola & Suoranta 2005, 210.) Fenomenografisessa tutkimuksessa ei pyritä absoluuttiseen totuuteen (Uljens 1991, 97). Fenomenografiassa sovelletaan totuuden koherenssikriteeriä, kun tehtyjä ratkaisuja perustellaan ja arvioidaan. Koherenssilla tarkoitetaan väitteen ja teorian sisäistä logiikkaa ja johdonmukaisuutta. Koherenssiteorian mukaan väite on totta, jos se on johdonmukainen muiden väitteiden kanssa. Korrespondenssikriteeriä sovelletaan, kun arvioidaan suhdetta tehdyn tulkinnan ja raaka-aineiston välillä. Korrespondenssilla eli vastaavuudella tarkoitetaan sitä, vastaako teoria tai väite objektiivista maailmaa. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa on esitetty mielipiteitä, joissa sanoudutaan irti totuuden korrespondenssiteoriasta ja objektiivisesta yhden totuuden oletuksesta. (Nikko 2003, 35, 39; Tuomi & Sarajärvi 2003, 132.)

Uljensin (1991, 98) mukaan fenomenografisen tutkimuksen luotettavuutta voidaan hahmottaa kolmitasoisien luokituksen avulla. Niitä ovat aineiston hankinta, aineiston analyysi ja tutkimuksen teoreettinen validiteetti. Pohdin tutkimuksen luotettavuutta niin, että arviointi kohdistuu aineiston hankintaan, aineiston analyysiin ja tutkimuksen teoreettiseen validiteettiin. Fenomenografinen tutkimus korostaa käsityksiä keskeisinä tekijöinä kuvata tietoa. Tieto on ajatteluprosessin tuote ja riippuu maailmasta, joka on yksilölle ulkoinen. Tieto on suhteellista. Se sisältää jatkuvan vuorovaikutussuhteen ajattelun, kokemuksen ja ilmiön välillä. Fenomenografiassa yksilöiden ilmaisemia käsityksiä ei verrata oikeaan käsitykseen vaan tutkitaan ilmiötä kuvaavia laadullisesti erilaisia käsityksiä. Fenomenografisen tutkimuksen kohteena on totuuksien etsimisen sijasta ihmisen arkiajattelu. (Nikko 2003, 26–29.)

Olen hankkinut tutkimusaineistoni kahden eri haastattelun avulla. Haastattelut toteutettiin teemahaastatteluina, joista toinen oli STR-haastattelu. Kahdella eri haastattelulla pyrin vaikuttamaan aineiston riittävyteen ja luotettavuuteen. Haastattelija on osa tutkimusprosessia, siksi toimin itse haastattelijana molemmissa haastattelutilanteissa ja litteroin haastattelut itse. Litteroinnit suoritin heti haastattelujen jälkeen. Haastattelun laatua voi parantaa se, että haastattelu litteroidaan niin pian kuin mahdollista, varsinkin jos tutkija itse sekä haastattelee että litteroi (Hirsjärvi & Hurme 2006, 185). Pyrin vaikuttamaan haastattelutilanteiden laatuun valmistautumalla niihin ennakolta huolellisesti. Olin perehtynyt haastattelun teemoihin ja varautunut mahdollisiin lisäkysymyksiin. Varmistin, että nauhoitus tulisi toimimaan ilman teknisiä ongelmia. Olin sopinut, että koulun rehtori kertoo haastateltaville

etukäteen haastattelusta ja minusta haastattelijana. Näin pyrin vaikuttamaan ennakolta haastattelutilanteen myönteiseen vuorovaikutussuhteeseen. Haastattelun alussa kerroin itsestäni ja tutkimuksestani ja tiedustelin oppilailta, oliko heillä jotakin kysyttävää ja olivatko he tietoisia tutkimukseen osallistumisesta. Haastattelun lopussa pyysin haastateltavia esittämään kysymyksiä tai muita kommentteja haastattelutilanteesta. Lähes kaikki haastateltavat kommentoivat jollakin tapaa haastattelua. Näin halusin antaa haastateltaville tilaisuuden esittää omia käsityksiään, jotka minun tulisi huomioida tutkimuksessa.

Tutkijan tulisi käsitellä haastateltavien lausumia niin laajoina yksiköinä kuin mahdollista. Merkitysten intersubjektivisuus tarkoittaa sitä, että ilmaisun merkitys riippuu paitsi ilmaisun tekijästä myös sen tulkitsijasta eli tutkijasta, joka ymmärtää ilmaisunmerkityksen oman asiantuntemuksensa ja henkilökohtaisen mielensisältönsä avulla. Mitä vankempi on tutkijan teoreettinen perehtyneisyys ja mitä paremmin hän tiedostaa oman viitetaustansa, sitä objektiivisemmin hän tavoittaa haastateltavien esittämän merkityksen. Täydellistä oman näkemyksen sulkeistamista ei voida kuitenkaan saavuttaa. Tiedostettuna se ei ole tulkitsemisestä haittaava tekijä, sillä oma kokemustausta auttaa paneutumaan toisen lähtökohtiin. (Niikko 2003, 124.) Tutkimuksessani pyrin oman lähtökohtani ja viitetaustani tiedostamiseen. Olin myös perehtynyt jonkin verran teoriaan ennen haastatteluja. Haastattelutilanteissa pyrin tiedostamaan oman tietoisuuteni, jonka rakenteet voivat heijastua haastateltavan puheen tulkintaan. Haastattelutilanteessa korostin keskustelemaa ilmapiiriä, ja pyrin keskittymään siihen, mitä haastateltava sanoo ja mitä jättää sanomatta. Lisäkysymysten avulla pyrin saamaan haastateltavan käsitykset esiin niin aitoina kuin mahdollista. Luottamuksellisuuden saavuttamista haastattelutilanteissa edisti mielestäni oma kokemukseni nuorten kanssa työskentelemisestä.

Fenomenografisen tutkimuksen luotettavuuden toinen taso on aineiston analyysin luotettavuus. Fenomenografisia tutkimuksia on kritisoitu siitä, että analyysiprosessia ei ole raportoitu riittävän läpinäkyvästi, jolloin lukija ei välttämättä pysty seuraamaan kategorioiden muodostumisprosessia raportoinnin pohjalta. (Huusko & Paloniemi 2006, 168–169.) Tutkimuksessani olen esittänyt tutkimustulokset ylä- ja alakategorioiden muodossa. Analyysin olen suorittanut noudattaen fenomenografisen tutkimuksen analyysintapaa, jonka etene- misen olen myös kuvannut, ja näin on mahdollista seurata kategorioiden muodostumisen eri vaiheita. Kategorioiden muodostaminen on perustunut omaan tulkintaani. Kategorioiden luotettavuutta lisätäkseen, olen käyttänyt runsaasti suoria lainauksia haastatteluista.

Kolmantena fenomenografisen tutkimuksen luotettavuuskriteerinä on tutkimuksen teoreettinen validiteetti. Ahosen (1994, 154) mukaan fenomenografisen tutkimuksen johtopäätökset esitetään kategorioina, joiksi aineisto löydettyjen merkitysten perusteella luokitellaan. Merkityskategoriat ovat valideja, jos ne ovat aitoja eli vastaavat tutkittavien tarkoittamia merkityksiä ja toiseksi relevantteja tutkimuksen teorian kannalta. Tutkija ei saa niin sanotusti ylitulkita aineistoaan eikä innostua löytämään siitä merkityksiä, jotka eivät kuulu tutkitavan ongelman ja sen taustana olevien teoreettisten lähtökohtien piiriin. Tutkimuksessani olen toteuttanut aineistolähtöisyyttä. Laadullinen aineisto kerättiin ja analysoitiin ilman teoreettisia luokituksia. Tutkimustuloksissa näkyy teoratiedon ja muodostettujen kategorioiden välinen keskinäinen puhelu. Kategorioiden muodostamisen jälkeen luin niihin liittyvää tutkimuskirjallisuutta ja vertailin kategorioita aikaisempiin tutkimuksiin.

LÄHTEET

Aaltonen, M. & Ojanen, T. & Vihunen, R. & Vilen, M. 2003. Nuoren aika. Porvoo: WSOY.

Aapola, S. 1992. Helsinkiläistytöjen ystävyyssuhteet. Ihanteena itsenäisyys, läheisyys ja monipuolisuus. Teoksessa Näre, S. & Lähteenmaa, J. (toim.) Letit liehumaan, tyttökuultuuri murroksessa. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden Seura, 83–102.

Ahonen, S. 1994. Fenomenografinen tutkimus. Teoksessa Syrjälä, L., Ahonen, S., Syrjäläinen, E., Saari, S. Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Helsinki: Kirjayhtymä. 113–160.

Alitolppa-Niitamo, A. 1994. Kun kulttuurit kohtaavat -matkaopas maahanmuuttajan kohtaamiseen ja kulttuurien väliseen vuorovaikutukseen. Suomen Mielenterveysseura r.y. ja sairaanhoitajien koulutussäätiö. Keuruu: Otava.

Alitolppa-Niitamo, A. 2003. Liminaalista jäsenyyteen? Somalinkielisten nuorten siirtymien haasteita. Teoksessa Harinen, P. (toim.) Kamppailuja jäsenyyksistä. Etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 17–32.

Alitolppa-Niitamo, A. 2010. Perheen akkulturaatio ja sukupolvien väliset suhteet. Teoksessa Martikainen, T. & Haikola, L. (toim.) Maahanmuutto ja sukupolvet. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura, julkaisu 106, 45–64.

Antikainen, A. 1998. Kasvatus, elämäntilku ja yhteiskunta. Porvoo: WSOY.

Anttila, R. 2007. Tekemisiä ja toiveita. Teoksessa Honkasalo, V., & Harinen, P., & Anttila, R. (toim.) Yhdessä vai yksin erilaisena? Monikulttuuristen nuorten arkea, ajatuksia ja ajankäyttöä. Nuorisotutkimusverkoston verkkojulkaisu 15, 27–36. [Http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/erilaisina.pdf](http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/erilaisina.pdf). Luettu 1.3.2010.

Autonen-Vaaraniemi, L. 2008. Kodin tila, valta ja miesten käytännöt. Teoksessa Sevón, E. & Notko, M. (toim.) Perhesuhteet puntarissa. Helsinki: Gaudeamus, 188–205.

Bauman, Z. 1997. Sosiologinen ajattelu. Tampere: Vastapaino.

Berry, J.W. 1992. Acculturation and Adaptation in a New Society. International Migration, Vol. 30, 69-85.

Berry, J.W. 1997. Immigration, Acculturation and Adaption. Applied Psychology: An international review, 46(1), 5-68.

Berry, J. W., Phinney, J.S., Sam, D. L. & Vedder, P. 2006. Immigrant Youth: Acculturation, Identity and Adaption. Applied Psychology: An International review 55(3), 303-332. www.cett.dk/dwn46726.pdf. Luettu 26.7.2012.

Bryceson, D. F. & Vuorela, U. 2002. Transnational Families in the Twenty-first Century. Bryceson, D. & Vuorela, U. (toim.) The Transnational Family. New European Frontiers and Global Networks. Oxford: Berg, 3-30.

Davydova, O. 2002. Interaktiivista identiteettipeliä – havaintoja paluumuutosta Suomeen. Teoksessa Laihiala-Kankainen, S. , Pietikäinen, S. & Dufva, H. (toim.) Moniääninen Suomi: kieli, kulttuuri ja identiteetti. Jyväskylän yliopisto. Soveltavan kielentutkimuksen keskus, 154–168.

Davydova, O. 2006. Nettikeskusteluista transnationaalisessa tilassa. Teoksessa Kupiainen, T. & Vakimo, S. (toim.) Välimatkoilla. Kirjoituksia etnisyydestä, kulttuurista ja sukupuolesta. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura. Joensuu, 41–59.

Davydova, O. 2009. Suomalaisena, venäläisenä ja kolmantena. Akateeminen väitöskirja. Joensuu: Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 57.

Eskola, J. & Suoranta, J. 2005. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus.

Eteläpelto, A. 2007. Työidentiteetti ja subjektiut rakenteiden ja toimijuuden ristiaallokossa. Teoksessa Eteläpelto, A., Collin, K. & Saarinen, J. (toim.) Työ, identiteetti ja oppiminen. Porvoo: WSOY, 90–142.

Eteläpelto, A. & Vähäsantanen, K. (2006). Ammatillinen identiteetti persoonallisena ja sosiaalisena konstruktiona. Teoksessa A. Eteläpelto & J. Onnismäa (toim.) Ammatillisuus ja ammatillinen kasvu. Aikuiskasvatuksen 46. vuosikirja. Kansanvalistusseura ja Aikuis-kasvatuksen Tutkimusseura. Vantaa: Dark Oy, 26–49.

Faist, T. 2000. Transnationalization in International Migration: Implications for the Study of Citizenship and Culture. <http://www.transcomm.ox.ac.uk/working%20papers/faist.pdf>. Luettu 23.1.2012.

Faist, T. 2010. Diaspora and transnationalism: What kind of dance partners? Bauböck, R. & Faist, T. (eds.) Diaspora and Transnationalism Concepts, Theories and Methods. Amsterdam: Amsterdam University press.

Forsander, A. 2001. Etnisten ryhmien kohtaaminen. Teoksessa Forsander, A., Ekholm, E. Hautaniemi, P., Ali, A., Alitolppa-Niittamo, A. , Kyntäjä, E. & Quong Cuong, Nguyen (toim.) Monietnisyyt, yhteiskunta ja työ. Helsinki: Palmenia, 31–56.

Gordon, T. Kansallisuuden sukupuolittuneet tilat. Teoksessa Gordon, T., Komulainen, K & Lempiäinen, K. (toim.) Suomineitonen hei ! Kansallisuuden sukupuoli. Tampere: Vastapaino, 37–55.

Granfelt, R. 1998. Kertomuksia naisten kodittomuudesta. SKS.Pieksämäki. Kirjapaino Raamattutalo Oy.

Gröhn, T. & Jussila, J. (toim.) 1993. Laadullisia lähestymistapoja koulutuksen tutkimuksessa. Helsinki: Yliopistopaino.

Guarnizo, Luis. 2003. The Economics of Transnational Living. International Migration Review 37 (3), 666-669.

Haikkola, L. 2008. Monikulttuurisia kohtaamisia netissä? Kommentti. Nuorisotutkimuksen verkkokanava. http://www.kommentti.fi/sivu.php?artikkeli_id=369#haikola. Luettu 13.8.2011.

Haikkola, L. 2010. Etnisyys, suomalaisuus ja ulkomaalaisuus toisen sukupolven luokituksissa. Teoksessa Martikainen, T. & Haikkola, L. (toim.) Maahanmuutto ja sukupolvet. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 106, 219–238.

Haikkola, L. 2012a. Monipaikkainen nuoruus. Toinen sukupolvi, transnationaalisuus ja identiteetit. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 15. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Haikkola, L. 2012b. Monta paikkaa. Maahanmuuttajataustaiset nuoret, vierailut kotimaahan ja kosmopoliittisuus. Teoksessa Strandell, H., Haikkola, L. & Kullman K. Lapsuuden muuttuvat tilat. Tampere: Vastapaino, 207–235.

Hakkarainen, K., Lonka, K. & Lipponen, L. 2004. Tutkiva oppiminen. Järkeä, tunteita ja kulttuuri oppimisen sytyttäjinä. Porvoo: Bookwell.

Hall, S., 1992. Rasismi ideologisena diskurssina. Teoksessa Hall, S. Kulttuurin ja politiikan murroksia. Tampere: Vastapaino.

Hall, S. 1999. Identiteetti. Tampere: Vastapaino

Halonen, M. 2009. Islam alakoulussa: Koulu kaksisuuntaisen sopeutumisen kenttänä. Nuorisotutkimus 3 /2009, 33–51.

Harinen, P., 1998. Elämän kokoisia perheitä. Tutkimus yksinhuoltaja- ja uusperheessä elävien nuorten perhepuheesta. Teoksessa Helve, H. (toim.) Nuorten arki ja muuttuvat rakenteet. Helsinki: Nuorisotutkimusohjelma 2000. Nuorisotutkimusseura, tutkimuksia 5/98, 54–115.

Harinen, P., 2000. Valmiiseen tulleet. Tutkimus nuoruudesta, ja kansallisuudesta ja kansallisuudesta. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 11.

Harinen, P. 2005. Mitähän tekis? monikulttuuriset nuoret, vapaa-aika ja kansalaistoimintaan osallistuminen –tutkimushankkeen väliraportti. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/mitahantekis.pdf>. Luettu 3.4.2010

Harinen, P. 2007. Yksin erilaisena. Teoksessa Honkasalo, V., & Harinen, P. & Anttila, R. (toim.) Yhdessä vai yksin erilaisena? Monikulttuuristen nuorten arkea, ajatuksia ja ajankäyttöä. Nuorisotutkimusverkoston verkkojulkaisuja 15, 37–49. [Http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/erilaisina.pdf](http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/erilaisina.pdf). Luettu 1.3.2010.

Harinen, P. & Niemelä, H. 2005. Nuorten maahanmuuttajien elämää ja kokemuksia Suomessa. Teoksessa Paananen, S. (toim.) Maahanmuuttajien elämää Suomessa. Helsinki: Tilastokeskus, 157–171.

Harinen, P. & Ronkainen, J. 2003. Matkalaukku ja kolme passijäsenyyksistä. . Kaksoiskansalaisuus yhteiskunnallisen jäsenyyden muotona. Teoksessa Harinen, P. (toim.)

Kamppailuja jäsenyyksistä. Etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 302–343.

Harinen, P. & Ronkainen, J. 2010. ”Uusi tuuli puhaltaa, painaa pilviin juuret”. Monikulttuuriset nuoret ja kulttuurisen erilaisuuden puolustus. Teoksessa Martikainen, T. & Haikola, L. (toim.) Maahanmuutto ja sukupolvet. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 106, 271–290.

Hautaniemi, P. 2004. Pojat. Somalipoikien kiistanalainen nuoruus Suomessa. Helsinki: Nuorisotutkimusseura / Nuorisotutkimusverkosto.

Heikkinen, M. 1999. Sosiaaliset verkostot ja syrjäytyminen nuoruudessa. Janus (7) 2, 133–149.

Heikkinen, H. L. T., Huttunen, R., Niglas, K. & Tynjälä, P. 2005. Kartta kasvatustieteen maastossa. Kasvatus 36(5), 340–354. H <http://minitorn.tlu.ee/~katrin/cmsSimple/uploads/Minuartiklid/Kartta%20kasvatustieteen%20maastosta.pdf>. Luettu 20.7.2012.

Helve, H. 2009. Nuorten vapaa-aika, luottamus ja sosiaalinen pääoma. Teoksessa Liikkanen, M., Suomalainen vapaa-aika. Arjen ilot ja valinnat. Helsinki: Gaudeamus, 250–269.

Herrera Lima, F. 2001. Transnational Families. teoksessa Ludger Pries (toim.) New Transnational Social Spaces: International migration and transnational companies in the early twenty-first century. Lontoo: Routledge, 77–93.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2006. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Honkasalo, V. , 2001. ”Nyt mä oon suomalainen... varmaan”. Nuoret maahanmuuttajat, etnisyys ja rasismi. Pro-gradu tutkielma. Helsingin yliopisto, Uskontotieteen laitos.

Honkasalo, V. 2003. Voiko jäsenyyttä valita? Nuorten maahanmuuttajien tulkintoja suomalaisuudesta ja rasismista. Teoksessa Harinen, P. (toim.) Kamppailuja jäsenyyksistä. Etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 38, 158–189.

Honkasalo, V. 2007. Vanhemmat, kotitausta ja perheen ”kulttuuriperintö”. Teoksessa Honkasalo, V. & Harinen, P. & Anttila, R. (toim.) Yhdessä vai yksin erilaisena? Monikulttuuristen nuorten arkea, ajatuksia ja ajankäyttöä. Nuorisotutkimusverkoston verkkojulkaisuja 15, 19–26. [Http:// www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/erilaisina.pdf](http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/erilaisina.pdf). Luettu 14.7.2011.

Honkasalo, V. 2008. Monikulttuurista verkkonuorisotyötä, onko sitä? Kommentti. Nuorisotutkimuksen verkkokanava. http://www.kommentti.fi/sivu.php?artikkeli_id=369#honkasalo. Luettu 13.8.2011.

Honkasalo, V. 2011. Tyttöjen kesken. Monikulttuurisuus ja sukupuolten tasa-arvo nuorisotyössä. Nuorisotutkimusseuran / Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 109. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.

Honkasalo, V. & Souto, A-M. & Suurpää L. (2007) Mikä tekee nuorisotyöstä monikulttuurisen? Kokemuksia, käytäntöjä ja haasteita 10 suurimmassa kunnassa. Verkkojulkaisusarja 16. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/ Nuorisotutkimusverkosto. [Http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/kymppikerho.pdf](http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/kymppikerho.pdf). Luettu 7.2.2011.

Honkatukia, P. & Suurpää, L. 2007. Nuorten miesten monikulttuurinen elämäntapa ja rikollisuus. oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 232& Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 80. Helsinki; Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos & Nuorisotutkimusseura.

Huttunen, L. 2002. Kotona, maanpaossa, matkalla: Kodin merkitykset maahanmuuttajien elämänkerroissa. Helsinki: SKS.

Huttunen, L. 2004. Kasvoton ulkomaalainen ja kokonainen ihminen: marginalisoiva kategorisointi ja maahanmuuttajien vastastrategiat. Teoksessa Jokinen, A., Huttunen, L., Kulmala, A. (toim.) 2004. Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus, 134-154.

Huttunen, L. 2006. Bosnialainen diaspora ja transnationaali eletty tila. Teoksessa Martikainen, T. (toim.) Ylirajainen kulttuuri. Etnisyys Suomessa 2000-luvulla. Helsinki: SKS, 55–82.

Huttunen, L., Löytty, O. & Rastas, A. 2005. Suomalainen monikulttuurisuus. Paikallisia ja ylirajaisia suhteita. Teoksessa Rastas, A. , Huttunen, L. , Löytty, O. , (toim.). Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta. Tampere: Vastapaino, 16–40.

Huusko, M. & Paloniemi, S. 2006. Fenomenografia laadullisena tutkimussuuntauksena kasvatustieteissä. Kasvatus 2, 162-173.

Hyvönen, H. 2007. Koti on Suomessa mutta kotimaa on Viro. Suomessa asuvien virolaisaitien transnationaalit sosiaaliset tilat. Teoksessa Martikainen, T. & Tiilikainen, M. (toim.) Maahanmuuttajanaiset. Kotoutuminen, perhe ja työ. Helsinki: Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos D46/2007, 190–217.

Hyvönen H. 2009. Lähellä mutta niin kaukana. Tutkimus naisten muuttoliikkeestä Suomen ja uudelleen itsenäistyneen Viron välillä. Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 51.

Häkkinen, K. 1996. Fenomenografisen tutkimuksen juuria etsimässä. Teoreettinen katsaus fenomenografisen tutkimuksen lähtökohtiin. Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Opetuksen perusteita ja käytänteitä 21.

Hämäläinen, UI & Kangas, O. 2010. Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin tarkastelua. Teoksessa Hämäläinen, U. & Kangas, O. Perhepiirissä. Helsinki. Kelan tutkimusosasto, 7-22.

Iskanius, S. 2002. Kahden kielen ja kulttuurin labyrinthissa – venäjänkielisten maahanmuuttajanuorten kieli-identiteetti. Teoksessa Laihiala-Kankainen, S., Pietikäinen, S. & Dufva, H. (toim.) Moniääninen Suomi: kieli, kulttuuri ja identiteetti. Jyväskylän yliopisto. Soveltavan kielentutkimuksen keskus, 200–218.

Iskanius, S. 2006. Venäjänkielisten maahanmuuttajaopiskelijoiden kieli-identiteetti. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä studies in Humanities 51.

Jasinskaja-Lahti, I. 2000. Psychological acculturation and adaptation among Russian-speaking immigrant adolescents in Finland. Helsingin yliopisto: Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitos <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/val/sosps/vk/jasinskaja-lahti/psycholo.pdf> . Luettu 26.1.2012.

Jasinskaja-Lahti, I. & Liebkind, K. 2000. Venäjänkielisten maahanmuuttajanuorten perhearvot ja identiteetti. Teoksessa Liebkind, K. (toim.) Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa. Tampere: Gaudeamus, 124-137.

Jokinen, E. 2010. Aikuisten arki. Helsinki: Gaudeamus.

Jokinen, P. & Pelkonen, M. 1996. Virikkeitä antava haastattelu (Stimulated recall interview) – menetelmä käsitysten, kokemusten ja ajattelun tutkimiseen hoitotieteessä. Hoitotiede 8 (3), 134-141.

Judén-Tupakka, S. 2003. Kasvatusantropologia- tutkimuskohteena siirtymärituaalit, enkulturaatio ja kulttuuritransitio. Teoksessa Sinevaara-Niskanen, H., rajala, R. (toim.) Kasvatuksen yhteisöt-uupumista, häirintää vai yhteisöllistä kasvua? Lapin kasvatustieteellisiä julkaisuja 3. Rovaniemi: Lapin yliopisto. <http://ktk.ulapland.fi/kasvatuspaivat/kasvatuksenyhteisot.pdf> . Luettu 23.7.2012.

Judén-Tupakka, S. 2007. Askelia fenomenologiseen analyysiin. Fenomenologinen menetelmä empiirisessä tutkimuksessa. Teoksessa Syrjäläinen, E., Eronen, A. & Värri, V-M. (toim.) Avauksia laadullisen tutkimuksen analyysiin. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy, 62-90.

Juhila, K. 2004. Leimattu identiteetti. Teoksessa Jokinen, A. , Huttunen, L. & Kulmala, A. (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus, 20–32.

Jukarainen, P. 2000. Rauhan ja raudan rajoilla. Nuorten tilallis- ja identiteettipoliittisia maailmanjäsenyyksiä Suomen ja Venäjän sekä Ruotsin ja suomen rajojen tuntumassa. Rauhan- ja konfliktitutkimuskeskus. Tutkimuksia No 90, Tampere.

Juntto, A. 2005. Maahanmuuttajien asuminen – integroitumista vai segregoitumista. Teoksessa Paananen, S. (toim.) Maahanmuuttajien elämää Suomesa. Helsinki: Tilastokeskus, 43–58.

Juutilainen, P-K. 2007. Elämää Suomessa – venäjänkielisten nuorten naisten kokemuksia ja tulevaisuudennäkymiä. Teoksessa Juutilainen, P-K. (toim.) Suhteita ja suunnanottoa. Näkökulmia nuorten ohjaukseen.Joensuu: Joensuun yliopistopaino, 103-120.

Järvinen, P. & Järvinen, A. 2004. Tutkimustyön metodeista. Tampere: Opinpajan kirja

Kaikkonen, p. 2004. Vierauden keskellä. Vierauden, monikulttuurisuuden ja kulttuurienvälisen kasvatuksen aineksia. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kauppinen, T. & Koivu, A. & Nissinen, A. 2004. Nuorten kokemuksia lähisuhteista ja saamastaan tuesta yläastevuosien aikana. Nuorisotutkimus 22(3), 20–32.

Kautto, V. , 2009. Ootsä mun kaa? Ystävyys monikulttuuristen nuorten arjessa. Teoksessa Harinen, P. ,Honkaslo, V. , Souto, A-M. & Suurpää, L. , Ovet auki! Monikulttuuriset nuoret, vapaa-aika ja kansalaistoimintaan osallistuminen. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 91, 62–75.

Keskisalo, A-M. , 2001. ”Puhu homo suomee!” Suomalais- ja maahanmuuttajanuoret kansainvälisessä luokassa. Teoksessa Puuronen, V. Valkoisen vallan lähettiläät. Tampere: Vastapaino, 173–207.

Keskisalo, A-M. , 2003. Suomalais- ja maahanmuuttajanuorten vuorovaikutusta joensuulaisen koulun arjessa. Teoksessa Harinen, P.(toim.) Kamppeilu jäsenyyksistä. Etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 38, 122–157.

Keskisalo, A-M. & Perho, S. 2001. Rasismi paikallisten nuorten neuvotteluvälineenä. Teoksessa Suutari, M.(toim.) Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 20, 77–102.

Kivijärvi, A. & Harinen, P. 2009. Omat ja vieraat. Rajanvetoja monikulttuuristuvassa yhteiskunnassa. Teoksessa Harinen, P. ,Honkaslo, V. , Souto, A-M. & Suurpää, L. , Ovet auki! Monikulttuuriset nuoret, vapaa-aika ja kansalaistoimintaan osallistuminen. Nuorisotutkimusseuran / Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 91. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 76–93.

Kivijärvi, A. & Honkasalo, V. 2010. Monikulttuuristen nuorten ja nuorisotekijöiden tulkintoja rasismista. Teoksessa Martikainen, T. & Haikola, L. (toim.) Maahanmuutto ja sukupolvet. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 106, 257–272.

Kulmala, A. 2006. Kerrottuja kokemuksia leimatuista identiteetistä ja toiseudesta. Akateeminen väitöskirja. Tampere:Tampereen yliopisto. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 523. Luettu 2.3.2011.

Kupiainen, J. 1994. Kulttuurien kohtaaminen. Teoksessa Hilasvuori, T. & Mikkola, A. Monikulttuurinen koulu ja opetus. Helsinki: Painatuskeskus. Helsingin yliopiston Vantaan täydennyskoulutuskeskus, 26–59.

Kupiainen, J. 2003. Mikä monikulttuurisuus? Teoksessa Simola, R. & Heikkinen, K. Monenkirjava rasismi. Joensuu: Joensuu University Press Oy, 244–258.

Laaksonen, A., 2007. Maahanmuuttajaoppilaat erityiskoulussa. Turun yliopisto. Annales universitatis Turkuensis 262.

Laihiala-Kankainen, Pietikäinen & Dufva (toim.) 2002, Moniääninen Suomi. Kieli, kulttuuri ja identiteetti, 173–174. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus.

Lauhamaa, P. , Rasmus, E-L. & Judén-Tupakka, S. 2006. Saamelaiskasvatus sosialisaa-tion, enkulturaation ja identiteetin käsitteiden varjossa. Teoksessa Martikainen, T. (toim.) Ylirajainen kulttuuri. Etnisyys Suomessa 2000 -luvulla. Helsinki: SKS, 190–211.

Lave J. & Wenger, J. 1991. Situated learning. Legitimate peripheral participa-tion. Cambridge. Cambridge University Press.

Lehtonen, M. & Löytty, O. 2003. Miksi erilaisuus? Teoksessa Lehtonen, M. & Löytty, O. (toim.) Erilaisuus. Tampere: Vastapaino.

Levitt, p. 2001. The transnational Villages. Berkeley: University of California Press.

Levitt, P. 2004. Transnational Migrants. When Home Means More Than One Country. Mi-gration Information Souree, Migration Policy Institute. < <http://www.migrationinformation.org/>. Luettu 26.7.2011.

Levitt, P. 2009. Root and Routes. Understanding the Second generation Transnationally. Journal of Ethnic and Migration Studies Vol 35, No.7, 1225-1242. <http://www.peggylevitt.org/assets/Levitt.RootsAndRoutes.pdf> . Luettu 10.10.2012.

Liebkind, K. 1994. Maahanmuuttajat ja kulttuurien kohtaaminen. Teoksessa Liebkind, K (toim.) 1994. Maahanmuuttajat, kulttuurien kohtaaminen Suomessa. Helsinki: Gaudeamus.

Liebkind, K. 1997. Eräitä kulttuurimoniarvoisuuden teorian ja soveltamisen ongelmia: etni-sen identiteetin kompleksisuus. Teoksessa Pentikäinen, J. & Hiltunen, M. (toim.) Suomen kulttuurivähemmistöt. Helsinki: Suomen Unesco-toimikunta, 27–47.

Liebkind, K. 2000. Kun kulttuurit kohtaavat. Teoksessa Liebkind, K. (toim.) Monikulttuuri-nen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa. Tampere: Gaudeamus, 13–27.

Liebkind, K. & Jasinskaja-Lahti, I. 2000. Nuorten maahanmuuttajien hyvinvointiin vaikuuta-via tekijöitä- Teoksessa Liebkind, K. (toim.) Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutki-muksen valossa. Tampere: Gaudeamus, 112–13.

Liebkind, K. & Mannila, S. & Jasinskaja-Lahti, I. & Jaakkola, M. & Kyntäjä, E. & Reuter, A. 2004. Venäläinen, virolainen, suomalainen. Kolmen maahanmuuttajaryhmän kotoutuminen Suomeen. Helsinki: Gaudeamus.

Linnavuori, H. 2007. lasten kokemuksia vuoroasumusesta. Jyväskylä studies in education and social research 313. Jyväskylä.

Litja, J-P., Kivijärvi, A. & Harinen, P. 2009. Kulttuurinen identiteetti pelivälineenä. Teokses-sa Harinen, P., Honkasalo, V., Souto, A-M. & Suurpää, L. (toim.) Ovet auki! Monikulttuuri-set nuoret, vapaa-aika ja kansalaistoimintaan osallistuminen. Nuorisotutkimusseuran / Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 91. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 49–61.

Löytty, O. 2005a. Toiseuttamista ja tila kurittamattomuutta. Teoksessa Löytty, O. (toim.) Rajanylityksiä. Tutkimusreittejä toiseuden tuolle puolen. Helsinki: Gaudeamus, 7-24.

Löytty, O. 2005b. Toiseus. Teoksessa Rastas, A., Huttunen, L. & Löytty, O. (toim.). Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta. Tampere: Vastapaino, 161–183.

Magga-Heta, T-M. 2003. ”Se on jossaki tuolla syvällä”. Saamelaisnuoret modernin ja perinteen leikkauspisteessä. Teoksessa Harinen, P. (toim.) Kamppailuja jäsenyyksistä. Etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 63–88.

Manninen, A. 2010. Nuorten naisten matka lapsuudenkodista omaan kotiin. Teoksessa Vilkkio, A., Suikkanen, A. & Järvinen-Tassopoulos, J. (toim.) Kotia paikantamassa. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 192–212.

Martikainen, T. 2009. Katsaus. Eettisiä kysymyksiä maahanmuuttotutkimuksessa. ELORE, vol.16-2/2009. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry. http://www.elore.fi/arkisto/2_09/katsaus_martikainen_2_09.pdf. Luettu 9.3.2012.

Martikainen, T., Sintonen, T. & Pitkänen, P. 2006. Ylirajainen liikkuvuus ja etniset vähemmistöt. Teoksessa Martikainen, T. (toim.) Ylirajainen kulttuuri. Etnisyys Suomessa 2000 - luvulla. Helsinki: SKS, 9-41.

Martikainen, T. & Tiilikainen, M. 2007. Maahanmuuttajanaiset: Käsitteet, tutkimus ja haasteet. Teoksessa Martikainen, T. & Tiilikainen, M. (toim.) Maahanmuuttajanaiset. Kotoutuminen, perhe ja työ. Helsinki: Väestöliitto, Väestötutkimuslaitos, 15-37.

Marton, F. 1981. Phenomenography – describing conceptions of the world around us. <http://www.ped.gu.se/biom/phgraph/misc/constr/phegraph.html>. Luettu 18.1.2008.

Marton, F. 1984. Hur vi lär att se världens på olika sätt – en epilog. Teoksessa Marton, F. & Wenesram, C.-G. (red) Att uppfatta sin omvärld. Varför vi förstår verkligheten på olika sätt. Kristianstad: AWE: Gebers, 267–293.

Matinheikki-Kokko, K. 1994. Suomen pakolaisvastaanotto -periaatteet ja käytäntö. Teoksessa Liebkind, K. (toim.) Maahanmuuttajat. Kulttuurien kohtaaminen Suomessa. Helsinki: Gaudeamus, 82–127.

Matinheikki-Kokko, K. 2002. Kulttuuri-identiteetti oppimisprosessina. Teoksessa Laihala-Kankainen, S., Pietikäinen, S. & Dufva, H. (toim.) Moniääninen Suomi: kieli, kulttuuri ja identiteetti. Jyväskylän yliopisto. Soveltavan kielentutkimuksen keskus, 219–234.

Mikkola Pirjo, 2001. Kahden kulttuurin taitajaksi. Maahanmuuttajoppilaan monikulttuurinen identiteetti, tavoitteet ja toiminta. Turun yliopiston julkaisuja C 171. Turku: Turun yliopisto.

Myllyniemi, S. 2008. Tilasto-osio. Teoksessa Autio, M., Eräranta, K. & Myllyniemi, S. (toim.) Polarisoituva nuoruus? Nuorten elinolot -vuosikirja. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 84. Helsinki: Nuorisotutkimusseura & Nuorisosiain neuvottelukunta & Stakes, 17–81. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/polarisoituvanuoruus.pdf>. Luettu 27.2.2013.

Niemelä, H. 2003. Erottautumista ja ystävyyttä. Somalialaistytöjen käsityksiä ja kokemuksia suomalaisista tytöistä. Teoksessa Harinen, P. (toim.) Kamppailuja jäsenyyksistä. Etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 91–121.

Niemi, H. 2009. Kotona ja kodittomana -maahanmuuttajataustaisten nuorten sosiaalisia paikantumisia tutkimusten valossa. Teoksessa Raitakari, S. & Virokannas, E. (toim.) Nuorisotyön ja sosiaalityön jaetut kentät. Puheenvuoroja asiantuntijuudesta, käytännöistä ja kohtaamisista. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 96, 125–152.

Niemi, H. 2011. Pohjosen pysäkillä – venäläistautaitaisten nuorten naisten kotiutumiskokemuksia. Nuorisotutkimus 1 /2011, 18–33.

Niikko, A. 2003. Fenomenografia kasvatustieteessä. Kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia. Joensuun yliopisto.

Paavola, H. & Talib. M-T. 2010. Kulttuurinen moninaisuus päiväkodissa ja koulussa. Jyväskylä: PS-kustannus.

Patokoski, S. 2009. Maahanmuutto ja kulttuurinen identiteetti nuorten musliminaisten kertomuksissa. Nuorisotutkimus 3 /2009, 47–51.

Patrikainen, R. 1997. Ihmiskäsitys, tiedonkäsitys ja oppimiskäsitys luokanopettajan pedagogisessa ajattelussa. Kasvatustieteellisiä julkaisuja N:o 36. Joensuu: Joensuun yliopistopaino.

Peltola, M. , 2010. Ulossuljettu keskiluokka? Maahanmuuttajataustaiset nuoret, perhe ja yhteiskunnallinen asema. Teoksessa Martikainen, T. & Haikola, L. (toim.) Maahanmuutto ja sukupolvet. Nuorisotutkimusseuran / Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 106. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 66–83.

Perho, S. 2010. Rasistisuus nuorten yhteisöissä. Tutkimus vuosituhaten vaihteen Joensuusta. Helsinki. Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura, julkaisu 103.

Phinney, J. 1990. Ethnic identity in adolescents and adults: review of research. Psychological Bulletin 108 (3), 499-514. <http://www.eric.ed.gov/PDFS/ED310193.pdf>. Luettu 26.7.2012.

Phinney, J., Horenczyk, G., Liebkind, K. & Vedder, P. 2001. Ethnic Identity, immigration and well-being: An international perspective. Journal of Social Issues 57(3), 403-510. cretscmhd.psych.ucla.edu/events/phinneypaper.pdf. Luettu 26.7.2012.

Pietari, H. 2007. Venäläisten muutto Suomeen. Lahdessa ja Turussa asuvien venäjää puhuvien nuorten muuttotilanne ja sopeutuminen. Web Reports No. 21. Siirtolaisuusinstituutti.

Pietarinen, J. & Launis, V. 2002. Etiikan luonne ja alueet. Karjalainen, S., Launis, V., Pelkonen, R. & Pietarinen, J. (toim.) Tutkijan eettiset valinnat. Tampere: Gaudeamus.

Pietikäinen, S., Dufva, H. & Laihiala-Kankainen, S. 2002. Kieli, kulttuuri ja identiteetti - ääniä Suomenniemeltä. Teoksessa Laihiala-Kankainen, S., Pietikäinen, S. & Dufva, H. (toim.) Moniääninen Suomi: kieli, kulttuuri ja identiteetti. Jyväskylän yliopisto. Soveltavan kielentutkimuksen keskus, 9-18.

Pihlström, S. 2008. Tutkimuksen etiikan filosofisia lähtökohtia. Teoksessa Pietilä, A-M. & Länsimies-Antikainen, H. (toim.) Etiikka monitieteisesti. Pohdintaa ja kysymyksiä. Kuopion yliopiston julkaisuja F. Yliopistotiedot 45. Kuopio: Kuopion yliopisto.

Pries, L. 2001. The approach of transnational social spaces: responding to new configurations of the social and the spatial. Pries, L. (toim.) New Transnational Social spaces. International migration and transnational companies in the early twenty-first century. Lontoo: Routledge, 3-33.

Pries, L. 2007. Transnationalism: Trendy Catch-all or Specific Research Programme. A-Proposal for Transnational Organisation Studies as a Micro-macro-link. University of Bochum. Center on Migration, Citizenship and Development (COMCAD), Working Papers No. 34 http://www.uni-bielefeld.de/tidrc/ag_comcad/downloads/workingpaper_34_Pries.pdf. Luettu 10.3.2012

Puusaari, H. 1997. Kulttuurinmuutos koettelee maahanmuuttajaa: psykososiaalinen kohtaaminen. Teoksessa Pitkänen, P. (toim.) Näkökulmia monikulttuuriseen Suomeen. Helsinki: Edita, 21–32.

Pyykkönen, M. 2003. Ristissä kaiken aikaa. Jäsenyydet nuorten maahanmuuttajien yhdistystoiminnassa. Teoksessa Harinen, P. (toim.) Kamppailuja jäsenyyksistä. Etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 193–237.

Pyykkönen, M. 2007. Järjestäytyvät diasporat. Etnisyys, kansalaisuus, integraatio ja hallinta maahanmuuttajien yhdistystoiminnassa. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 306. Jyväskylän yliopisto.

Pyykkönen, M. & Saukkonen, P. 2009. Nuorisotoiminta, kulttuuri ja monikulttuuriset nuoret. Teoksessa Harinen, P., Honkasalo, V., Souto, A-M. & Suurpää, L., Ovet auki! Monikulttuuriset nuoret, vapaa-aika ja kansalaistoimintaan osallistuminen. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 91, 111–131.

Pöllänen, P. 2008. Arjen käytännöt ja perhesuhteet venäläis-suomalaisissa perheissä. Teoksessa Sevón, E. & Notko, M. (toim.) Perhesuhteet puntarissa. Helsinki: Gaudeamus, 153–165.

Rastas, Anna. 2002. Katseilla merkityt, silminnähdyn erilaiset. lasten ja nuorten kokemuksia rodullistavista katseista. Nuorisotutkimus 3/2002, 3-17.

Rastas, A., 2004. Miksi rasismien kokemuksista on niin vaikea puhua? Teoksessa Jokinen, A., Huttunen, L., Kulmala, A. (toim.) 2004. Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus, 33-55.

Rastas, A. 2005. Kulttuurit ja erot haastattelutilanteessa. Teoksessa Ruusuvuori, J & Tiittula, L. (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 78–102.

Rastas, A. 2007. Rasismi lasten ja nuorten arjessa. Tampereen yliopisto. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 624. <http://acta.uta.fi/pdf/978-951-44-6964-0>. Luettu 20.10.2011.

Rastas, A. 2008. Kuinka Rasismi värittää kulttuuria ja identiteettejä? Teoksessa Lahikainen, A & Punamäki, R-L. Tamminen (toim.) Kulttuuri lapsen kasvattajan. Helsinki: WSOY, 246–265.

Rastas, A. 2009. Rasismin kiistäminen suomalaisessa maahanmuuttokeskustelussa. Teoksessa. Keskinen, S., Rastas, A. & Tuori, S. En ole rasisti, mutta ...Maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä. Nuorisotutkimusverkosto. Tampere: Vastapaino, 47–64.

Raunio, M., Säävälä, M., Hammar-Suutari, S. & Pitkänen, P. 2011, Monikulttuurisuus ja kulttuurien välisen vuorovaikutuksen areenat. Teoksessa Pitkänen, P. (toim.) Kulttuurien kohtaamisia arjessa. Tampere: Vastapaino.

Ronkainen, J. 2006. Monikansaisuus ja monimuostuistuva suomalaisuus. Teoksessa Martikainen, T. (toim.) Ylirajainen kulttuuri. Etnisyys Suomessa 2000-luvulla. Helsinki: SKS, 237–256.

Ronkainen, J. 2009a. Suomalaisuuden kategoriat. Maahanmuuttajataustaiset nuoret ja ”omanmaalaisuus”. Teoksessa Harinen, P., Honkaslo, V., Souto, A-M. & Suurpää, L. Ovet auki! Monikulttuuriset nuoret, vapaa-aika ja kansalaistoimintaan osallistuminen. Nuorisotutkimusseuran / Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 91. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 25–43.

Ronkainen, J. 2009b. Väliviivakansalaiset - monikansalaisuus asemana ja käytäntönä. Yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja nro 103. Joensuu: Joensuun yliopisto.

Rynkänen, T. 2002. Venäläisen maahanmuuttajan kokemuksia. Teoksessa Laihiala-Kankainen, S., Pietikäinen, S. & Dufva, H. (toim.) Moniääninen Suomi: kieli, kulttuuri ja identiteetti. Jyväskylän yliopisto. Soveltavan kielentutkimuksen keskus, 169–172.

Rynkänen, T. 2011. Venäjänkieliset maahanmuuttajanuoret suomalaisessa yhteiskunnassa – kielen ja koulutuksen näkökulma integroitumiseen. Väitöstiedote. Jyväskylän yliopisto. <https://www.jyu.fi/ajankohtaista/arkisto/2011/12/tiedote-2011-12-05-13-14-22-028718>. Luettu 1.2.2012.

Rynkänen, T. & Pöyhönen, S. 2010. Eri-ikäisinä muuttaneet venäjänkieliset nuoret. Suhde kielen ylläpitämiseen, kielenoppimiseen ja integroitumiseen. Teoksessa Martikainen, T. & Haikola, L. (toim.) Maahanmuutto ja sukupolvet. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 106, 175–192.

Saastamoinen, M. 2006. Minuus ja identiteetti tutkimuksen haasteina. Teoksessa Rautio, P. & Saastamoinen, M. Minuus ja identiteetti. Tampere: Tampereen yliopisto paino, 170–180.

Siim, P. 2006. Paikkasuhteet maahanmuuttajien kertomuksissa. Teoksessa Knuuttila, S. & Laaksonen, P. & Piela, U. (toim.) Paikka. eletty, kuviteltu, kerrottu. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 93–109.

Siim, P. 2007. Äidit ja heidän lapsensa. Perhesuhteista neuvottelua yllirajaisissa perheissä. Teoksessa Martikainen, T. & Tiilikainen, M. (toim.) Maahanmuuttajanaiset. Kotoutuminen, perhe ja työ. Helsinki: Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos D46/2007, 216–244.

Soilamo, A. 2006. Maahanmuuttajaoppilaan osallisuus koulukiusaamisessa. Turun yliopisto. Annales Universitatis Turkuensis 249.

Soilamo, O. 2008. Opettajan monikulttuurinen työ. Turun yliopisto. Annales Universitatis Turkuensis 267.

Souto, A-M. 2011. Arkipäivän rasismi koulussa. Etnografinen tutkimus suomalais- ja maahanmuuttajanuorten ryhmäsuhteista. Nuorisotutkimusseuran / Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 110. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.

Suikkanen, A. & Kunnari, M. 2010. Missä on sosiologian koti? Teoksessa Vilkkio, A., Suikkanen, A. & Järvinen-Tassopoulos, J. (toim.) Kotia paikantamassa. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 59–80.

Suurpää, E. 2002. Erilaisuuden hierarkiat. Suomalaisia käsityksiä maahanmuuttajista, suvaitsevaisuudesta ja rasismista. Helsinki. Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura, julkaisu 28.

Suutari, M. 2001. Tasapainoilua sosiaalisissa verkostoissa työmarkkinoiden marginaalissa. Teoksessa Suutari, M.(toim.) Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 20. Helsinki: / Nuorisotutkimusseura, 153–186.

Syrjäläinen, E. 1994. Etnografinen opetuksen tutkimus: kouluetnografia. Teoksessa Syrjälä, L., Ahonen, S., Syrjäläinen, E., Saari, S. Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Helsinki: Kirjayhtymä. 68–104.

Talib, M-T. 2005. Eksotiikkaa vai ihmisarvoa. Opettajan monikulttuurisesta kompetenssista. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura.

Talib, M., Löfström, J. & Meri, M. 2004. Kulttuurit ja koulu – avaimia opettajille. Helsinki: WSOY.

Talib, M-T. & Lipponen, P. 2008. Kuka minä olen? Monikulttuuristen nuorten identiteettipuhetta. Turku: Turun yliopisto & Suomen kasvatustieteellinen seura.

Tiilikainen, M. 2003. Arjem islam. Tampere: Vastapaino.

Tiilikainen, M. 2007. Somaliäidit ja transnationaalinen perhe. Teoksessa Martikainen, T. & Tiilikainen, M. (toim.) Maahanmuuttajanaiset. Kotoutuminen, perhe ja työ. Helsinki: Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos D46/2007, 266–284.

Tolonen, T. 2001. Nuorten kulttuurit koulussa. Ääni, tila ja sukupuolten arkiset järjestykset. Helsinki: Gaudeamus & Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura.

Tolonen, T. , 2002. Suomalaisuus, tavallisuus ja sukupuoli nuorten näkemyksissä. Teoksessa Gordon, T., Komulainen, K & Lempiäinen, K. (toim.) Suomineitonen hei! Kansallisuuden sukupuoli. Tampere: Vastapaino, 246–266.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2003. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Turtiainen, P. & Kauppinen, T. M. 2004. Helsinkiläisnuorten käsityksiä hyvinvoinnista ja syrjäytymisestä alueellisuuden näkökulmasta. Teoksessa Paju, P. (toim.) samaan aikaan toisaalla. Nuoret alueellisuus, hyvinvointi. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto & Stakes, 117–131.

Törrönen, M. & Vornanen, R. 2002. Emotionaalinen huono-osaisuus peruskoululaisten korostaman syrjäytymisenä. Nuorisotutkimus 22 (2), 33–42.

Uljens, M. 1991. Phenomenography – a qualitative approach In educational research. Syrjälä, L. & Merenheimo, J. (toim.) Kasvatustutkimuksen laadullisia lähestymistapoja. Kvalitatiivisten tutkimusmenetelmien seminaari oulussa 11.–13.10.1990. Esitelmä. Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan opetusmonisteita ja selosteita 39. Oulun yliopisto, 80–107.

Varto, J. 1992. Laadullisen tutkimuksen metodologia. Helsinki: Kirjayhtymä.

Vertovec, S. 1999. Conceiving and researching Transnationalism. Ethnic and Racial Studies 22(2). <http://www.transcomm.ox.ac.uk/working%20papers/conceiving>. Luettu 20.1.2010.

Vertovec, S. 2004. Trends and Impacts of Migrant Transnationalism. Centre on Migration, Policy and Society, University of Oxford. Working Paper No.3 http://www.compas.ox.ac.uk/fileadmin/files/Publications/working_papers/WP_2004/WP0403.pdf. Luettu 10.1.2010.

Vidén, S. & Ollila, A. 2004. Hyvä, parempi, ydinperhe? Perhemuodot nuorten pohdinnoissa. Nuorisotutkimus 22 (3), 3–19.

Vilkko, A. 2000. Riittävästi koti. Janus 8 (3), 213–230.

Vilkko, A. 2010. Eletyn tilan kertominen. Teoksessa Vilkko, A., Suikkanen, A. & Järvinen-Tassopoulos, J. (toim.) Kotia paikantamassa. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 35–58.

Vuorela, U. 2002. Transnational Families: Imagined and Real Communities. Teoksessa Bryceson, D. & Vuorela, U. (toim.) The Transnational Family. New European Frontiers and Global Networks. Oxford: Berg, 81.

Ward, C. & Kennedy, A. 1993a. Psychological and socio-cultural adjustment during cross-cultural transitions: A comparison of secondary students overseas and at home. *International Journal of Psychology*, 28(2), 129–147.

Ward, C. & Kennedy, A. 1993b. Where's the "culture" in cross-cultural transition? Comparative Studies of Sojourner Adjustment. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 24(2), 221–249.

Ward, C., & Kennedy, A. 1999. The measurement of sociocultural adaptation. *International Journal of Intercultural Relations*, 23(4), 659–677.

Ward, C. & Rana-Deuba, A. 1999. Acculturation and Adaptation Revisited. *Journal of Cross –Cultural Psychology*; 30(4), 422–442. <http://jcc.sagepub.com>. Luettu 26.7.2012.

Zechner, M. 2006. Hoivan paikat transnationaalissa perheissä. Teoksessa Martikainen, T. (toim.) *Ylirajainen kulttuuri. Etnisyys Suomessa 2000-luvulla*. Helsinki: SKS, 83–103.

Zechner, M. 2007. Maahanmuuttajaäitien näkemyksiä ja kokemuksia päivähoidosta ja koulusta palveluina. Martikainen, T. & Tiilikainen, M. (toim.) *Maahanmuuttajanaiset: kotoutuminen, perhe ja työ*. Helsinki: Väestöliitto, Väestötutkimuslaitos, 245–265.

LIITE 1. Lista haastattelulainauksissa käytetyissä nuorten nimistä, sukupuolesta, peruskoulun luokka-asteesta ja Suomessa asutuista vuosista

Nimi	Sukupuoli	Luokka-aste	Suomessa asutut vuodet
Julia	tyttö	9. luokka	7 vuotta Suomessa
Anna	tyttö	8. luokka	8 vuotta Suomessa
Igor	poika	7. luokka	7 vuotta Suomessa
Jelena	tyttö	9. luokka	7 vuotta Suomessa
Valeri	poika	9. luokka	8 vuotta Suomessa
Victor	poika	8. luokka	13 vuotta Suomessa
Alina	tyttö	8. luokka	n. 14 vuotta Suomessa
Vera	tyttö	8. luokka	11 vuotta Suomessa

LIITE 2. Tiedote tutkimuksesta

Arvoisat vanhemmat

Lisensiaatintutkimukseni aiheena on ”Venäläistaustaisen nuoren elämä rajan läheisyydessä”. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää Lappeenrannassa asuvien venäläistaustaisten yläkoulun oppilaiden sopeutumista suomalaiseen kulttuuriin. Ilmiötä tarkastellaan yläkouluikäisten oppilaiden näkemysten pohjalta, jotka liittyvät heidän elämiseensä Lappeenrannassa. Tutkimuksessa tulen keräämään tutkimusaineistoa oppilaiden haastattelujen kautta. Oppilaan henkilöllisyys ei tule paljastumaan missään tutkimuksen vaiheessa.

Pyydän Teiltä lapsenne huoltajana lupaa siihen, että lapsenne saa osallistua tutkimukseen. Pyydän Teitä palauttamaan oheisen lomakkeen täytettynä ja allekirjoitettuna

_____.

Yhteistyöstä kiittäen

Lappeenrannassa 1.11.2006

Helena Wright

p. xxxx

helena.wright@xxxx

OSALLISTUMISLUPA

Lapseni saa osallistua: _____ (kyllä) _____ (ei)

(oppilaan nimi)

_____ / ____ 2006
(paikkakunta)

huoltaja

huoltaja